

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ**

Збірник студентських статей

ВИПУСК 16

ХАРКІВ 2015

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В.Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ

IN STATU NASCENDI

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ**

Збірник студентських статей

ВИПУСК 16

ХАРКІВ

2015

УДК 81'25

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 6 від 19 червня 2015 р.)

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: О. В. Ребрій (докт. філол. наук, доц.)

Черноватий Л. М. (докт. пед. наук, проф.)	Пільгуй Н. М. (канд. філол. наук, ст. викл.)
Ребрій О. В. (докт. філол. наук, доц.)	Кальниченко О. А. (доц.)
Мартинюк А. П. (докт. філол. наук, проф.)	Царьова С. О. (доц.)
Фролова І. Є. (канд. філол. наук, доц.)	Устименко С. Є. (викл.)
Луцькіна Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)	Орешич Ю. С. (викл.)
Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук, доц.)	Ольховська А. С. (канд. пед. наук, доц.)

Адреса редакційної колегії:

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов,
кафедра теорії та практики перекладу англійської мови,
тел. (057)707-54-42

In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства : Збірник студентських статей. — Вип. 16. — Х. : НТМТ, 2015. — 210 с.

ISBN 978-966-285-262-2

До збірника увійшли студентські статті, які досліджують теоретичні та історичні аспекти сучасного перекладознавства. Публікації присвячено розгляду низки актуальних проблем, пов'язаних з перекладом текстів різних жанрів та стилів (п'єси, казки, романи-фентезі, антиутопії, книги Біблії тощо), термінів, нонсенсів, антонимів, онімів, прецедентних феноменів, артанглізмів, патентів, конвенціональних метафор, афоризмів, кінотекстів, діалектизмів, сленгізмів та фразеологізмів. Аналізу піддано особливості здійснення автоперекладу та впливу на переклад ідеологічних чинників. Історичний напрямок досліджень представлено аналізом творчого доробку В. Коптілова та І. Костецького.

Тексти подано в авторській редакції

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015
© Видавництво «НТМТ», 2015

ЗМІСТ

Андрєєва В. В., Фролова І. Є.

Особливості англо-українського перекладу стилістично
знижених лексичних одиниць (на матеріалі перекладів
роману «Над прірвою у житі») 8

Бабаєва Р. Н. кызы, Мартинюк А. П.

Способы русских переводов антономазии
в английских литературных сказках 14

Бурлаченко А. С., Ребрій О. В.

Англійська поезія нонсенсу в українських перекладах 19

Василенко А. С., Кальниченко О. А.

Гра слів як проблема перекладу (на матеріалі
українських перекладів п'єси Вільяма Шекспіра «Гамлет»)..... 23

Василенко Р. Д., Мартинюк А. П.

Способи українських перекладів англійської ономаіопеї
(на матеріалі художніх текстів) 27

Герасименко К. В., Фролова І. Є.

Особливості перекладу реалій
фентезійних творів Дж. Р. Р. Мартіна 34

Дацун О. М., Пільгуй Н. М.

Особливості перекладу метафоричних термінів
в англійських технічних текстах українською мовою 40

Дроговоз І. В., Черноватий Л. М.

Синтаксично-стилістичні особливості конфесійних
текстів у перекладах українською та англійською мовами..... 45

Іващенко Д. О., Устименко С. Є.

Лінгвопрагматичний аспект англо-українського
перекладу реалій у газетному дискурсі 54

Індиченко А. О., Мартинюк А. П.

Когнітивні аспекти українського перекладу
англійських конвенціональних метафор емоцій
(на матеріалі художнього дискурсу) 59

Юффе Г. Г., Ребрій О. В.

Особливості ономастикону роману Дж. Р. Р. Толкіна
«Гобіт, або Туди і Звідти» і його перекладів
українською мовою 64

Ірхіна М. П., Ольховська А. С. Особливості перекладу економічних термінів з англійської мови українською	72
Кайсіна Д. М., Ребрій О. В. Проблема англо-українського перекладу прецедентних феноменів	78
Капліна І. М., Орешич Ю. С. Особливості передачі гендерного аспекту при перекладі власних назв (на матеріалі англомовних художніх творів)	85
Кащавцева К. О., Кальниченко О. А. Віктор Коптілов як теоретик історії перекладу	90
Комісарова В. С., Ребрій О. В. Надсат як перекладацька і перекладознавча проблема	93
Косьміна І. О., Лукьянова Т. Г. Стилістичні особливості перекладу української народної казки англійською мовою	99
Кравцова М. В., Мартинюк А. П. Структурна варіативність українських перекладів англійських форм ступенів порівняння прикметників (на матеріалі художніх текстів)	104
Маліков М. М., Кальниченко О. А. Автопереклад як засіб дослідження перекладацьких норм	108
Мартіян Е. І., Кальниченко О. А. Феномен гри слів та способи її передачі в перекладі драматичних та кінотворів	112
Мороз Є. В., Ковальчук Н. М. Англомовні та німецькомовні лексичні одиниці у галузі аудіоінженерії як об'єкт перекладу українською мовою	118
Пічкурова Ю. В., Царьова С. О. Особливості перекладу англомовних термінів-епонімів у науково-технічній літературі українською мовою	125
Полякова А. О., Черноватий Л. М. Лексико-стилістичні особливості афоризмів у перекладах Біблії українською та англійською мовами	129

Савеленко А. М., Царьова С. О.

Особливості перекладу англословної патентної документації українською мовою..... 138

Сагун О. І., Черноватий Л. М.

Зіставні лексико-стилістичні ознаки крилатих висловів у Біблійних текстах в українській та англійській мовах..... 143

Симоненко А. О., Черноватий Л. М.

Співставні лексико-стилістичні характеристики текстів перекладу Біблії українською та англійською мовами 150

Соловйова Ю. О., Лукьянова Т. Г.

Стилістика передачі українською мовою дієгетичних елементів англословних кінофільмів 159

Сухенко О. М., Ребрій О. В.

Жанрово-стилістичні особливості англо-українського перекладу антиутопії (на матеріалі роману О. Гакслі “Brave New World”) 165

Федченко Є. М., Кальниченко О. А.

Ідеологічні переклади Роберта Бернза російською та українською мовою..... 171

Шаталов Д. О., Мартинюк А. П.

Структурна варіативність українських перекладів англійських форм майбутнього часу (на матеріалі художніх текстів) 178

Шевченко К. Б., Кальниченко О. А.

Переклад драматичних творів з елементами субкультури 185

Шувал М. Г., Фролова І. Є.

Лексичні та фразеологічні особливості перекладу роману Дж. Остін “Гордість та упередження” українською та російською мовами 190

Ostra T. M. Ihor Kostetkyi's

Strategy of Rendering Pun (on the Basis of his Translations of William Shakespeare's Plays *Romeo and Juliet* and *Hamlet*)..... 194

Шановний читачу!

Пропонуємо до Вашої уваги шістнадцятий збірник студентських наукових робіт у галузі теорії та історії перекладу *In Statu Nascendi*. Назву збірника можна перекласти з латини як «На початку шляху» або «У стані зародження», і це цілком відповідає його головному призначенню – бути стартовою площадкою для самостійної роботи бакалаврів та магістрів, що обрали для себе складний, але такий цікавий фах перекладача.

Цього року до складу збірника увійшли 33 роботи, написані студентами-старшокурсниками у співавторстві з науковими керівниками їхніх кваліфікаційних робіт. Основу збірника утворюють дослідження, проведені на кафедрі теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в межах наукової школи перекладознавства та методики навчання перекладу (23 статті). Ми раді продовжити співпрацю з нашими давніми партнерами – кафедрою теорії та практики перекладу Харківського гуманітарного університету «Народної української академії» (4 статті) та кафедрою ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «ХПІ» (5 статей). До редакції також надійшла стаття, підготовлена на кафедрі перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка.

Тематика робіт, включених до збірника, є, як завжди, цікавою, новітньою та актуальною, що свідчить про високий рівень теоретичної підготовки фахівців у галузі перекладознавства у вищих навчальних закладах Харкова та України. Цього року представлені вже традиційні розвідки з дослідження перекладу текстів різних стилів, жанрів та дискурсів, зокрема, п'єс Шекспіра та Шоу, романів-фентезі Толкіна та Мартіна, книг Старого Заповіту, українських та англійських народних та літературних казок, кінотворів, патентів, антиутопій, класичних англійських романів Остін, віршів-нонсенсів Ліра та Сілверстайна. Серед різноманітних об'єктів дослідження представлені граматичні категорії англійських прикметників та дієслів, терміни (у галузі економіки, аудіоінженерії, науково-технічної літератури, терміни-епоніми тощо), ономотопи, каламбури, реалії, антономазії, власні назви, прецедентні феномени, конвенціональні метафори, артланги, афоризми, крилаті вислови, дієгетичні елементи кінотексту, сленгізми, діалектизми та інші типи стилістично знижених лексичних одиниць. Історичний напрямок досліджень представлено аналізом творчого доробку таких відомих українських перекладачів, як В. Коптілов, І. Костецький та О. Мокровольський.

Науковий аналіз здійснено на матеріалі перекладів з\на англійську, німецьку, українську та російську мови. Статті написано на високому фаховому рівні.

Бажаємо усім учасникам шістнадцятого випуску збірника натхнення та подальших успіхів на тернистому науковому шляху, а читачам – цікавих та корисних наукових відкриттів. Запрошуємо колег та студентів до подальшої співпраці!

Відповідальний редактор, завідувач кафедри
теорії та практики перекладу англійської мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
докт. філол. наук, доцент О.В. Ребрій

УДК 811.111'255.4

**ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ
СТИЛІСТИЧНО ЗНИЖЕНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ
(на матеріалі перекладів роману «Над прірвою у житі»)**

Андреєва В. В., Фролова І. Є. (канд. філол. наук, доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У дослідженні виявлено способи перекладу, використані для передачі стилістично знижених лексичних одиниць у перекладі роману Д. Д. Селінджера «Над прірвою у житі». З'ясовані кількісні характеристики кожного із застосованих способів перекладу; установлені відмінності у передачі стилістично знижених лексичних одиниць в українськомовному та російськомовному перекладах роману.

Ключові слова: стилістично знижена лексична одиниця, відповідник, повний еквівалент, частковий еквівалент, відносний еквівалент.

В. В. Андреєва, І. Є. Фролова. Особенности англо-украинского перевода стилистически сниженных лексических единиц (на материале переводов романа «Над пропастью во ржи»). В исследовании выявлены способы перевода, которые используются для передачи стилистически сниженных лексических единиц в переводе романа Д. Д. Сэллинджера «Над пропастью во ржи». Установлены количественные характеристики каждого из задействованных способов перевода; установлены различия в передаче стилистически сниженных лексических единиц в украиноязычном и русскоязычном переводах.

Ключевые слова: стилистически сниженные лексические единицы, аналог, полный эквивалент, частичный эквивалент, относительный эквивалент.

V. V. Andreeva, I. Ye. Frolova. Specifics of English-Ukrainian Translation of Low Words (based on the translations of the novel “The Catcher in the Rye”). The research focuses on the means of translation used for rendering low words in translating J. D. Salinger’s novel “The Catcher in the Rye”. The quantitative parameters of each of the translation methods employed were established; the differences in rendering low words in the Russian-language and Ukrainian-language translations of the novel were determined.

Key words: low words, analogue, full equivalent, partial equivalent, referential equivalent.

На сьогоднішній день проблема перекладу ненормативної лексики розглянута досить ретельно, але залишається багато невирішених питань, які потребують більш поглибленого вивчення. Ненормативна лексика жвавіше реагує на всі події в житті, вона підхоплює і відображає нові явища і сама змінюється в процесі їх перетворень. Проте на цьому етапі розвитку лінгвістики та перекладознавства ненормативна лексика становить собою ще недостатньо вивчену проблему, яка потребує подальшого дослідження, зокрема на матеріалі різних художніх творів. Ненормативна лексика є сегментом лайливої лексики різних мов, що включає неввічливі, непристойні, вульгарні та лайливі вирази. Використання ненормативної лексики має чіткі національні, культурні та соціальні ознаки і суттєво відрізняється в різних культурах та соціальних групах. Кожне суспільство визначає, що належить до ненормативної лексики, або лайки, і формує своє ставлення до неї [2, с. 1].

Таким чином, **актуальність** дослідження визначена важливістю передавання стилістично знижених лексичних одиниць у перекладі художньої літератури.

Об'єктом дослідження є стилістично знижені лексичні одиниці, наявні у художньому творі Д. Д. Селінджера «Над прірвою у житі».

Предметом дослідження виступають способи англо-українського та англо-російського перекладу цих стилістично знижених лексичних одиниць.

Метою роботи є виявлення специфіки перекладу лексично знижених одиниць у романі Д. Д. Селінджера «Над прірвою у житі».

Матеріалом дослідження слугували 95 англomовних лексичних одиниць та їх 89 українських і 83 російських відповідників, отриманих з оригіналу тексту роману «Над прірвою у житі» (“The Catcher in the Rye”), обсягом (214 с.), його українського (274 с.) та російського (213 с.) перекладу.

Методами дослідження були метод суцільної вибірки, використаний для добору стилістично знижених лексичних одиниць з тексту оригіналу; метод верифікації отриманих даних, а саме перевірка приналежності обраних одиниць до шару стилістично зниженої лексики [10]; метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу, застосований для з'ясування способу перекладів стилістично знижених лексичних одиниць українською та російською мовами та метод кількісного аналізу, необхідний для встановлення кількісних показників способів перекладу, використаних різними перекладачами.

До стилістично зниженої лексики в нашому дослідженні віднесено слова та стійкі словосполучення, тобто фразеологізми. Досліджуючи способи їх перекладу, В. І. Карабан пропонує розрізняти такі,

як добір перекладного еквівалента, варіантного відповідника, транскодування (транскрибування або транслітерування) скорочення, переклад відповідною повною формою слова або словосполученням, калькування (дослівний або буквальний переклад) та трансформація вилучення [4, с. 56].

При перекладі зниженої розмовної лексики важливо віднайти перекладний еквівалент, який був би адекватним лексичній одиниці, що перекладається, за значенням, стилістичною забарвленістю і прагматичною характеристикою. З точки зору практики перекладу усі елементи денотативної системи вихідної мови (лексичні та фразеологічні одиниці) поділяються на дві групи: 1) ті, що вже мають відповідники («перекладні еквіваленти») в цільовій мові та 2) ті, що (ще) не мають відповідників в цільовій мові. Перші називаються одиницями, що мають перекладні еквіваленти у мові перекладу, а другі – безеквівалентними одиницями.

Еквівалентні одиниці поділяються на одноквівалентні (тобто, такі, що мають тільки один перекладний відповідник), і багатоеквівалентні, тобто такі, що мають два або більше перекладних відповідники, (маються на увазі, словникові відповідники, тоді як відповідник певного слова чи фрази оригіналу в тексті може бути тільки з кількох). Розрізняють добір повного, часткового та відносного еквівалентів [7, с. 22].

Добір повного еквівалента – це спосіб перекладу у якому перекладач використовує слово чи фразеологізм збіжний за змістом, функцією та стилістичною забарвленістю з відповідною одиницею тексту оригіналу [5, с. 13].

Частковим еквівалентом вважається таким варіантом перекладу, який розміщується на другому плані, а точніше у другій половині словникового варіанта [3, с. 43].

Відносний еквівалент, який за змістом стилістичною характеристикою співпадає з одиницею мови оригіналу, але відрізняється з нею лексичним наповненням і граматичною структурою [6, с. 85].

Вибір засобів відтворення зниженої лексики детермінується трьома взаємопов'язаними чинниками, а саме: семантичними особливостями слова, належністю слова до певного лексичного розряду та функцією в тексті [8, с. 142].

Для перекладача, який займається перекладом художнього твору, насиченого стилістично зниженими одиницями, підбір відповідностей значно ускладнюється, насамперед тому, що багато критеріїв (глибина зниженості, ступінь обмеженості соціальними і професійними рамками) мають досить суб'єктивний характер. Тож перекла-

дачі, підбираючи семантико-стилістичні еквіваленти, ґрунтуються здебільшого на мовному чутті та знанні норми [9, с. 43].

Обраний нами роман належить саме до таких творів; його насиченість стилістично зниженою лексикою обумовлена відтворенням світу головного героя – підлітка, який бунтує проти норма та правил «дорослого життя», зокрема шляхом вживання ненормативної лексики.

Усього з тексту оригіналу ми вилучили 95 одиниць, які є стилістично зниженими, що засвідчує лексикографічне джерело [6], наприклад: *mushy (sl)*; *can (US sl)*; *half-ass ed (vulg)*; *hell (coll, US Negro sl)*.

За нашими даними в обох перекладах найчастіше використовується добір часткового добір часткового еквівалента 48,5 %, далі йдуть добір відносного еквівалента 22 % та вилучення 17 %. Наступним за частотністю вживання виявився добір повного еквівалента 10 %. Найменш поширеним був спосіб антонімічного перекладу 2,5 %.

У нашому дослідженні ми вважали за доцільним порівняти вживання цих способів у досліджуваних перекладах. Причина цього полягає у тому, що, хоча часовий проміжок між обома перекладами доволі незначний (біля 20 років), суспільна ситуація в аспекті її впливу на діяльність перекладача за цей час суттєво змінилась.

Перша, хто переклала «Над прірвою у житті» російською – Рита Райт-Ковальова, перекладач, який належить до «радянської школи» літературного перекладу, людина з елітарною мовною культурою, яка певною мірою трансформувала мовний лад тексту роману, зокрема підвищила стилістичне забарвлення тексту. Це обумовлено не стільки вибором перекладача, як впливом цензури, що панувала в СРСР в 50-60-і роки ХХ століття, необхідністю відповідати вимогам соціалістичного реалізму, високим стандартам» перекладу. Як свідчать очевидці, Рита Райт-Ковальова зовсім не була такою рафіновано доброзичливою дамою, якою може здатися читачам її перекладів, і знала, як використовувати лайливу лексику; вона благала редактора дозволити їй вставити такі слова і в переклад, але їй, звичайно, не дозволили [1].

Переклад українською мовою Олекси Логвиненко було опубліковано у 1984 р. Перекладачеві вдалось передати розмовність оповіді, хоча й цей переклад, очевидно, також зазнав цензурного впливу. Тим не менш, О. Логвиненко якнайповніше передає стилістику та мовну палітру Д. Д. Селінджера. Перекладач зумів не тільки тонко відчутти світ головного героя, а й вдало перенести його на український ґрунт. Наведемо приклади:

«Hey, I got a <i>flit</i> for you»	— Чуєш, — кажу, — я тут нагледів тобі одного <i>гомосека</i> .	— Слушай, я для тебе присмотрел хо-рошого <i>психа</i> , — го-ворю.
Every time I got started, I kept picturing old Sunny calling me a <i>crumb-bum</i> .	Ледве-но щось почне прорізатися — відразу чую голос каналії Санні, як вона обзиває мене « <i>гнидою пузатою</i> ».	Тільки начну припоми-нать молитву — тут же слышу голос этой Санни, как она меня обзывает <i>дурач-ком</i> .

У цих прикладах в україномовному перекладі збережено стилістичну зниженість лексичних одиниць, у той час, як у російськомовному перекладі ці одиниці замінені на більш нейтральні.

And there were some <i>lulus</i> , too.	А там же були такі <i>персонажі!</i>	Ужас, что творилось!
I walked over to the window, but you couldn't see out of it, it was so steamy from all the heat in the <i>can</i> .	Я ступив до вікна, але нічого не було видно — від спеки шибки в <i>умивальні</i> геть запітніли.	Я подошел к окну, но ничего не было видно, окна запотели от жары.

Звернімо увагу, що в українському перекладі стилістичну зниженість збережено, а у російському відбувається вилучення.

Підсумовуючи, зазначимо, що вдалими вважаємо обидва переклади, оскільки переклад О. Логвіненко є максимально наближеним до оригіналу за структурою, стилем, потенційним впливом на реципієнта та за змістом. Переклад Р. Райт-Ковальнової є також вдалим, хоча вона не перекладала всі ненормативні лексичні одиниці, місцями вдавалась до вилучення, але їй вдалося передати стиль роману, зміст та структуру. Її переклад є більш згладженим, облітерованим, вона намагалась уникати занадто різкого прямого перекладу сленгових виразів, замінюючи їх на нейтральні лексичні одиниці.

Отже, переклад стилістично знижених одиниць є досить складним, тому що на це впливає багато чинників. Зокрема, в дослідженому творі передача стилістично знижених лексичних одиниць знає впливу історико-соціальних чинників, навіть, більшою мірою, ніж творчості перекладача.

Перспективи дослідження вбачаємо в аналогічному аналізі перекладу стилістично знижених лексичних одиниць на матеріалі інших художніх творів.

Література

1. Борисенко А. *Элинджер начинает и выигрывает* [Электронный ресурс] / А. Борисенко. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru>.
2. Вікіпедія, вільна енциклопедія : Ненормативна лексика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
3. Зорівчак Р. П. *Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія: на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою* / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вища школа, 1983. – 172 с.
4. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми* / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 562 с.
5. Квеселевич Д. И. *Интеграция словосочетания в современном английском языке* / Д. И. Квеселевич. – К. : Вища шк., 1983. – 84 с.
6. Кудрявцев А. *Англо-русский словарь сленга и ненормативной лексики* / А. Кудрявцев, Г. Куропаткин. – М. : АСТ, 2007. – 383 с.
7. Рецкер Я. И. *Теория перевода и переводческая практика* / Яков Иосифич Рецкер. – М. : Р. Валент, 2009. – 240 с.
8. Сдобников В. В. *Основные средства перевода стилистически сниженной лексики* / В. В. Сдобников // *Теорія і практика перекладу: Респ. міжвідом. наук. зб.* – К., 1993. – Вип. 19. – С. 141–147.
9. Яковлева М. А. *Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста* : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Яковлева Мария Александровна. – М., 2008. – 130 с.
10. *Longman English Dictionary Online* [Electronic resource]. – Access : <http://www.ldoceonline.com>.

УДК 811.111'255.4

СПОСОБЫ РУССКИХ ПЕРЕВОДОВ АНТОНОМАЗИИ В АНГЛИЙСКИХ ЛИТЕРАТУРНЫХ СКАЗКАХ

Бабаева Р. Н. кызы, Мартынюк А. П. (докт. филол. наук)

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
(кафедра теории и практики перевода английского языка)

Статья посвящена исследованию украинских переводов англоязычных антономазий. Результаты, полученные в ходе сравнительного анализа англоязычных текстов оригинала и соответствующих украинских текстов перевода, свидетельствуют о том, что антономазийные онимы переводятся при помощи таких приемов, как калькирование, полукалька, транскрипция / транслитерация, создание неологизма и описание.

Ключевые слова: перевод, антономазия, оним.

Р. Н. Бабаева кизи, А. П. Мартинюк. Способи російських перекладів антономазії в англомовних літературних казках. *Стаття присвячена дослідженню українських перекладів англомовних антономазій. Результати, отримані у ході порівняльного аналізу англомовних текстів оригіналу та відповідних українських текстів перекладу, свідчать що антономазійні оніми перекладаються за допомогою таких перекладацьких прийомів, як калькування, напівкалька, транскрипція / транслітерація, створення неологізму та опис.*

Ключові слова: переклад, антономазія, онім.

R. N. Babaeva kyzy, A. P. Martynyuk. Ways of Russian Translations of Antonomasia in the English Literary Fairy-Tales. *The article focuses on the ways of Russian translations of antonomasia in the English literary fairy-tales. The results obtained on the basis of the comparative analysis of the original English fiction texts and the corresponding Ukrainian translations show that antonomasia names are translated by calques, semi-calques, transcription, transliteration, formation of a neologism and description.*

Key words: translation, antonomasia, proper name.

Теоретические основы межъязыкового функционирования антономазий при переводе не получают достаточного освещения в переводоведении. Объективная необходимость в исследовании этих проблем, все обостряющаяся в условиях постоянного расширения межъязыковой и межкультурной коммуникации, свидетельствует об **актуальности** данной работы.

Целью работы является исследование способов русскоязычного перевода англоязычных антономазийных имен собственных на материале сказок Дж. Роулинг о Гарри Поттере.

Объектом исследования данной работы является класс антономазийных имен собственных в системе языка англоязычного художественного текста, а **предметом** – способы их перевода на русский язык.

Эмпирический материал для анализа составляют 76 антономазийных имен собственных и их переводы на русский язык, выполненные И. В. Оранским и М. Д. Литвиновой. На основе переводческого анализа английских онимов и их переводов на русский язык определяется наиболее удачный вариант перевода, описываются и систематизируются типичные ошибки, сделанные переводчиками, исходя из общей теории перевода.

Методы исследования включают: структурно-семантический и стилистический анализ антономазийных онимов, контекстуальный анализ и сравнительный анализ переводов.

Антономазия как стилистическое средство зачастую используется в художественной литературе для придания колоритности произведению или выражения собственного мнения относительно того или иного героя, передачи дополнительной информации о нем (профессия, характер и т.д.), а также создания иронического или юмористического эффекта. Различают два вида антономазии: использование имени собственного в значении нарицательного и использование нарицательных существительных в функции имени собственного. Антономазия может выполнять оценочную, идентификационную, а также экспрессивную функции.

Антономазию рассматривают как одним из частных случаев метонимии, в основе которой лежит отношение места, где произошло какое-либо событие, и события, лица, известного каким-либо поступком, деятельностью, и самого поступка, деятельности. Это отношение проявляется во взаимодействии назывного и предметно-логического значений [2, с. 135].

По М. А. Арутюняну, антономазия может быть определена как средство номинации, включающее в себя различные виды одновременной реализации предметно-логического и назывного значений, в результате чего объекту присваивается имя, находящееся на пересечении нарицательного и собственного имен, и прямо или косвенно указывающее на свойства объекта [1, с. 5].

Также, под антономазией рассматриваются клички, прозвища, представляющие собой частотное замещение оригинального имени. В нашей работе мы исследовали имена-прозвища, так как в рома-

нах Дж. Роулинг подавляющее количество имен собственных несет в себе определенный, зачастую явный смысл, помогая раскрывать образы героев, особенно, если эти герои второстепенны, так как чем меньше текста выделяется на образ, тем большую роль в его создании играет имя [3].

Любая антономазия, использованная в произведении, является частью авторского видения текста, а также места и роли персонажа в этом произведении. Неверная интерпретация такого видения или неспособность донести его читателю может исказить восприятие читателя.

Особенность имен собственных, в отличие от многих заимствованных иностранных слов, состоит в том, что при переводе они, в основном, сохраняют свой первоначальный звуковой облик. Исключения составляют антономазийные имена собственные в художественном тексте, в том числе и в тексте литературной сказки.

При переводе антономазийных имен собственных для переводчика главным является передать не столько звуковую оболочку имени, сколько идею и смысловую нагрузку имени. А. В. Ребрый подчеркивает, что при переводе онимов переводчик выходит за рамки полуавтоматического транскодирования и ищет творческие пути отображения скрытого смысла [4, с. 150].

Опираясь на свои знания, интуицию и опыт, переводчик обязан установить художественную значимость названного характеристическим именем персонажа, оценить его литературную роль и функцию, жанровые и стилевые особенности произведения, традиции литературного оригинала и перевода, эпоху создания оригинала и т.д., а иногда даже и место этого персонажа в истории национальной литературы.

Согласно **структурному критерию** анализируемые антономазийные онимы подразделяются на такие категории:

- а) однокомпонентные (37 единиц); например: *Friar* – *Проповедник*
- б) многокомпонентные (42 единицы); например: *Vindictus Viridian* – *Виндиктус Виридиан*.

По **семантическому критерию** анализируемые антономазийные онимы включают номинации:

- 1) внешних характеристик персонажа (25 единиц): *Bodrod the Bearded* – *Бодрод Бородатый*; *Nearly Headless Nick* – *Почти Безголовый Ник*.
- 2) особенностей характера персонажа и его внутреннего мира (43 единицы): *Argus Filch* – *Аргус Филч*. *Аргус* – великан из греческой мифологии, которого богиня Гера наняла стеречь возлюбленную Зевса Ио. Он имел множество глаз, поэтому мог наблюдать за всем, что происходит вокруг. В переносном значении Аргус – бдительный

страж. *Filch* – буквально обозначает *стянуть*. *Dobby* – *Добби* – от англ. *dobbin* – *рабочая лошадь*. *Добби* – домовый эльф, бесплатная рабочая сила.

3) профессии или рода занятий персонажа (10 единиц): *Friar* – *Проповедник*; *Underage Wizard* – *Колдун Несовершеннолетний*; *Beedle the Bard* – *Бард Биддль*.

Анализируемые антономазийные онимы переводятся на русский язык следующими способами:

1. Транскрипция – передача по звучанию: *Argus Filch* – *Аргус Филч*, *Ginny Weasley* – *Джинни Уисли*, *Bathilda Bagshot* – *Батильда Бэгшот*, *Vindictus Viridian* – *Виндиктус Виридиан*.

Желательность применения транскрипции при передаче реалий обусловлена тем, что при удачном транскрибировании переводчик может добиться передачи и смыслового содержания, и колорита.

Однако, транскрибирование не всегда позволяет передать антономазийность имени. Так, если имя персонажа *Argus Filch* – *Аргус Филч*, переведенное транскрипцией (которая, впрочем, совпадает с транслитерацией), в данном случае не теряет своего подтекста, этого нельзя сказать о его фамилии (*Filch* означает – «стянуть»).

Подобным образом теряет антономазийность в переводе с помощью транскрибирования имя *Dobby* – *Добби* – от англ. *dobbin* – *рабочая лошадь*. Домовые эльфы представляют собой своеобразных крепостных у волшебников, так что значение имени *Добби* – «рабочая лошадь» говорит само за себя. К сожалению, в переводе это значение утеряно и ни о чем не может рассказать читателю.

2. Транслитерация – передача по буквам: *Dudley Dursley* – *Дадли Дурсль* – ‘*dud*’, что означает «a boring person», т.е. скучный человек; в некоторых источниках также переводится как «пугало», что характеризует внешность и манеру одеваться Дадли. При переводе была использована транслитерация, в связи с чем скрытое значение имени персонажа было утеряно.

Подобным примером служит и *Skeeter Rita* – *Скутер Рита*, где *sceeter* означает – *комар, мошка*. Имя Риты полностью отражает ее сущность, она такая же назойливая, как мошка или комар, а ее статьи такие же едкие и колкие, как укус комара. В переводе же мы снова видим транслитерацию, которая не передает антономазийности имени, что усложняет восприятие персонажа для русскоязычного читателя.

3. Калька – заимствование путем буквального перевода – позволяет перенести в язык перевода реалию при максимально полном сохранении семантики. Однако сохранение семантики не означает сохранение колорита. Например: *Nearly Headless Ghost* – *Почти*

Безголовый Призрак, The Bloody Baron – Кровавый Барон, Whomping Willow – Гремячая Ива, Miss Question All – Мисс Почемучка.

В некоторых контекстах калькирование имени передает сущность персонажа. Так, контекст произведения оправдывает употребление кальки в случае с онимом *The Bloody Baron – Кровавый Барон* (речь идет о факультетском привидении: жутком старике с выпученными глазами, чья мантия с ног до головы заляпана серебристой кровью; чем-то очень страшен, потому что его опасаются все другие привидения).

В других случаях калькирование не достигает желаемого эффекта, как например перевод онима *Fluffy – Пушок. Fluffy* – это собака школьного лесника Хагрида. Давая собаке такое имя, Роулинг достигает определенного комического эффекта, так как *Fluffy* – это огромный трехголовый пес, который совсем не выглядит милым и пушистым.

Стоит также отметить, что Пушок – не совсем подходящее имя для собаки, так как в нашем лингвокультурном пространстве оно более характерно для кошки, из-за чего у читателя может возникнуть неправильная ассоциация.

4. Полукалька – частичные заимствования слов и выражений, состоящие частично из элементов исходного языка, частично из элементов языка принимающего. Например: *Bloody Mary – Кровавая Мэри; Moaning Myrtle – Плакса Миртл*.

В случае онима *Moaning Myrtle – Плакса Миртл* – от английского *toan – ныть* – имя персонажа полностью раскрывает ее сущность. Главным увлечением этого персонажа всегда было оплакивание ее несчастной судьбы и неприглядной внешности. При переводе используется калькирование и транслитерация. Особенность характера персонажа сохраняется, но вместе с тем транслитерируемое имя теряет свое исходное значение, так как *myrtle* в переводе на русский язык означает «мирт» (вечнозеленое растение).

5. Создание неологизма – прием, использующийся при создании нового имени собственного по причине отсутствия словарного соответствия в языке перевода, либо при желании переводчика выделить тот или иной персонаж. Например: *Piglet – Пятачок; Horcrux – Крестраж/Хоркрукс*.

6. Описательный перевод – прием, используемый при невозможности применения какого-либо другого способа перевода. Например: *Scar Head – Со шрамом*.

В целом, с помощью калькирования было переведено 31 лексическая единица (25 %), полукальки – 8 единиц (6,2 %), транскрипции / транслитерации 22 единицы (17 %), созданием неологизма – 7 единиц (6 %) и описательным способом 3 единицы (2,4 %).

Полученные результаты расширяют представление о путях преодоления трудностей при переводе антономазии англоязычной сказки на русский язык.

Литература

1. Арутюнян М. А. Структура, семантика и прагматика стилистического приема «антономазия» на материале немецкого языка : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / М. А. Арутюнян. — М., 2010. — 21 с. 2. Гальперин А. И. Очерки по стилистике английского языка / А. И. Гальперин. — М., 1958. — 459 с. 3. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе / Ю. А. Карпенко // Филологические науки. — 1986. — № 4. — С. 39. 4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. — 376 с.

УДК 811.111'255.4:821.111-1

АНГЛІЙСЬКА ПОЕЗІЯ НОНСЕНСУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Бурлаченко А. С., Ребрій О. В. (докт. філол. наук, доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячено аналізу творчості авторів англійської поезії нонсенсу Едварда Ліра і Шела Сільверстайна та визначенню особливостей відтворення нонсенсу в англо-українських перекладах.

Ключові слова: літературний нонсенс, поезія, окказіоналізм, неможлива подія.

А. С. Бурлаченко, А. В. Ребрій. Английская поэзия нонсенса в украинских переводах. Исследование посвящено анализу творчества авторов английской поэзии нонсенса Эдварда Лира и Шела Сильверстайна, а также определению особенностей воспроизведения нонсенса в англо-украинских переводах.

Ключевые слова: литературный нонсенс, поэзия, окказионализм, невозможное событие.

A. S. Burlachenko, O. V. Rebrii. English Nonsense Poetry in Ukrainian Translations. *The article is dedicated to the analysis of the works by the authors of English nonsense poetry Edward Lear and Shel Silverstein, as well as to the determination of the peculiarities of recreating nonsense in English-Ukrainian translations.*

Key words: *literary nonsense, poetry, nonce-word, impossible happening.*

Робота присвячена дослідженню творчості відомих авторів англомовної поезії нонсенсу Едварда Ліра і Шела Сілверстайна. Нашою метою є не тільки встановлення головних способів та засобів творення нонсенсу у гумористичній поезії, які простежуються у творах поетів різних епох, а й особливостей їхнього відтворення в англо-українському перекладі. Цілком очевидним є те, що іншомовне опрацювання віршів-нонсенсів становить неабиякі труднощі навіть для найдосвідченішого перекладача (яким є, зокрема, О. Мокровольський), однак молоді та талановиті перекладачі (представлені у дослідженні такими іменами, як Тарас В'єнц, Галина Михайловська, Зоряна Лісевич, Галина Ільницька, Володимир Чернишенко та Наталія Безсонова) так само здатні знаходити творчі та неординарні рішення посталим проблемам.

Актуальність роботи зумовлена намаганням визначити закономірності відтворення різних форм нонсенсу в англомовній гумористичній поезії засобами української мови, оскільки ця проблематика ще не привертала значної уваги фахівців з транслятології.

Об'єктом нашого дослідження є мовно-мовленнєві засоби творення нонсенсу в англійській поезії Едварда Ліра та Шела Сілверстайна, а **предметом** безпосереднього аналізу виступають особливості їхнього українського перекладу.

Метою роботи є визначити головні особливості поетичної творчості Е. Ліра та Ш. Сілверстайна та прослідкувати, наскільки повно та вдало вони відтворені в українських перекладах їхніх гумористичних віршів.

Матеріалом дослідження виступили 112 лімериків та 1 поема Едварда Ліра, 6 віршів Шела Сілверстайна та їхні переклади, виконані перекладачами, імена яких ми згадували вище. Необхідно додати, що вибір цих поетів не є випадковим. Е. Лір, зокрема, вважається «офіційним» батьком літератури нонсенсу, а розроблені ним прийоми та принципи абсурду можна побачити у творчості американця Ш. Сілверстайна.

Літературний нонсенс привертає увагу як теоретиків, так і практиків перекладу, більшість з яких сходяться на тому, що для розуміння сенсу і перекладу творів літератури нонсенсу необхідно знати

сутнісні риси нонсенсу і уважно ставитися до їх іншомовної передачі. Елізабет Сьюелл зазначає, що «у поезії нонсенсу немає (або майже немає) зірок, планет, безкрайніх морів і високих матерій, проте є мухи, сходинок, поліцейські, ваги та ін.» [2, с. 81].

Англійська поезія нонсенсу являє для українських перекладачів особливу складність саме внаслідок розбіжностей культурних і мовних традицій носіїв вихідної і цільової мов. У текстах поезії абсурду відсутня звична для читача причинно-наслідкова логіка. Крім того, поети-абсурдисти часто створюють фантастичні образи завдяки грі словами як узуальними, так і власними оригінальними оказіоналізмами. Також не варто забувати про той факт, що поезія нонсенсу спочатку створювалася для дітей, а дитячі вірші пишуться не зовсім так, як вірші для дорослих. У них неодмінно повинні бути співзвуччя, чіткий ритм і образи, зрозумілі і доступні дітям. Всі ці особливості необхідно максимально повно відображати при перекладі поезії нонсенсу.

Проаналізуємо вірш Е. Ліра *“The Jumbles”*, що був вперше надрукований у книжці *“Nonsense Songs, Stories Botany and Alphabets”*.

Змальована у цьому творі ситуація вступає у супереч з традиційними уявленнями про морську подорож. Ми звикли плавати на човні, кораблі, невеликому судні, але ніяк не у решеті (*They went to sea in a Sieve – У решеті в море вони попливли*), предметі побуту, який має дерев'яний обруч та з одного боку обтягнутий сіткою. Звісно, такий пристрій одразу наповнюється водою та тоне, проте дивних героїв вірша це зовсім не хвилює (*Our Sieve ain't big, But we don't care a button! we don't care a fig! – Хай решітка мале, Та байдуже нам! І зовсім не зле! Ми пливемо в море широке!*). Подорожувати зимовим днем, та ще й і в бурю (*On a winter's morn, on a stormy day – в бурю і град*) – це зовсім безглуздя, але головним героям вдається плисти ще й швидко (*they sailed so fast – попливли вони в море широке*). Як і у звичного для нас човна, у решета є вітрила, але вони зовсім незвичні: зелена вуаль, прив'язана стрічкою до курильної трубки (*a beautiful pea-green veil Tied with a riband by way of a sail, To a small tobacco-pipe mast – Хоч замість вітрила хустину взяли Зелену до щогли вони прип'яли До простої курильної люльки*). Як читач і очікував, решето наповнилось водою (*The water it soon came in – Та вода проступила*), але все, що турбує мандрівників – як не змокнути. Замість того, щоб одягти водостійкі речі, «створіння» обгортають ноги у рожевий папір, закріплюють його шпилькою та засинають у глиняній банці (*they wrapped their feet In a pinky paper all folded neat, And they fastened it down with a pin. And they passed the night in a crockery-jar – І в рожевий папір, долі наперекір, Вони ноги вгорнули в промокальний папір Й позашилювали шпильока-*

ми). Після того як герої дісталися берега, вони придбали безліч «корисних» речей, серед яких фунт рису, вулик сріблястих бджіл, свиня та зелені галки (*a pound of Rice, And a hive of silvery Bees. And they bought a Pig. and some green Jack-daws* – *І начинений вишнями чудо-пиріг, Та з вуликом срібні бджоли; Та свинку живу, та зелених сорок, Та сорок барилець віта рінг-бо-пі*). Як усе це вмістилось у решеті – залишається загадкою. Через двадцять років герої повернулись додому, всі говорять, що вони виростили (*And every one said, 'How tall they've grown! – I сказали усі: – Як вони підростили!*). Як відомо, діти зростають лише до певного віку, скільки же років було мандрівникам, коли вони відправились у подорож? Святкуючи повернення, вони їдять галушки із красивих дріжджів (*and gave them a feast Of dumplings made of beautiful yeast* – кричали, – Героям – ура! І дали попиту води піввідра). Все, що читач знає про зовнішність героїв, це те, що їхні голови зеленого кольору, а руки сині (*Their heads are green, and their hands are blue* – *В них ручки синямблі, голівки зеленьямблі*).

Переклад Олександра Мокровольського максимально наближений до оригіналу. Назву твору перекладає транскрипцією (*The Jumbliques* – Джамблики-Джамблі). Це оказіональний словотвір, у межах якого нонсенс створюється за рахунок довільного поєднання фонем, а отже, такі слова не підлягають морфологічному членуванню і є семантично непрозорими; як правило, хоч якийсь зміст можна вилучити тільки на рівні контексту.

Розглянутий нами нонсенс має ситуативний характер, тому майже всі події відтворені згідно до першотвору та у тій самій послідовності. Даний різновид нонсенсу відомий як «неможливі явища» (*impossible happenings*), оскільки ситуації, про які йдеться, не можуть існувати у навколишньому світі. Вони безглузді, нереальні, а через це і смішні.

Для аналізу поезії нонсенсу Шела Сілверстайна нами була обрана його збірка віршів «*Where the Sidewalk Ends*». Одним із «фірмових» засобів утворення нонсенсу у цього автора виступає ономотопея, під якою зазвичай розуміють «умовну імітацію звучань навколишньої дійсності фонетичними засобами даної мови» [1, с. 165]. Блискучим прикладом ономотопеї є вірш «*SQUISHY TOUCH*» (нижче надається уривок вірша). Він складається із звукоімітаційних поєднань.

*Today I touched the kitchen wall (squish)
I went and punched my brother Paul (splish)
Сьогодні сперся на стіну хлюп;
Зануду-братика вищипнув – плюх.*

У своєму вірші Шел Сілверстайн використовує оказіональні звукоімітації, значення яких залишається неостаточно зрозумілим.

Можемо тільки припустити, що одне з них (*squish*) імітує звук удару об стіну (*kitchen wall*), а друге (*splish*) – наслідує звук від удару кулаком (*punched*). Втім, результати нашої інтерпретації не збігаються з висновками перекладачки Галини Ільницької, яка пропонує для першої ономатопеї відповідник «хлюп» (при цьому залишається незрозумілим, як «хлюп», що зазвичай асоціюється з водою, може бути пов'язаний зі стіною кухні), а для другої – відповідник «плюх» (при цьому, залишається незрозумілим, як «плюх», який асоціюється зі звуком від падіння пліском, може виникати внаслідок удару кулаком).

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що не всі різновиди нонсенсу Едвара Ліра та Шела Сілверстайна однаковою мірою піддаються адекватному перекладу. Зокрема, нонсенс, побудований на основі авторської гри з мовною формою, є значно складнішим об'єктом перекладу у порівнянні з його ситуативним різновидом.

Перспективно подальшої роботи є розширення діапазону досліджуваних різновидів нонсенсу.

Література

1. Воронин С. В. Звукоподражание / С. В. Воронин // *Лингвистический энциклопедический словарь* ; [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М : Советская энциклопедия, 1990. – С. 165. 2. Sewell E. *The Field of Nonsense* / E. Sewell. – London : Chatto & Windus, 1952. – 198 p.

УДК 81'225:821.111+82-845

ГРА СЛІВ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

(на матеріалі українських перекладів п'єси Вільяма Шекспіра «Гамлет»)

Василенко А. С., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
(кафедра теорії та практики перекладу)*

У статті розглядається передача гри слів в українських перекладах (Юрія Клена, Григорія Кочура, Леоніда Гребінки та Юрія Андруховича) п'єси «Гамлет» Вільяма Шекспіра, а також визначаються особливості та проблеми перекладу гри слів.

Ключові слова: *гра слів, каламбур, порівняльний аналіз, переклад, «Гамлет».*

А. С. Василенко, А. А. Кальниченко. *Игра слов как проблема перевода (на материале украинских переводов пьесы Уильяма Шекспира «Гамлет»). В статье рассматривается передача игры слов в украинских переводах (Юрия Клена, Григория Кочура, Леонида Гребинки и Юрия Андруховича) пьесы «Гамлет» Уильяма Шекспира, а также определяются особенности и проблемы передачи игры слов.*

Ключевые слова: *игра слов, каламбур, сравнительный анализ, перевод, «Гамлет».*

A. S. Vasylenko, O. A. Kalnychenko. *Wordplay as a Translational Problem (Based on the Ukrainian Translations of Shakespeare's Hamlet). The article deals with rendering wordplay in Ukrainian translations (by Yuriy Klen, Hryhoriy Kochur, Leonid Hrebinka, and Yuriy Andrukhovych) of Shakespeare's "Hamlet". It also singles out the peculiarities and the problems of translation of wordplay.*

Key words: *wordplay, pun, comparative analysis, translation, "Hamlet".*

Актуальність дослідження полягає у потребі повного виявлення і всебічного вивчення такого стилістичного прийому, як гра слів, для подальшого розроблення одного з найважливіших аспектів теорії перекладу — проблеми перекладності. **Об'єктом** дослідження є переклад гри слів на матеріалі трагедії Вільяма Шекспіра «Гамлет». **Предмет** дослідження — способи передачі гри слів як стилістичного прийому, різні види і варіанти підходів до проблеми перекладу гри слів в українських перекладах.

Необхідною умовою адекватного перекладу є відтворення структурно-семантичних та функціонально-прагматичних особливостей оригіналу. Саме тому неабиякий інтерес у сучасному перекладознавстві викликає проблема передачі гри слів у художньому перекладі. Оскільки гра слів є не лише стилістичним засобом, а й особливістю авторського стилю, елементом цілісної мовно-стилістичної картини першотвору, переклад цього зображально-виражального засобу вимагає відтворення стилістики та національно-культурної специфіки оригіналу. Утім, це непросте завдання, зважаючи на структурні відмінності різних мов, національну та стилістичну своєрідність кожного тексту.

Явище гри слів розглянуто в працях А. О. Щербина, Н. Д. Арутюнової, Л. С. Бархударова, Т. В. Булигіної, Л. Вітгенштейна, Г. Р. Гачечіладзе, В. Н. Комісарова, В. В. Коптілова, А. В. Федорова, А. Д. Швейцера, І. Р. Гальперіна, А. Д. Шмельова, М. В. Якименка, С. І. Влахова і С. П. Флоріна, В. С. Виноградова та ін. Маємо також визнати, що деякі дослідники ототожнюють поняття «гра слів» і «каламбур», а інші — розмежовують ці два явища, вважаючи, що «гра

слів» є загальнішим поняттям, у той час як «каламбур» є одним із різновидів «гри слів».

Каламбур (фр. *Calembour*) – це стилістичний зворот мови, побудований на комічному використанні різних значень однозвучних чи близькозвучних (графічно оформлених) слів, частин слова, словосполучень або речень, а також на різних значеннях однієї і тієї ж з названих одиниць [4, с. 603].

Отже, сутність каламбуру полягає в зіткненні або у поєднанні двох несумісних значень в одній фонетичній (графічній) формі, а стилістична мета каламбуру – полягає у створенні комічного ефекту та зосередженні уваги читача на певному місці твору. Саме тому під час відтворення цього стилістичного мовного звороту перекладачу необхідно зауважити та збагнути комічну гру смислами в усіх її нюансах, відшукати в мові перекладу такі виражальні засоби, які б забезпечували передачу не лише денотативної та конотативної інформації, але і якнайповнішу відповідність нового тексту первинному, у тому числі й за формою (внутрішньою і зовнішньою) [3, с. 125].

Каламбури можна умовно поділити на побудовані:

- переважно на фонетичній основі;
- переважно на лексичній основі;
- переважно на фразеологічній основі.

Такий поділ є умовним, оскільки не можна говорити про каламбур, побудований виключно на фонетичній основі. Фонетика невід’ємна від графіки (та семантики); важко говорити лише про лексичну основу, оскільки каламбур обумовлений саме невідповідністю між звучанням та значенням; навіть фразеологічні каламбури здебільшого пов’язані з фонетичними початками, а крім того, значну роль в обіграванні фразеологічної єдності грають лексеми [1, с. 223].

Вживання гри слів ґрунтується:

1) на схожості звучання голосних або їх ідентичності (пароніми – слова, близькі за звучанням, але різні за значенням, або омоніми – слова, що звучать однаково, але мають інше значення);

2) на факті, що слову властиво мати різні значення (полісемія – наявність у мовної одиниці більше одного значення за умови семантичного зв’язку між ними);

3) на можливості розуміння ідіоматичних виразів буквально або в переносному значенні;

4) на формах граматичної багатозначності [2, с. 210].

Порівняємо особливості перекладацьких рішень неокласиків Юрія Клена та Григорія Кочура, представника необарокової школи Леоніда Гребінки та постмодерніста Юрія Андруховича.

Оригінал	Переклад Юрія Клена	Переклад Григорія Кочура
Marry, I'll teach you. Think yourself a baby, That you have ta'en these tenders for true pay, Which are not sterling. Tender yourself more dearly, Or—not to crack the wind of the poor phrase, Running it thus—you'll tender me a fool.	А я навчу: гадай, що ти – дитя, не слухай тих освідчень не при свідках. Шануйся; їм ціна – шербатий гріш. Якби з-за тих освідчень не ославив тебе на цільний світ несвітський сором.	Навчу я: думай так, що ти дитина; Бо ті освідчення, що шага варті, Береш за золото. Ти себе дорожче Цінуй, а то (скажу тим самим словом) Освідчиш ти мені свою глупоту.

Оригінал	Переклад Леоніда Гребінки	Переклад Юрія Андруховича
Marry, I'll teach you. Think yourself a baby, That you have ta'en these tenders for true pay, Which are not sterling. Tender yourself more dearly, Or—not to crack the wind of the poor phrase, Running it thus—you'll tender me a fool.	Овва! Подумайно, що ти дитя, За руку мірячи за чисту плату. Проси за руку, донько, подорожче щоб ти, – бодай усох мені язик! – Не заручилась дечим без заручин.	То я тобі скажу. А ти подумай, яке ти ще дитя, коли береш за золоту монету всі ці «знаки». Це значить, що від знаків цих його ти скоро навзник ляжеш – тьху, не всох би Язык мені від цих забав словами! – Й від нього понесеш... значну ознаку...

Висновки. Отже, гра слів – це спеціальне використання звукової, лексичної або граматичної форми слів, а також частин слів, фразеологізмів, синтаксичних конструкцій для створення певних фонетико- та семантико-стилістичних явищ, що ґрунтується на зіставленні й переосмисленні, обігранні близькозвучних або однозвучних мовних одиниць з різними значеннями. Проаналізувавши переклади гри слів, можна зробити висновок що перекладачам не завжди вдавалось повноцінно відтворити каламбур оригіналу засобами англійської мови, але все ж таки перекладачі не шукали легких шляхів а, за неможливості прямо передати каламбурну гру слів, намагалась

компенсувати її функціональними відповідниками, творчо підійшовши до вирішення цієї перекладацької проблеми. Всі проаналізовані українські переклади «Гамлета» свідчать про те, що перекладачі максимально прагнули передати це явище. Очевидно, це прагнення обумовлюється високим статусом п'єси, який вимагає максимально передавати елементи форми першоджерела.

Література

1. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. — М. : Рус. яз., 1980. — 320 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение: общие и лексические вопросы / В. С. Виноградов. — М. : ИОСО РАО, 2001. — 223 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. — М. : ЭТС, 2004. — 213 с.
4. Delabastita, Dirk. 1996. "Introduction." In *Wordplay and Translation: Essays on Punning and Translation*, Dirk Delabastita (ed.), 1–22. *Special issue of The Translator* 2 (2).

УДК 811.111'373.4'255

СПОСОБИ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ОНОМАТОПЕЇ (на матеріалі художніх текстів)

Василенко Р. Д., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Збереження стилістичних та експресивних відтінків оригіналу є надзвичайно важливим для досягнення адекватності перекладу художнього тексту. У статті виявлено та описано способи перекладу англійської ономастопеї. У процесі аналізу виявлено основні способи перекладу звуконаслідувальної лексики: використання аналогу, описовий переклад, транскрибування.

Ключові слова: *переклад, адекватність, звуконаслідувальна лексика.*

Р. Д. Василенко, А. П. Мартинюк. Способы украинских переводов английской ономастопеи (на материале художественных текстов). *Сохранение стилистических и экспрессивных оттенков оригинала крайне важно для достижения адекватности перевода художественного текста. В статье выявлены и описаны способы перевода английской ономастопеи. В процессе анализа выявлены основные способы перевода*

звукоподражательной лексики: использование аналога, описательный перевод, транскрибирование.

Ключевые слова: перевод, адекватность, звукоподражательная лексика.

R. D. Vasylenko, A. P. Martynyuk. The Ways of Ukrainian Translation of English Onomatopoeia (Based on Literary Texts). *The adequacy of a literary text translation involves the necessity of retaining the stylistic and expressive peculiarities of the original. The article explores the ways of translation of English onomatopoeia. In the process of analysis the main means of retaining sound-imitating lexis were revealed: use of an analogue, descriptive translation, transcription.*

Key words: translation, adequacy, sound-imitating lexis.

Переклад як особливий вид мовленнєвої діяльності людини існує давно, залишаючись невід'ємним компонентом міжкультурної комунікації. Переклад трактується як процес, його результат, а також поняття, яке обіймає і діяльність, і її сутність. До ключових понять перекладу належить поняття адекватності (особливо з огляду на переклад художнього тексту) – передачі стилістичних та експресивних відтінків оригіналу [1, с. 38].

У зв'язку із цим значної актуальності набуває дослідження особливостей адекватного перекладу фонетичного стилістичного засобу ониматопеї, зокрема з англійської мови на українську.

Звуконаслідування (ониматопею) тлумачать як закономірний недовільний фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова та звуковою (акустичною) ознакою денотата (мотивом), що лежить в основі номінації [2, с. 16], умовна словесна імітація звуків оточуючого світу засобами певної мови [3, с. 25].

У дисертаційному дослідженні І. О. Гаценко «Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов)» звуконаслідувальні слова визначаються «як самостійна категорія слів, яка має однотипну будову, численні варіанти, особливу структуру, словотвір» [4, с. 5]. На думку дослідниці, звуконаслідувальна лексика має свою історію та зумовлена буттям і мисленням людини [там само].

Досліджуючи фонетичну вмотивованість слова, В. В. Левицький наголошує, що одне і те ж звучання передається у різних мовах подібним, проте не ідентичним набором фонем [5, с. 297].

Розглянемо способи перекладу англійської ониматопеї на матеріалі романів К. Льюїса з серії «Хроніки Нарнії» та їх українських перекладів В. Наріжної та О. Манька, спираючись на класифікацію звуконаслідування І. Р. Гальперіна [8, с. 32].

Його класифікація ґрунтується на способі вираження звуконаслідування:

- **прямі ономотопеї** – безпосередньо звуконаслідувальні слова (передають реальні звуки); ці ономотопи можуть вживатися і в наративі (мові автора), і в прямій мові (мові персонажів);

ding-dong – *дінг-донг* (звук, який імітує безперервний дзвін спиць у колесі й може означати **шум, стукіт**);

- **непрямі або описові ономотопеї** – описують, який саме природний звуковий ефект нагадує те чи інше явище.

Непрямі ономотопеї можуть бути **буквальними** (безпосередньо звуконаслідувальними), як наприклад, *croacking*, і **метафоричними**, як наприклад **thundered** (у наведеному прикладі звучання голосу уподібнюється удару грому).

(1) Прямі ономотопи:

(1.а) Якщо ономотоп виконує в художньому тексті виключно звуконаслідувальну функцію (як правило, це прямі ономотопи), він зазвичай перекладається за допомогою **узуального відповідника**, який теж є **прямим ономотопом** в мові перекладу і відповідає оригінальному ономотопу за основними психоакустичними параметрами. У таких випадках переважно зберігається компонентна структура звуконаслідувальних лексем:

Наприклад:

Оригінал	Переклад В. Наріжної	Переклад О. Манька
<i>After that Edmund heard a strange noise – whizz-whizz-whizz.</i>	<i>Одразу ж пролунав дивний звук: вжик... вжик... вжик...</i>	<i>Едмунд почув якийсь звук: вжик-вжик-вжик.</i>
<i>Snip-snip-snip went the shears and masses of curling gold began to fall to the ground.</i>		<i>Чик-чик-чик – клацали ножиці і на землю хвилями падали золоті пасма.</i>
<i>She began to walk forward, crunch-crunch over the snow and through the wood towards the other light.</i>		<i>Вона рушила вперед рип-рип по снігу, через ліс, до того світла.</i>
<i>Then he strode to the gate himself and bang – bang – bang – went his huge club.</i>		<i>Він підійшов до брами і давай гатити по ній своєю величезною довбнею: бах! бах! бах!</i>

(1.б.) Окрім прямого узуального відповідника ономатопа, перекладач може передати його звучання опосередковано, за допомогою узуального відповідника, який є непрямим ономатопом, тобто ономатопом, вираженим дієсловом або віддієслівним іменником, які позначають відповідну звуконаслідувальну дію. Коренева морфема таких слів і є звуконаслідуванням цієї дії (*хляп* – *хляпати*; *плюск* – *плюскіт*, тощо). Наприклад:

<i>The frogs, who all came up near the river, were straight into it with a plop-plop and loud croacking.</i>	<i>Жаби з'явилися поблизу річки та мерщій прямували до води, хляпаючи по березу лапами й оглушливо кумкаючи.</i>	<i>Жаби, які вилупилися на березі річки, з гучним кванням і плюскотом пострибали у воду.</i>
<i>Snip-snip-snip went the shears and masses of curling gold began to fall to the ground.</i>	<i>Заклацали леза, і хвилясте золото поципалося на землю.</i>	
<i>She began to walk forward, crunch-crunch over the snow and through the wood towards the other light.</i>	<i>Порипуючи снігом, вона рушила далі, крізь ліс, до того, іншого світла.</i>	
<i>And much nearer there was a drip-drip-drip from the branches of all the trees.</i>	<i>Зовсім поруч було чути як з дерев капотить вода.</i>	<i>Скрізь із гілок скрапувала вода.</i>

(1.в.) За відсутності узуального відповідника прями ономатопи перекладаються **описово із використанням оказіональних непрямих ономотопів**:

<i>As she stood looking at it, wondering why there was a lamp-post in the middle of a wood and wondering what to do next, she heard a pitter-patter of feet coming towards her.</i>	<i>Люсі стояла й обдивлялася ліхтар, міркуючи, звідки він міг узятися посеред лісу і що ж їй, власне, далі робити, до її слуху долинув, стрімко наближаючись, легкий звук дріботіння цокотіння.</i>	<i>Дівчинка спинилася, щоб його роздивитися, як це ліхтар міг опинитися посеред лісу, і розмірковуючи, що їй робити далі, коли почула дріботіння чийось кроків.</i>
--	--	--

У наведеному вище прикладі слово *pitter-patter* є okazіональним утворенням та не має узуального відповідника, тому переклад є «під лаштованим» під загальний контекст речення. Обрані описові ономатопои неповно передають зміст оригіналу. Також не була збережена структурна особливість ономатопоа – англійське двокомпонентне слово замінене на описову конструкцію. Втрата прямого ономатопоа дещо послаблює експресивність наративу.

(1.г.) В окремих випадках прямі ономатопои передавалися **транскрибуванням**:

<i>That was what it really said; but Uncle Andrew heard was “Gr-r-r-arrh-ow!”</i>	<i>Саме це він і сказав, але все, що почув-дядько Ендрю, було: – Грррррраахррр!</i>	<i>Це те, що він насправді сказав. Та дядько Ендрю почув лише: «Гар-р-р!»</i>
---	---	---

(2) Непрямі ономатопои

(2.а) Буквальні непрямі ономатопои, виражені дієсловами та іменниками, частіше всього перекладаються за допомогою **узуального відповідника-непрямого ономатопоа**. Перекладений ономатопоп повинен нести таке ж саме смислове навантаження, як лексема мови-джерела, а також правильно характеризувати названу дію, тому застосування транслітерації переважно є недоцільним. Особливо важливим є вибір потрібного ономатопоа у тих випадках, коли джерело звуку в тексті не зазначається і вживання звуконаслідувальних слів дозволяє читачу ідентифікувати об'єкт (джерело звуку) за його звучанням. Наприклад:

<i>And now you could hardly hear the song of the Lion; there was so much cawing, cooing, crowing, braying, neighing, baying, barking, lowing, blaeting, and trumpeting.</i>	<i>Тепер Левову пісню було годі розчути: все довкола повнилося крекотом, туркотінням, кукуріканням, виском, іржанням, рявкотом, дзвякотінням, муканням, беканням і слонячим сурмовим ревом</i>	<i>Тепер пісню лева ледве можна було розчути серед галасливого каркання, воркування, кукурікання, ревіння, іржання, гавкоту, грачання, мукання, бекання і трубіння.</i>
<i>Most of the creatures rushed towards Uncle Andrew with roars, barks, grunts, and various noises of cheerful interest.</i>	<i>Більшість звірини із ревом, гавкотом, рохканням та іншими ознаками жвавого зацікавлення гайнули до дядечка Ендрю.</i>	<i>Більшість звірів, із ревом, гарчанням, вуркотінням та іншими різноманітними звуками, що виражали веселе зацікавлення, рушила до дядька Ендрю.</i>

У наведених прикладах назва тварини відсутня: читач може ідентифікувати її лише з опорою на характеристику звуку. У процесі перекладу важливо зберегти основні психоакустичні ознаки ономатопа.

(2.б) В окремих випадках можливе **вилучення ономатопа**:

<p><i>“And in between these false alarms, for what seemed hours and hours, the clock ticked on and one big fly - high up and far out of reach – buzzed against the window.”</i></p>		<p><i>І поміж тими даремними тривогами, здавалось, минала година за годиною, годинник далі собі цокав, а високо над головою об шибку билася велика муха.</i></p>
---	--	---

(2.в) Метафоричні ономатопи переважно перекладаються за допомогою **метафоричних узуальних відповідників**. При цьому можлива заміна метафоричної моделі, як наприклад, у перекладі Наріжної метафора ГРОМУ (гриміти) замінюється метафорою ВІТРУ (ревти).

<p><i>“Now slave, how long am I to wait for my chariot?” thundered the Witch.</i></p>	<p><i>Гей ти, холопе, скільки я маю чекати на свою колісницю? – проревла відьма.</i></p>	<p><i>Гей, рабе, скільки я маю чекати на мою колісницю? – загриміла чаклунка.</i></p>
--	---	--

Результати перекладацького аналізу двох перекладів романів К.Льюїса продемонстрували, що найбільш продуктивним для обох авторів є використання узуального відповідника, найменш продуктивним – транскрибування.

Отримані результати розширюють уявлення про подолання труднощів при перекладі англомовних ономотопей на українську мову.

Література

- 1. Перекладознавство: Теорія і практика = Translation Studies: Theory and Practice : підр. для студ. ф-тів іноземн. мов/[Бялик В. Д., Микитюк І. М., Лукашук М. В.]. – Чернівці : ЧНУ, 2012. – 608 с.*
- 2. Воронин С. В. Основи фоносемантики / С. В. Воронин. – Л. : ЛГУ, 1982. – 244 с.*
- 3. Воронин С. В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании: (очерки и извлечения) / С. В. Воронин. – Л. : ЛГУ, 1990. – 200 с.*
- 4. Гаценко І. О. Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство»*

/ І. О. Гаценко. – К., 2003. – 19 с. 5. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Новая книга, 2006. – 512 с. 6. Льюїс К. Хроніки Нарнії. Лев, Біла Відьма та шафа.; [пер. з англійської В. І. Наріжна]. – Харків : Проспект, 2004. – 222 с. 7. Льюїс К. Хроніки Нарнії. Лев, Чаклунка і стара шафа.; [пер. з англійської О. Манько] – Львів : Свічадо, 2001. – 190 с. 8. Galperin I. R. Stylistics / I. R. Galperin. – М. : High School, 1981. – 334 p. 9. Lewis C. S. Chronicles of Narnia / C. S. Lewis. – HarperCollins Publishers Ltd., 2001 – 777 p.

УДК 821.111(73)-312.9Мартин:811.111'255.4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ ФЕНТЕЗІЙНИХ ТВОРІВ ДЖ. Р. Р. МАРТИНА

Герасименко К. В., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Статтю присвячено аналізу перекладу слів-реалій художнього твору у жанрі фентезі. Слова-реалії з роману Мартіна «Гра Престолів» вивчені щодо способів їх передачі у двох українськомовних та одному російськомовному перекладі. З'ясовано, що загалом в усіх перекладах найбільшу питому вагу має калькування, здійснюване без трансформацій або з незначними формальними, структурними та стилістичними трансформаціями. Іншими типово вживаними способами перекладу виявилися транскодування та вибір словникового відповідника, тоді як функціональний аналог, родо-видові заміни, семантичні неологізми, описовий переклад та освоєння використовувалися okazіonalно. У російськомовному перекладі під час передачі слів-реалій перекладач вдається в основному до очуження. В українськомовних перекладах очуження та одомашнення збалансовані або ж переважає одомашнення.

Ключові слова: *фентезійних твір, слово-реалія, спосіб перекладу, стратегія одомашнення, стратегія очуження.*

Е. В. Герасименко, І. Є. Фролова. Особенности перевода реалий фэнтезийных произведений Дж. Р. Р. Мартина. *Статья посвящена анализу перевода слов-реалий художественного произведения в жанре фэнтези. Слова-реалии из романа Мартина «Игра Престолов» изучены относительно способов их передачи в двух украиноязычных*

и одном русскоязычном переводе. Выяснилось, что в целом во всех переводах наибольший удельный вес имеет калькирование, осуществленное без трансформаций или с незначительными формальными, структурными или стилистическими трансформациями. Другими типично используемыми способами перевода оказались транскодирование и выбор словарного соответствия, тогда как функциональный аналог, родо-видовые замены, семантические неологизмы, описательный перевод и освоение использовались окказионально. В русскоязычном переводе при передаче слов-реалий переводчик в основном использует очуждение. В украиноязычных переводах очуждение и уподобление сбалансированы или же уподобление преобладает.

Ключевые слова: фэнтезийное произведение, слово-реалия, способ перевода, стратегия уподобления, стратегия очуждения.

K. V. Herasymenko, I. Ye. Frolova. Peculiarities of Translating Realia in Fantasy Works by G. R. R. Martin. *The article focuses on translating realia in the literary work belonging to the genre of fantasy. Words-realia from the novel by Martin «A Game of Thrones» are subjected to analysis as for their rendering in two Ukrainian and one Russian translations. The investigation leads to the conclusion that among the means of translation the most frequent is calquing employed without transformations or with insignificant formal, structural or stylistic transformations. Other typically used means of translation were transcoding and dictionary equivalents, while functional analogue, gender-species correspondence, semantic neologism, description and adaptation were used occasionally. In the Russian translation words-realia are rendered mainly with the strategic aim of foreignising. In the Ukrainian translations the strategies of foreignising and domesticating are balanced or domesticating prevails.*

Key words: *fantasy works, words-realia, means of translation, the strategy of domesticating, the strategy of foreignising.*

Зростання кількості творів у жанрі фентезі зумовлює появу нових проблем та завдань, пов'язаних з їх перекладом. Для цього жанру є характерним створення письменником авторського світу та насичення його предметами та явищами, відсутніми у реальному світі, а тому не властивими лінгвокультурі в цілому. Використані у творах реалії можуть бути пов'язаними з певним історичним періодом або створеними уявою автора, тому їх вербалізація засобами інших мов є водночас складним та важливим завданням для перекладознавців.

Основна проблема перекладу слів-реалій полягає в тому, що в ре-ципієнта цільового тексту відсутні знання про певний предмет (ре-

алію) авторського світу, як і в його мові відсутня лексична одиниця на позначення цього поняття. Тож завдання перекладача полягає у пошуку оптимальних прийомів та стратегій вербалізації цих понять у мові перекладу.

Таким чином, *актуальність* дослідження визначена важливістю передачі слів-реалій при перекладі фентезійної літератури. Актуальність дослідження підсилюються також недостатньою дослідженістю специфіки перекладу слів-реалій у творах різних жанрів та зростаючою популярністю жанру фентезі, зокрема твору, обраного матеріалом дослідження.

Об'єктом дослідження є слова-реалії, наявні в художньому творі фентезійного жанру «Гра Престолів» Дж. Р. Р. Мартіна.

Предметом дослідження є способи англо-російського та англо-українського перекладу цих слів-реалій.

Метою роботи є виявлення специфіки перекладу слів-реалій у художньому творі фентезійного жанру. Досягнення поставленої мети передбачало виконання таких завдань:

- здійснення вибірки слів-реалій джерельного тексту, а також їх українських та російських відповідників, які виступають матеріалом нашого дослідження;
- змістова систематизація слів реалій в залежності від позначуваного предмета чи явища;
- аналіз способів перекладу слів-реалій, застосованих перекладачами усіх проаналізованих перекладів;
- порівняння способів, використаних для передачі слів-реалій різними перекладачами та визначення використаних ними перекладацьких стратегій.

Матеріалом дослідження слугувало 241 англomовне слово-реалія та 241 російський та 482 українських відповідників, отриманих з оригіналу твору «Гра Престолів», його перекладу, здійсненого російською мовою Ю. Соколовим та двох українських перекладів, здійснених Н. Тисовською та В. Бродовим.

Методами дослідження були метод суцільної вибірки, використаний для добору слів-реалій з тексту оригіналу; метод семантичного аналізу, необхідний для систематизації слів-реалій за змістовим параметром; метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу, застосований для з'ясування способів перекладу слів-реалій російською та українською мовами, та метод кількісного аналізу, необхідний для встановлення кількісних показників способів перекладу, використаних різними перекладачами.

На першому етапі для формування корпусу вибірки потрібно було виокремити слова-реалії з тексту оригіналу та трьох текстів перекладу.

Другим етапом стала систематизація слів-реалій тексту оригіналу. В залежності від позначуваного предмета чи явища, слова-реалії було систематизовано у наступні групи: антропні {*Kingbeyond-the-Wall, Mad King Aerys Targaryen, Knight of the Gate, The Dothraki, Khal, Dornishmen, Kings layer, the Unsullied, bloodriders etc.*}, локативні (*Eastwatch, Shadow Tower, Commander's Keep, King's Tower, Mole's Town, White Harbor, the Fingers, Blackwater, Visenya's hill, Great Sept of Baelor, Dragonpit, Eel Alley, Hardin's Tower etc.*), предметні (*double-bladed axe, direwolf longsword, ironwood, Valyrian steel, godswood, sentinel trees, weirwood, pinch/ire, warhammer etc.*), темпоральні {*Dance of the Dragons, the Doom, Age of Heroes, Dawn Age etc.*}, абстрактні {*bastard Valyrian, Common Tongue, Lord of Light, ghouls etc.*}).

Вербалізовані реалії тексту оригіналу мають досить широкий спектр мовного втілення. Зокрема, вони подані *словами*, наприклад: *Eastwatch, ghouls, Oldtown, direwolf, doublet, surcoat* та *словосполученнями*, наприклад: *Mad King Aerys Targaryen, Knight of the Gate, Visenya's hill, Great Sept of Baelor, sentinel trees, ghost grass*. Серед проаналізованих слів-реалій тексту оригіналу є також *загальні назви*, наприклад: *enameled steel, Myrish lace, hrakkar, arakh, catapult* та *власні назви*, наприклад: *Seven Kingdoms, Reach, Lord Steward, Aegon the Fortunate, Quorin Halfhand, Lann the Clever*.

На третьому етапі ми проаналізували способи перекладу слів-реалій, застосовані перекладачами усіх проаналізованих перекладів та встановили загальні кількісні показники. Аналіз способів перекладу слів-реалій тексту оригіналу здійснено з опорою на працю С. Флорина та С. Влахова, де пропонуються такі способи як транскрипція / транслітерація, неологізми (калька, півкалька, освоєння, семантичний неологізм), приблизний переклад (відповідність за родом та видом, функціональний аналог, опис/пояснення/тлумачення) та контекстуальний переклад [2]. Крім того, під час аналізу матеріалу ми доповнили цю класифікацією такими способами як пошук словникового відповідника та змішаний переклад, тобто одночасне використання декількох з вищенаведених способів.

Під час проведення аналізу найбільш частотним виявився такий спосіб перекладу як *калькування* (67%). При цьому калькування відбувалося з повною або неповною (формальні, структурні, змістові або стилістичні відмінності) збіжністю між одиницями тексту оригіналу та перекладу, наприклад:

Оригінал	Ю. Соколов	Н. Тисовська	В. Бродовий
Повна збіжність			
boiled leather	вареная кожа	дублена шкіра	варена шкіра
Формальні відмінності			
Warden of the North	Хранитель Севера	хранитель півночі	Оборонець Півночі
Структурні відмінності			
Stone	Каменный замок	Камінь	Кам'янець
Змістові відмінності			
two-handed greatsword	двуручный меч	дворучний меч	обіручний меч
Стилістичні відмінності			
Maape Rayder	Манс-налетчик	Манс Рейдер	Манс-Розбишак

Також калькування найчастіше виступало одним зі способів під час *змішаного перекладу* та використовувалося разом з транскодуванням, наприклад:

- *the Dothraki sea* – *Дотракийське море*;
- *Visenya's hill* – *Пагорб Візень*;
- *Great Sept of Baelor* – *Великий Септ Баелора*.

Вибір словникового відповідника та транскодування, як з'ясувалося, мають значно меншу питому вагу, складаючи відповідно 12 % та 8 %. Решта способів перекладу використовувалася okazionalno, і разом вони складають 13 % від загальної кількості застосування різних способів перекладу усіма перекладачами. Відсоткове співвідношення використання різних способів перекладу слів-реалій тексту оригіналу трьома перекладачами демонструє рис. 1:

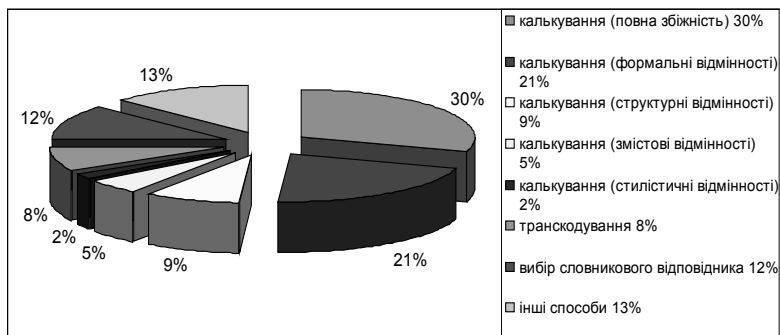

Рис. 1. Кількісні показники способів перекладу слів-реалій роману Дж. Маргіна «Гра Престолів» українською та російською мовами

На четвертому етапі дослідження ми зупинилися на аналізі кожного перекладу окремо, встановили кількісні показники та визначили стратегію перекладу, яку застосовує кожен з перекладачів. Способи перекладу, які використовував кожен з перекладачів, можна розглядати як прийоми реалізації перекладацьких стратегій одомашнення і очуження, суть яких у тому, що:

- переклад-одомашнення – заміщає елементи похідного тексту, які є специфічними культурними елементами культури оригінала, елементами культури адресата; переклад асимілює текст оригінала до контексту культури адресата;

- переклад-очуження – намагається передати специфічні культурні елементи тексту оригіналу як такі. Найбільш важкими є випадки, коли культурна різниця є настільки великою, що для читача перекладу необхідно спочатку створити передумови для розуміння, щоб зробити можливим адекватне сприйняття тексту. При такому способі перекладу комунікативний контекст культури адресата розширюється, і це може (але не обов'язково) означати, що елементи чужої культури завдяки перенесенню знаходять нові мовностилістичні форми вираження в мові адресата: таким чином, переклад змінює чи оновлює граматичні та стилістичні норми мови адресата [3].

Ю. Соколов у своєму російському перекладі частіше за все вдається до *калькування* (72 %), рідше використовує *вибір словникового відповідника* (12 %) та *транскодування* (8 %). Характерним для цього перекладу є використання функціонального аналога, хоча й нечасто вживаного (4 %), наприклад:

... he must make his procession across the plains and present her to the <i>dosh khaleen</i> ему нужно будет совершить путешествие по равнинам и представить ее <i>подданным</i> .
--	---

Найменш частотним способом перекладу є *опис*, наприклад:

... the khal knew only a few words of the <i>bastard Valyrian of the Free Cities</i> сам кхал знав лише несколько слов того <i>ломаного валерийского наречия, на котором разговаривали в Вольных Городах</i>
--	---

Під час перекладу елементи культури тексту-оригіналу не замінюються елементами культури перекладу, відтак, світ Джорджа Мартіна найбільш нагадує Середньовічну Англію. На сторінках російського перекладу читач може бачити лордів, гвардійців, вершників та безліч інших способів вербалізації реалій, що характерні саме для Європи в епоху Середньовіччя та не викликають асоціацій з рідною країною перекладача. Тому, аналізуючи застосовану

Ю.Соколовим перекладацьку стратегію, можна з упевненістю говорити про *очуження*.

У перекладі Н.Тисовської українською *калькування* (64%) та *вибір словникового відповідника* (13%) є найбільш вживаними способами перекладу. Проте обидва способи можуть бути проявами реалізації як стратегії одомашнення, так і очуження в залежності від обраного відповідника. Порівнюючи переклад Н. Тисовської з українським перекладом В. Бродового, слід відзначити, що калькування та вибір словникового відповідника мають однакову частотність використання, проте є проявами різних стратегій. Н. Тисовська інколи вдається до одомашнення, проте у її перекладі обидві перекладацькі стратегії є доволі збалансованими, тоді як у перекладі В. Бродового одомашнення переважає.

Оригінал	Ю. Соколов	Н. Тисовська	В. Бродовий
Over their heads flapped the banner of the Starks of <i>Winterfell</i> .	Над головами трепетало знамя Старков из <i>Винтерфелла</i> .	Над головами затріпотів прапор Старків з <i>Вічнозиму</i> розвіваючи над головами прапор Старків, господарів на <i>Зимосічі</i> .

Як бачимо з наведеного вище прикладу Ю. Соколов при перекладі назви міста використовує транскодування, не змінюючи реалію тексту оригіналу і лише передаючи її мовними засобами тексту перекладу. Н. Тисовська використовує калькування, проте обирає нейтральні слова, що не надають перекладеній реалії нової забарвленості чи відтінків значень. В. Бродовий також вдається до калькування, проте в якості одного з відповідників використовує слово *січ* (жін., іст. Окремий городок, що входив до складу козацької організації в XVI–XVIII ст. [1]).

Під час калькування та вибору словникового відповідника перекладач обирає лексичні одиниці, більш характерні для української культури, та інколи навіть одиниці, специфічні для культури Київської Русі та доби козаччини. Тому можна зробити висновок, що переважаючою стратегією у перекладі В. Бродового є *одомашнення*.

Оцінка використання перекладачем тієї або іншої стратегії є, без сумніву, суб'єктивною, але на наш погляд перекладач має відтворити світ, зображений автором твору, максимально точно. Тому, на наш погляд, російський переклад Ю. Соколова є найбільш вдалим.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>. 2. Влахов С. И. Непереводимое в переводе / С. И. Влахов, С. П. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с. 3. Якимчук А. П. Лінгвокультурна комунікація як випробовування для перекладача [Електронний ресурс] / А. П. Якимчук. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.Ua/2023/1/17.pdf>. 4. Мартин Дж. Р. Р. Игра Престолов / Дж. Р. Р. Мартин ; [пер. с англ. Ю. Соколова]. – М. : АСТ (Золотая серия фэнтези), 2001. – 768 с. 5. Мартин Дж. Р. Р. Гра Престолів / Дж. Р. Р. Мартин ; [пер. з англ. Н. Тисовської]. – К. : Країна мрій, 2013. – 800 с. 6. Мартин Дж. Р. Р. Гра Престолів [Електронний ресурс] / Дж. Р. Р. Мартин ; [пер. з англ. В. Бродового]. – Режим доступу : <http://www.litmir.me/bd/?b=170824>. 7. Martin G. R. R. A Game of Thrones / G. R. R. Martin. – NY. : Bantam Books, 1996. – 813 p.

УДК 811.111'255.2:62

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛОМОВНИХ ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Дацун О. М., Пільгуй Н. М. (канд. філол. наук)

*Національний Технічний Університет
«Харківських Політехнічний Інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу.)*

У статті розглядаються метафоричні терміни як засоби вираження певної наукової концепції. На прикладі англomовної технічної термінології представлені структурні та семантичні особливості метафоричних одиниць, а також специфіка лексичних та стилістичних проблем їх перекладу українською мовою.

Ключові слова: *метафоричний термін, особливості перекладу, термін, технічний текст.*

Е. Н. Дацун, Н. М. Пильгуй. Особенности перевода метафорических терминов в англоязычных технических текстах на украинский язык. В статье рассматриваются метафорические термины как средства

выражения определенной научной концепции. На примере англоязычной технической терминологии представлены структурные и семантические особенности метафорических единиц, а также специфика лексических и стилистических проблем их перевода на украинский язык.

Ключевые слова: метафорический термин, особенности перевода, термин, технический текст.

O. M. Datsun, N. M. Pilguy. Peculiarities of Translating Metaphorical Terms in English Technical Texts into Ukrainian. *The article considers metaphorical terms as means of expressing some scientific conception. It establishes structural and semantic features of metaphorical units, as well as lexical and stylistic peculiarities of their translation on the basis of technical terminology.*

Key words: metaphorical term, technical text, term, translation peculiarities.

Метафоричні терміни – важливий компонент технічних текстів, що служить засобом номінації нових наукових понять та вербалізованим способом мислення.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю детального вивчення особливостей перекладу метафоричних термінів в англійських технічних текстах українською мовою, що пов'язано з їх частим вживанням у цій сфері. Відповідно, **об'єктом** дослідження слугують метафоричні терміни в англійських технічних текстах, а **предметом** – особливості їх перекладу українською мовою.

Мета статті – проаналізувати особливості вживання метафоричних термінів в англійських технічних текстах та специфіку їх перекладу українською мовою.

Лінгвістична розвідка дозволяє визначити метафоричний термін як метафору, тобто перенесення найменування, яка ґрунтується на асоціації за схожістю та позначає певне наукове поняття або об'єкт і живається у спеціальній сфері.

Класифікація метафоричних термінів залишається дискусійним питанням [8; 6; 2; 3; 7; 11 та ін.]. Але найбільш релевантною вважаємо класифікацію за наявністю-відсутністю образності, згідно з якою виокремлюються номінативні, образні, генералізуючі, когнітивні метафоричні терміни [4, с. 10]. Так, наприклад, в англійських технічних текстах зустрічаються такі номінативні метафоричні терміни: *equal-path interferometer* – *рівноплечий інтерферометр*; образні метафоричні терміни: *filter candle* – *“свічка” (фільтр у формі свічки з пористого скла для стерилізації розчинів ультрафільтрацією)*; генералізуючі метафоричні терміни: *running speed* – *ходова швидкість*; когнітивні метафоричні терміни: *digital dividends* – *блага і вигоди від комп'ютеризації*.

Метафоричний термін в англомовному технічному тексті вказує на нові подібності між поняттями, виконуючи референційну функцію у мові науки. Використання таких лексичних одиниць полегшує інтерпретацію тексту, оскільки дозволяє розглянути явище з декількох боків та у порівнянні з іншими явищами дає змогу побачити динаміку їх розвитку.

Оскільки метафоричні терміни це своєрідні лексико-граматичні конструкції, то вони також мають певні структурні та семантичні особливості.

Залежно від структури, метафоричні терміни поділяють на прості, складні та терміни-словосполучення [1; 7; 10]. Ці типи зустрічаються в англомовних технічних текстах, наприклад, прості терміни: *barometer* – *барометр*, *silencer* – *звукопоглинач*; складні терміни: *electroblotting* – *електроблоттинг*, *electron-tube* – *електровакуумний*; терміни-словосполучення: *cable duct* – *кабельний канал*, *aluminium-smelting* – *алюмінієплавильний*, *vacuum-brakecylinder* – *циліндр вакуумного гальма*.

Суттєвою особливістю семантичної структури метафори є двоплановість її змісту, що забезпечується взаємодією її основного та допоміжного суб'єктів – значення та внутрішньої форми її метафоричного знаку. Така взаємодія є запорукою семантичної повноцінності метафори.

В англомовних технічних текстах вживаються мовні (стерті) і мовленнєві (індивідуально-авторські) метафори [4, с. 203]. Як правило, мовні метафори входять до складу перекладацьких словників, тому вони не спричиняють великих труднощів для перекладача, на відміну від мовленнєвих. Цей тип метафор не має усталених словникових відповідників, виступаючи фактично семантичним новоутворенням.

За В. І. Карабаном, існує два способи перекладу мовних метафор – метафоричним словом та неметафоричним словом [4, с. 203].

Проілюструємо переклад метафоричним словом терміну *idle strokes* з фрагменту англомовних технічних текстів: *The reciprocating motion inevitably involves the loss of time on **idle strokes** and overrun, and also dynamic loads, which restrict the speed (Popular Mechanics, 2000, p.27).* – *Зворотно-поступальний рух неминуче включає в себе витрату часу на **холості ходи**, роботу з перевищенням швидкості, а також на динамічні навантаження.* Мовні метафори зазвичай мають перекладацький еквівалент у мові перекладу, відповідний метафоричний термін. Такі метафори досить природні і глибоко проникають у людське мислення, тому, як правило, метафоричність у технічних текстах не відчувається, такі метафори сприймаються як очевидні.

Обрані еквіваленти перекладу метафоричних термінів неметафоричним словом посилаються не на уяву, а на знання читача, при цьому вони чітко називають поняття та надають уявлення про функції, що виконують: *Many files are designed by the job that they perform, such as a **chain saw file** or **awarding file*** (Scientific American, 2006, p. 17). — *Багато напилків вироблені таким чином, щоб відповідати тому виду праці, який вони виконують. Це, наприклад, такі як **напилок для заточення ланцюгового пилу** та **плоский гостроносий ключовий напилок**.*

Вибір метафоричного чи неметафоричного варіанту перекладу визначається перекладачем на підставі загального стилістичного аналізу тексту та наявності словникового відповідника.

Мовленнєві метафоричні терміни необхідно перекладати:

- 1) метафоричним словом, що має однаковий або дуже подібний характер образності;
- 2) метафоричним словом, що має інший характер образності;
- 3) неметафоричним словом, що передає тільки денотативний зміст англійського метафоричного слова, а не образність [4, с. 203–204].

Перший спосіб перекладу мовленнєвої метафори ще також називають калькуванням. Кальки дуже економічні та не призводять до збільшення обсягу тексту та дозволяють зберегти оригінальну образність терміну:

*Check valves are used for limiting flow automatically to a single direction in a piping system while plug valves operate in the open or closed position by turning the plug through 90°. This enables it to clear foreign matter from the **seat*** (Science Illustrated, 2000, p. 48). — *Запірні клапани використовують для автоматичного обмеження потоку в одному напрямку та щоб направити його до трубопроводу, у той час як пробкові крани працюють у відкритому та закритому станах, повертаючи пробку на 90°. Таким чином, він може очищати **сідло** клапану від сторонніх речовин.*

Переклад мовленнєвих метафор метафоричним словом, що має інший характер образності зумовлений тим, що при створенні найменування одного поняття у двох мовах виникли різні асоціації та образи:

*As a high pressure wave passes the junction from which the **dead-end** pipe extends, a portion of the wave is transmitted into the **dead-end** pipe.* — *Коли хвиля високого тиску проходить через з'єднання, в результаті чого трубопровід з **глухим кінцем** розширюється, її частина відходить до цього трубопроводу.*

Спосіб перекладу метафоричного терміну неметафоричним словом, що передає тільки денотативний зміст англійського метафоричного слова, а не образність, ілюструє такий фрагмент з англійських технічних текстів:

The primary function of a Christmas tree is to control the flow, usually oil or gas, out of the well (Popular Mechanics, 2001, p. 63). – Основна функція **фонтанної арматури** полягає в управлінні потоком, переважно нафтовим або газовим.

Нині у перекладах спостерігається тенденція до збереження метафоричної образності [4, с. 204]. Ці дані підтверджуються результатами нашого дослідження.

Таким чином, за результатами дослідження, переклад метафоричних термінів з англійської мови українською метафоричним словом використовується значно частіше (63%), ніж неметафоричним словом. Це зумовлено основними правилами перекладу метафоричних термінів. Перекладач прагне забезпечити адекватність перекладу та досягти прагматичних цілей автора. Однак, зловживати цим способом не слід. Тож у випадку, коли зберегти образність неможливо або недоцільно, перекладач підбирає метафоричний термін з іншим характером образності. Якщо ці дві умови не виконуються, образністю метафоричного терміна нехтують задля передачі його основного семантичного змісту.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення стилістичних прийомів та образних засобів в англійських технічних текстах, а також особливостей їх перекладу українською мовою.

Література

1. Арнольд И. В. *Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов / И. В. Арнольд.* – М. : Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
2. Арутюнова Н. Д. *Теория метафоры : сб. / [Под ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной].* – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
3. Гинзбург Р. З. *Лексикология английского языка : учебник для интов и фак. иностр. яз. / Р. З. Гинзбург, С. С. Хидекель, Г. Ю. Князева, А. А. Санкин.* – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. школа, 1979. – 269 с.
4. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури : навчальне видання / В. І. Карабан.* – Вінниця : Нова книга, 2001. – Ч. 2. *Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі* – 302 с.
5. Котюрова М. П. *Стилистика научной речи : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / М. П. Котюрова.* – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 240 с.
6. Лакофф Дж. *Метафори, которми ми живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон; пер. с англ. / [под ред.*

и с предисл. А. Н. Баранова]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с. 7. Москвин В. П. Русская метафора : Очерк семиотической теории / В. П. Москвин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЛЕНАНД, 2006. – 184 с. 8. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов : пособие для учителя / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Просвещение, 1985. – 399 с. 9. Русанівський В. М. Українська мова : Енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблик та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с. 10. Смекаев В. П. Учебник технического перевода (английский язык) / В. П. Смекаев. – Н. Новгород : НГЛУ им Н. А. Добролюбова, Вектор ТиС, 2006. – 316 с. 11. Харитончик З. А. Лексикология английского языка : учеб. пособие / З. А. Харитончик. – Минск : Высш. шк., 1992. – 229 с. 12. Newmark P. Approaches To Translation [Electronic resource] / P. Newmark. – Oxford, 2001. – 214 p. – Access : <http://www.docdroid.net/9ahy/approaches-to-translation-newmark.pdf.html>.

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЕСІЙНИХ ТЕКСТІВ У ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Дрогозов І. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Розглянуто порівняльні синтаксично-стилістичні характеристики англomовного та україномовного текстів перекладу книги «Буття» П'ятикнижжя Мойсеєвого Старого Заповіту; проаналізовано співвідношення синтаксично-стилістичних засобів у згаданих текстах; встановлено спільні та відмінні синтаксично-стилістичні ознаки останніх.

Ключові слова: книга «Буття» Старого Заповіту; англomовний та україномовний тексти перекладу; порівняльні синтаксично-стилістичні характеристики.

И. В. Дроговоз, Л. Н. Черноватый. Синтактико-стилистические особенности конфессиональных текстов в переводах на украинский и английский языки. Рассмотрены сравнительные синтактико-стилистические характеристики украинско- и англоязычных текстов перевода книги «Бытия» Пятикнижия Моисея Ветхого Завета; проанализировано соотношение синтактико-стилистических средств в упомянутых текстах; определены общие и отличительные черты последних.

Ключевые слова: книга «Бытия» Ветхого Завета; украинско- и англоязычные тексты перевода; сравнительные синтактико-стилистические характеристики.

I. V. Drohovor, L. M. Chernovaty. Syntactical and Stylistic Characteristics of Confessional Texts in English and Ukrainian Translations. The article deals with the comparative syntactical and stylistic characteristics of the Bible Pentateuch (Genesis) translated into English and Ukrainian; it analyzes the correlation of syntactical and stylistic devices in the said texts; determines the common and specific features of the latter.

Key words: Old Testament Genesis book; English and Ukrainian target texts; comparative syntactical and stylistic characteristics.

Як зазначається в роботах, присвячених проблемі, що розглядається [5, с. 289], синтаксис має чималі стилістичні можливості, що ґрунтуються на досить розвиненій синонімії характерних для нього явищ. Відомо [2; 4; 5], що наявність різних синтаксичних структур з розбіжною синтаксичною семантикою для передачі однієї логіки (судження) створює передумови для вибору потрібних одиниць і подальшої їх стилістичної спеціалізації, тобто їх закріплення за певним типом мовлення (включаючи конфесійний дискурс) з певним стилістичним значенням. Актуальність можливості вибору співвідносних синтаксичних засобів, яка є суттєвою для забезпечення відповідних стильових ознак в межах однієї мови, значно посилюється у випадку міжмовних операцій, включаючи й переклад [6]. Відповідно дослідження у галузі зіставного (порівняльного) стилістичного синтаксису є *актуальними* для теорії перекладу та його навчання, зокрема, для зіставної стилістики української та англійської мов, в тому числі, на матеріалі конфесійних текстів, стосовно яких відчутно бракує відповідних досліджень.

Далі викладено результати стилістико-синтаксичного аналізу паралельних текстів найпоширеніших варіантів тестів перекладу (ТП) першого розділу книги «Буття» Старого Заповіту англійською (АМ ТП) [7] та українською (УМ ТП) [1] мовами.

На першому етапі ми провели синтаксично-стилістичний аналіз перших одинадцяти розділів книги «Буття» (*Genesis*). Проілюструємо зміст нашого дослідження, яке проводилося, спираючись на досвід попередніх розвідок [6], на прикладі аналізу розділу 2.

Вірш 1

<i>Thus the heavens and the earth were finished, and all the host of them.</i>	І були скінчені небо й земля, і все воїнство їхнє.
--	--

У вірші 1 в обох текстах спостерігається застосування простого двоскладного поширеного речення, ускладненого однорідними підметами, а також парний зв'язок між однорідними підметами *the heavens and the earth* (небо й земля). До відмінностей слід віднести інверсію в УМ ТП та прямий порядок слів в АМ ТП.

Вірш 2

<i>2 And on the seventh day God ended his work which he had made; and he rested on the seventh day from all his work which he had made.</i>	2 І скінчив Бог дня сьомого працю Свою, яку Він чинив. І Він відпочив у дні сьомім від усієї праці Своєї, яку був чинив.
---	--

У вірші 2 в обох текстах спостерігається складне синтаксичне ціле: два складнопідрядних речення, об'єднаних в одне складне речення. У складнопідрядних реченнях підрядні частини – означальні. Також, застосовується прийом полісиндетону – повторення сполучника *and (i)* на початку кожного складнопідрядного речення, який виконує підсилювальну функцію. В першому простому реченні застосовано інверсію, в усіх інших частинах складного синтаксичного цілого прямий порядок слів. Відмінності: чотири простих речення, об'єднані в одне, в АМ ТП і парцеляція (розчленування речення на дві частини) в УМ ТП.

Вірш 3

<i>3 And God blessed the seventh day, and sanctified it: because that in it he had rested from all his work which God created and made.</i>	3 І поблагословив Бог день сьомий, і його освятив, бо в нім відпочив Він від усієї праці Своєї, яку, чинячи, Бог був створив.
---	---

У вірші 3 наявне складне синтаксичне ціле, що складається з трьох простих речень. У реченні знову використано прийом полісиндетону. Перше речення – повне поширене двоскладне, ускладнене однорідними присудками, поєднаними парним зв'язком за допомогою сполучника *and (i)* – *blessed and sanctified / поблагословив і освятив*. Відмінності полягають в тому, що в АМ ТП перше і третє речення

має прямий порядок слів. Друге побудовано за допомогою інверсії (*because that in it he had rested from all his work*). В УМ ТП інверсія спостерігається у першому й другому реченнях, а в У третьому наявний прямий порядок слів.

Вірш 4

<p>4 <i>These are the generations of the heavens and of the earth when they were created, in the day that the LORD God made the earth and the heavens.</i></p>	<p>4 Це ось походження неба й землі, коли створено їх, у дні, як Господь Бог створив небо та землю.</p>
--	---

У вірші 4 маємо складнопідрядне речення, яке містить з три простих. Перше просте речення – двоскладне, поширене, ускладнене однорідними членами (парний зв'язок між однорідними додатками *of the heavens and of the earth / неба й землі*). Третє речення – двоскладне повне поширене, ускладнене однорідними додатками, поєднаними парним зв'язком за допомогою сполучника *and / ma – the earth and the heavens / небо та земля*). До відмінностей відносяться: в АМ ТП друге просте речення – двоскладне повне поширене, ускладнене уточнюючим членом речення (обставиною часу – *in the day*). Усі прості речення, які увійшли до складного, мають прямий порядок слів. В УМ ТП друге просте речення – односкладне безособове, ускладнене уточнюючою обставиною часу, в другому реченні використано інверсію.

Далі таким же чином були проаналізовані решта дев'ять розділів книги «Буття» (*Genesis*) в АМ ТП та УМ ТП, за результатами якого було встановлено, що загальна кількість синтаксично-стилістичних засобів, використаних в англійських (АМ ТП) розділах, становить 781, а в українських (УМ ТП) – 1141 випадок, тобто насиченість УМ ТП синтаксично-стилістичними засобами вища в майже в 1,5 рази.

Узагальнено результати аналізу показано на рис. 1, де подано співвідношення згаданих синтаксично-стилістичних засобів за категоріями.

Як випливає з рис. 1, у відсотковому вираженні співвідношення, що розглядається, в АМ ТП та УМ ТП стосовно перших двох категорій («Період» і «Повтор») є схожим. Реальна кількість випадків застосування періоду в обох текстах є однаковою – по 11. Схожа картина спостерігається і щодо повтору: 5% в АМ ТП проти 6% в УМ ТП, однак кількісно перевага – на боці УМ ТП: 56 випадків проти 50 в АМ ТП.

Відсоткова перевага АМ ТП відносно категорії 4 («ускладнення») є ще відчутнішою, хоча відповідний показник УМ ТП перевищено

несуттєво (43% проти 40%), та й кількісно ці показники є майже однаковими: 404 в АМ ТП і 421 – в УМ ТП.

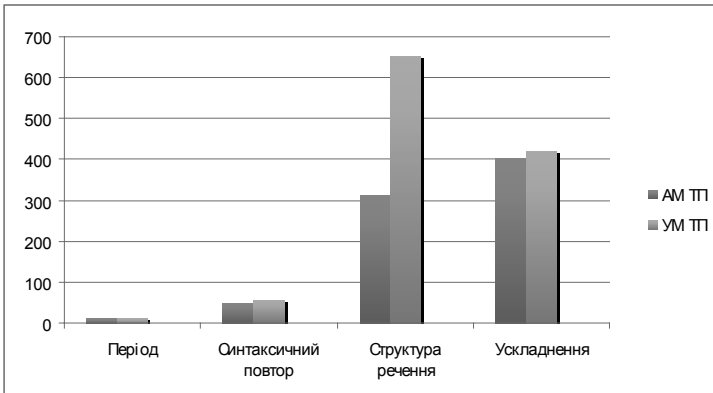

Рис. 1. Співвідношення синтаксично-стилістичних засобів в англomовному (АМ ТП) та українomовному (УМ ТП) текстах книги Буття (розділи 1-11) «П'ятикнижжя Мойсеєвого» Старого Заповіту Біблії. Умовні позначення: 1 – період, 2 – синтаксичний повтор, 3 – структура речень, 4 – ускладнення

Єдиним випадком, де спостерігається суттєва перевага УМ ТП, є категорія 3, що стосується структури речень, і ця перевага у відсотках є дворазовою (65% проти 32% в АМ ТП), майже таку ж перевагу спостерігаємо і в кількісному відношенні (654 випадки проти 312). Таким чином, можна зробити попередній висновок, що головна синтаксично-стилістична відмінність АМ ТП та УМ ТП лежить на рівні речення.

Порівняльне співвідношення компонентів кожної категорії в межах АМ ТП та УМ ТП розглядається далі. На рис.2 показано таке співвідношення стосовно категорії «повтор» (категорія «період» не розглядалася, оскільки вона містить лише один компонент).

Як видно на рис. 2, у відсотковому вираженні згадане співвідношення в АМ ТП та УМ ТП стосовно перших двох синтаксично-стилістичних засобів («Тавтологічний повтор» і «Посилений повтор») помірно відрізняється, з невеликою перевагою УМ ТП (8% проти 6% та 23% проти 15% відповідно), що приблизно відповідає й кількісним даним: 4 випадки тавтологічного повтору в УМ ТП проти 3 випадків в АМ ТП, а також 21 випадок посиленого повтору в УМ ТП проти 15 – в АМ ТП. Щодо двох останніх засобів («Рефрен» та «Лейтмотив»), то кількість випадків їх вживання в обох текстах збігається: по 13% відносно застосування рефрену та по 5% стосовно

вживання лейтмотиву, що також відповідає й однаковій кількості вживання рефрену й лейтмотиву в обох текстах – 11 випадків рефрену і 5 випадків лейтмотиву у кожному тексті. Загалом, виходячи з проаналізованих даних, можна зробити висновок, що застосування різних видів повторів в обох текстах варіюється несуттєво і його варто віднести до схожих характеристик АМ ТП та УМ ТП.

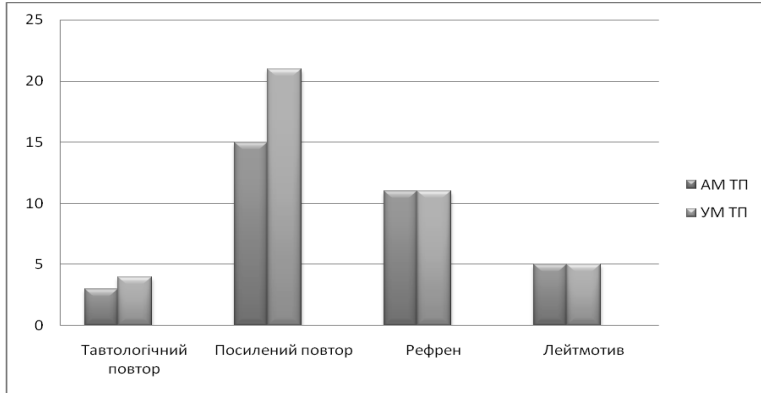

Рис. 2. Співвідношення синтаксично-стилістичних засобів в англomовному (АМ ТП) та українomовному (УМ ТП) текстах книги Буття (розділи 1-11) «П'ятикнижжя Мойсеєвого» Старого Заповіту Біблії в межах категорії «Повтор». Умовні позначення: 1 – тавтологічний повтор, 2 – посилений повтор, 3 – рефрен, 4 – лейтмотив

На рис. 3 показано співвідношення синтаксично-стилістичних засобів стосовно категорії «Структура речення».

Як очевидно з рис. 3, у відсотковому вираженні співвідношення синтаксично-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП стосовно другого та третього засобів («Еліпс» і «Асиндетон») є схожим, з порівняно невеликою перевагою УМ ТП щодо застосування еліпсу (2% проти 0.6% відповідно) та рівними показниками стосовно асиндетону (3.7% проти 0.9%), проте за кількісними даними перевага УМ ТП є більш відчутною: 15 випадків еліпсу в УМ ТП проти 9 в АМ ТП, а також 6 випадків асиндетону в УМ ТП проти двох – в АМ ТП. В інших двох категоріях спостерігається різкий контраст між двома текстами з перевагою шораз іншого тексту.

Стосовно засобу «Інверсія», очевидно є величезна перевага УМ ТП як у відсотковому відношенні (52% проти 17% в АМ ТП), так і ще більше – шестиразова перевага – в кількісному: 343 випадків в УМ ТП проти 54 в АМ ТП. Відносно засобу «полісиндетон» подібну перевагу має вже АМ ТП: 76% проти 34% в УМ ТП, однак частотність

вживання полісиндетону в обох текстах відрізняється незначною мірою: 240 випадки в АМ ТП та 222 – в УМ ТП. Подібну перевагу спостерігаємо і щодо застосування засобу «Парцеляція», де знов наявна значна перевага УМ ТП, як у якісному (10% проти 2%), так і в кількісному співвідношенні (9 випадків в АМ ТП і 68 – в УМ ТП).

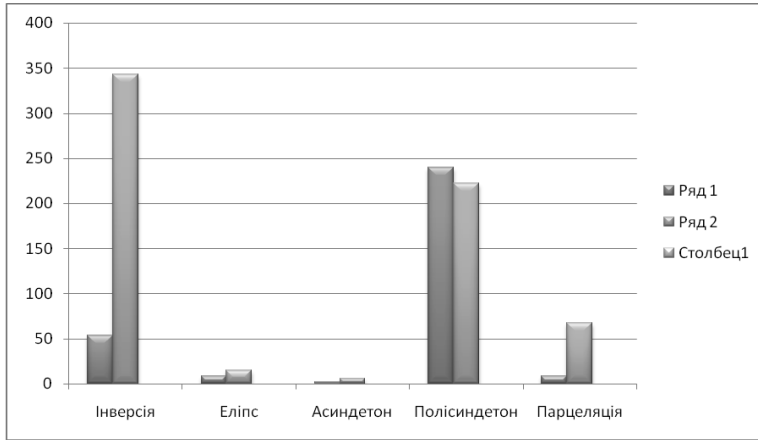

Рис. 3. Співвідношення синтаксично-стилістичних засобів в англійському (АМ ТП) та українському (УМ ТП) текстах книги Буття (розділи 1-11) «П'ятикнижжя Мойсеевого» Старого Заповіту Біблії в межах категорії «Структура речення». Умовні позначення: 1 – інверсія, 2 – еліпс, 3 – асиндетон, 4 – полісиндетон, 5 – парцеляція

Таким чином, з кількісної точки зору, співвідношення синтаксично-стилістичних засобів в категорії «Структура речення» є відносно однаковим лише стосовно еліпсу, полісиндетону та асиндетону. Інверсія та парцеляція ж набагато частіше вживаються в УМ ТП і є його яскравою характеристикою, що спричинює його чітку відмінність від АМ ТП.

На рис. 4 показано співвідношення синтаксично-стилістичних засобів стосовно категорії «Ускладнення».

Як зрозуміло з рис. 4, у відсотковому вираженні співвідношення синтаксично-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП відносно прийому «Однорідні члени речення» виявляється невелика перевага УМ ТП (60% проти 58% в АМ ТП при вживанні однорідних членів), те ж стосується і кількісних показників (255 випадків в УМ ТП і 237 – в АМ ТП відповідно). Тут спостерігається величезний відрив цього засобу порівняно з іншими: прийом «Градація» має по 26 випадків в обох текстах, за питомою вагою параметри є теж майже однаковими: 6.0% в АМ ТП і 6.1% в УМ ТП. Ампліфікація вдвічі

більше вживається в УМ ТП: 4 випадки (10%) проти 2 (5%) в АМ ТП. До спільного також слід віднести вживання парного зв'язку, з незначною перевагою АМ ТП (24% проти 22% в УМ ТП) і звертань: по 42 випадки в АМ ТП і УМ ТП, що виливається в майже однакову їх питому вагу (10% і 9.9% відповідно).

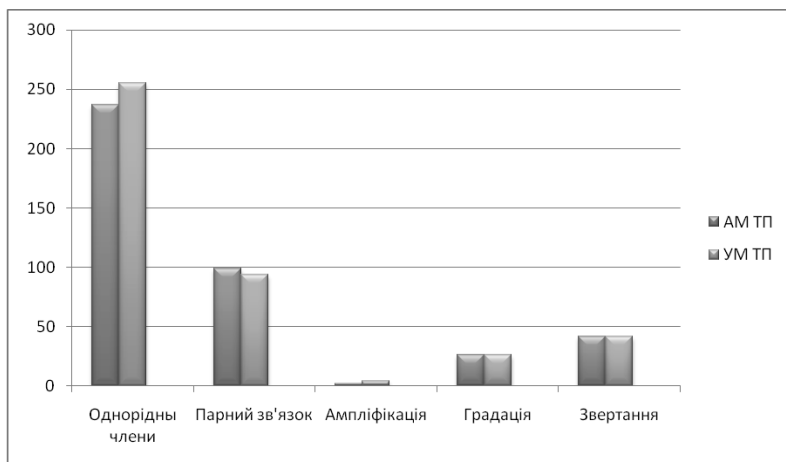

Рис. 4. Співвідношення синтаксично-стилістичних засобів в англійському (АМ ТП) та українському (УМ ТП) текстах книги Буття (розділи 1-11) «П'ятикнижжя Мойсеевого» Старого Заповіту Біблії в межах категорії «Ускладнення». Умовні позначення: 1 – однорідні члени речення, 2 – парний зв'язок складників, 3 – ампліфікація, 4 – градація, 5 – звертання

Таким чином, порівняльний аналіз синтаксично-стилістичних характеристик АМ ТП і УМ ТП дозволяє зробити висновок, що в згаданих ТП є як спільні, так і відмінні ознаки. До спільних слід віднести принципи застосування таких засобів як однорідні члени речення, градація, звертання, рефрен, парний зв'язок, полісиндетон. Усі ці засоби, вірогідно, були в ТО й перенесено перекладачами у ТП, що й пояснює згадані збіги.

Відмінності ж стосуються набагато ширшого використання в УМ ТП інверсії та парцеляції. За результатами нашого аналізу, які підтверджують дані інших дослідників [3], в АМ ТП спостерігається переважно прямий порядок слів, а в УМ ТП зафіксовано набагато ширше застосування інверсії, що суттєво посилює експресивність висловлення, та парцеляції, тоді як АМ ТП тяжіє до довших речень. Вільніший порядок слів в українській мові дозволяє розширити діапазон застосування інверсії, що, на відміну від АМ ТП, урізноманітнює можливості варіювання тема-рематичних відносин в УМ

ТП, внаслідок чого в цьому аспекті спостерігаються певні розбіжності у двох текстах. Зважаючи на те, що, відповідно до результатів досліджень [4, с. 291], інверсія підкреслює значення інверсованих одиниць, посилює виразність мовлення, його емпатичність, експресивність, інтонаційну виразність і поетичність. слід констатувати, що за ознаками стилістичного синтаксису УМ ТП має певну перевагу над АМ ТП в аспектах, що згадувалися вище.

Перспектива даного дослідження вбачається у розширенні обсягу матеріалу для аналізу.

Література

1. *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена* / Пер. І. Огієнка 1962 р. — К.: Українське Біблійне Товариство, 2009. — 1151 с.
2. Дудик П. С. *Стилістика української мови* / П. С. Дудик. — К.: Академія, 2005. — 368 с.
3. Зорівчак Р.П. *Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія* / Р. П. Зорівчак. — Львів: Вид-во при ЛДУ видавничого об'єднання «Вища школа», 1983. — 175 с.
4. Мацько Л. І. та ін. *Стилістика української мови: підручник* / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с.
5. Пономарів О.Д. *Стилістика сучасної української мови: Підручник* / О.Д. Пономарів. — К.: Либідь, 1993. — 248 с.
6. Черноватий Л. М. *Порівняльні синтаксичні характеристики конфесійного стилю в англійській та українській мовах* / Л. М. Черноватий // *Інноваційні технології у контексті іношомовної підготовки фахівця* // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Інноваційні технології у контексті іношомовної підготовки фахівця»* [Електронний ресурс] — Полтава: ПолтНТУ, 2015. — С. 289–291. — Режим доступу до збірн.: http://lib.pntu.edu.ua/?module=ellib*nid*8801.
7. *King James Version of the Bible* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kingjamesbibleonline.org/>.

УДК 811.111'253

**ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ
АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ
У ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ**

Іващенко Д. О., Устименко С. Є.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

У статті розглядається проблема перекладу реалій у газетному дискурсі, демонструються способи їх перекладу та методи збереження прагматичних властивостей тексту оригіналу при перекладі.

Ключові слова: *адресат, газетний дискурс, прагматичні властивості, реалія.*

Д. А. Иващенко, С. Е. Устименко. Лингвопрагматический аспект англо-украинского перевода реалий в газетном дискурсе. *В статье рассматривается проблема перевода реалий в сфере газетного дискурса, демонстрируются способы их передачи и методы сохранения прагматических свойств текста оригинала при переводе.*

Ключевые слова: *адресат, газетный дискурс, прагматические особенности, реалія.*

D. O. Ivaschenko, S. Ye. Ustimenko. Linguistic and Pragmatic Aspect of English-Ukrainian Realia Translation in the Newspaper Discourse. *The article deals with the problem of realia translation in the field of the newspaper discourse, demonstrates the ways of their transference and methods of preserving the pragmatic features of the original text during the translation.*

Key words: *addressee, newspaper discourse, pragmatic features, realia.*

Як відомо, газетні повідомлення носять інтернаціональний характер. Внаслідок постійної потреби надавати аудиторії новини не тільки в рамках власної країни, а і описувати події, що відбуваються на інших територіях світу, мова газети насичується особливою формою інформацією того або іншого народу. Носіями такої інформації нерідко постають реалії.

Реалії, як носії національної та історичної своєрідності певного народу, вважаються одними з найважливіших і найскладніших для перекладу мовних елементів, що й обумовлює **актуальність** нашого дослідження. **Об'єктом** дослідження є реалії у газетному дискурсі, **предметом** – лінгвопрагматичні особливості перекладу реалій у га-

зетному дискурсу. **Мета** дослідження полягає у вивченні та аналізі лінгвопрагматичних особливостей перекладу реалій з англійської мови на українську, з визначенням головних факторів, які впливають на якість перекладу.

Вивченням реалій починаючи з 1950 рр. займалися різні вчені, такі як Соболев Л. Н., Чернов Г. В., Шатков Г. В., Федоров А. В., Рецкер Я. І., Супрун А. Є., Россельс Вл. О., Швейцер А. Д., Зорівчак Р. П., Томахін Г. Д., А. А. Мороз, О. Ф. Бурбак, Виноградов В. С. та ін. В українському перекладознавстві термін «реалія» вжив уперше О. Кундзіч у праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел» (1954).

Українська дослідниця Р. П. Зорівчак надає наступне визначення реалії: “Реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-сприймача” [3, с. 58].

Основними засобами перекладу реалій є транслітерація/транскрипція, описовий переклад, уподібнюючий переклад, гіпонімічний переклад [8, с. 201; 9], комбінована реномінація (найчастіше транскрипція з описовою перифразою), калькування, транспозиція на конотативному рівні, контекстуальне розтлумачення реалій, ситуативний відповідник [3, с. 93–140].

Проблеми передачі реалії іншою мовою виникають внаслідок відсутності відповідного поняття у мові адресата, що вимагає від перекладача реалізації певних стратегій перекладу, вибір яких залежить від кожного окремого випадку. Врахування прагматичних факторів та здійснення необхідного комунікативного ефекту на адресата постає необхідною умовою для досягнення адекватного перекладу. З цією метою відбувається прагматична адаптація для адресата, який у багатьох випадках володіє фоновими знаннями, відмінними від знань адресанта.

Так, наприклад, прагматичної адаптації в українському перекладі може вимагати наступний текст:

*Senate Republicans are expected to turn more responsibility for **Medicaid** and **food-stamp** programs over to states, which they said would make the programs more cost-efficient* [12].

У разі орієнтованості на середньостатистичну аудиторію із загальними знаннями, доречним буде надати певні експлікації щодо понять, які можуть бути незрозумілими для адресата. Тому, як варіант, можливим є наступний переклад:

*Очікується, що республіканці сенату планують надавати більше відповідальності стосовно організації **програм продовольчої та медич-***

ної допомоги SNAPта Medicaid для незаможного населення штатом, що зробить ці програми вигіднішими для країни.

Є. В. Бреус рекомендує користуватися наступними правилами обирання способу перекладу реалій:

- добре відомі адресату реалії передаються шляхом транскрипції або калькування. Менш відомі реалії вимагатимуть певного пояснення до або після її згадування, при цьому назва реалії береться у лапки. Також, пояснювальний коментар може знадобитися для реалій, відомих адресату, який, однак сприймає їх дещо по-іншому, або зустрічається з ними рідше, ніж адресант.
- реалії, які на думку перекладача не є суттєвими для змісту повідомлення, можуть опускатися. Замість них може застосовуватися функціональний аналог, методи генералізації, конкретизації або метонімії [1, с. 113].

В газетних повідомленнях присутня установка на масовість адресата, що обумовлює широкий спектр та універсальність тематики текстів ЗМІ та їх різний стиль [2, с. 44; 6, с. 191; 7, с. 20]. Газетна мова спрямована на повноцінне розуміння адресатом тексту. З цією ж метою нерідко у текстах можна зустріти розмовний стиль.

Газетно-інформаційний стиль передбачає широке використання імен та назв, що робить повідомлення конкретним і відносить передані відомості до певних осіб, закладів або районів. У свою чергу, це потребує наявності фонових знань у адресата, які дозволяли б йому зв'язати назву з об'єктом, який зазначається. Аббревіатури та акроніми часто використовуються в англійській газетній мові, з метою спрощення та зменшення обсягу тексту. Скорочення, які можуть бути невідомі широкому колу читачів розшифровуються у статті. Але існує велика кількість пояснень, які не потребують додаткової інформації (наприклад, DD – Defence Department, DA – District Attorney, SF – San Francisco) [5, с. 78].

Як вже згадувалося вище, фонові знання комунікантів зазвичай не співпадають повністю, що й призводить до певних прагматичних трансформацій тексту. Метою таких трансформацій є досягнення ідентичності тексту оригіналу та тексту перекладу.

У наступному прикладі досягнення цієї мети було здійснено перекладом розшифрованої аббревіатури:

The SNP has recorded a historic landslide general election victory in Scotland, winning 56 out of 59 seats [10] – Шотландська національна партія (SNP) здобула блискучу перемогу на загальних виборах Великобританії зайнявши 56 місць з 59.

Вибір способу передачі аббревіатур головним чином залежить від встановлених традицій і може представляти собою транскрипцію/

транслітерацію (BBC – БіБіСі; UNESCO – ЮНЕСКО), переклад з можливими пояснюючими елементами (PACE – Парламентська Асамблея Ради Європи; PFP – програма «Партнерство заради миру»), та описовий і запозичений переклад (EFF – програма розширеного кредитування; FATF – група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей). Абревіатури нерідко отримують декілька засобів передачі, вибір яких залежатиме від таких факторів, як рівень обізнаності адресата, потрібний обсяг тексту та ін.

Екстралінгвістичні знання учасників спілкування відіграють не менш важливе значення, ніж їхнє володіння мовою. Часто між комунікантами виникає так звана «комунікативна нерівність», тобто відсутність спільних для учасників комунікативного акту знань (фонових знань). Відсутність фонових знань ускладнює спілкування, оскільки адекватне сприйняття повідомлення можливе лише за умови володіння комунікантами спільним мовним кодом, а вживання лексичних одиниць з певним соціокультурним компонентом одним з учасників процесу комунікації часто викликає труднощі сприйняття у іншого, а отже й комунікативні бар'єри [4, с. 324]. Переклад мікротопоніма The Hill, який постійно зустрічається в американських новинах, може викликати певні труднощі:

*The Kremlin made it clear it would retaliate, but **the Hill** was not impressed* [11] – *Кремль дав чітко зрозуміти, що послідує відповідна реакція, проте на Американський Конгрес ця заява не справила жодного враження.*

Оскільки «*hill*» – це не просто пагорб, а Капітолійський пагорб у Вашингтоні, на якому розташована будівля Конгресу. Звідси й переносне значення – Конгрес.

Формальними трансформаціями можуть бути опущення та додавання мовних одиниць і конструкцій, які не змінюють змісту фрагментів перекладу:

*The charter developments coincided with the trial in **London's Central Criminal Court** of Rebekah Brooks, a former News Corp. executive and editor of the defunct **News of the World*** [13] – *Підписання королівської хартії співпало з часом судового процесу над Ребекою Брукс, колишньою співробітницею News Corp. і редактором газети **News of the World**, яка зараз зупинила свою діяльність.*

При перекладі було опущено реалію «London's Central Criminal Court», вважаючи дану інформацію зайвою.

*ALICE is an acronym developed in a report for the **United Way of Northern New Jersey*** [14] – *ALICE – це акронім, який уперше з'явився в одній із доповідей благодійної некомерційної організації **United United Way of Northern New Jersey**.*

Таким чином, реалії відіграють важливу роль у передачі інформації під час газетного повідомлення. Газетний дискурс, характеристикою якого є різномайття жанрів та тематики, містить у собі значну кількість реалій, які відображають факти різних сфер життя суспільства. Правильне відображення реалій при перекладі вимагає урахування прагматичних факторів, завдяки яким здійснюється успішний комунікативний акт. У свою чергу, здійснення вірного комунікативного впливу можливо лише за умови всебічної обізнаності перекладача щодо фактів життя як носіїв мови оригіналу, так і адресату.

Перспективною дослідження є аналіз реалій в інших типах дискурсу виявлення правильних методів їх перекладу з метою подолання комунікативних бар'єрів шляхом формування лінгвокультурної компетенції особистості.

Література

1. Бреус Е. В. *Основы теории и практики перевода с русского языка на английский* / Е. В. Бреус. — М. : УРАО, 2002. — 208 с.
2. Зильберт Б. А. *Социопсихолингвистическое исследование текстов радио, телевидения, газеты* / Б. А. Зильберт. — Саратов : СГУ, 1986. — 210 с.
3. Зорівчак Р. П. *Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози)* / Р. П. Зорівчак. — Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. — 216 с.
4. Коваленко Л. *Формування лінгвокультурної компетенції студентів як один із способів подолання комунікативних бар'єрів* / Л. Коваленко, А. Шелякіна // *Гуманітарна освіта в вищих технічних навчальних закладах*. — К., 2014. — Т. 28.— С. 319–327.
5. Паршин А. В. *Теория и практика перевода* / А. В. Паршин. — Спб. : СпбГУ, 1999. — 202 с.
6. Трескова С. И. *Методы и методологические приемы социолингвистического изучения массовой коммуникации* / С. И. Трескова // *Теоретические проблемы социальной лингвистики*. — М. : Наука, 1981. — С. 188–209.
7. Туманян Э. Г. *Место и значение периодики в образовании литературных языков* / Э. Г. Туманян // *Язык и массовая коммуникация социолингвистические исследования*. — М. : Наука, 1984. — С. 14–35.
8. Федоров А. В. *Основы общей теории перевода : (Лингвистические проблемы)*. — М. : Высшая школа, 1983. — 416 с.
9. Djachy K. *Realia as Carriers of National and Historical Overtones* / K. Djachy, M. Pareshshvili // *Theory and Practice*

in Language Studies. – Academy publisher. – Vol. 4, No. 1. – P. 8–14. **10.** *BBC News [Electronic resource]* – Access : <http://www.bbc.com/news/election-2015-scotland-3263587111/>. **11.** *Foreign Policy [Electronic resource]* – Access : <http://foreignpolicy.com/2013/02/01/capitol-indifference/>. **12.** Peterson K. *Republicans to Lay Out Budget Priorities for 2016* / K. Peterson, D. Temeraos // *Wallstreet Journal Europe*. – 2015. – XXXIII №. 32. – P. 6. **13.** *Los Angeles Times [Electronic resource]* – Access : <http://articles.latimes.com/2013/oct/30/world/la-fg-britain-media-20131031/>. **14.** *The Washington Post [Electronic resource]* – Access : http://www.washingtonpost.com/opinions/alice-americans-slipping-out-of-the-middle-class/2013/10/25/7555ce0c-3699-11e3-80c6-7e6dd8d22d8f_story.html/.

УДК 811.111'255.4'373.612.2

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ КОНВЕНЦІОНАЛЬНИХ МЕТАФОР ЕМОЦІЙ

(на матеріалі художнього дискурсу)

Індиченко А. О., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Стаття присвячена дослідженню явища англомовної конвенціональної метафори та її українських перекладів. Результати, отримані у ході порівняльного аналізу англомовних текстів оригіналу та відповідних українських текстів перекладу, свідчать про наявність збігів та відмінностей у когнітивних моделях концептуалізації та вербалізації емоцій носіями англійської та української мов.

Ключові слова: конвенціональна метафора, концептуальна модель.

А. О. Индиченко, А. П. Мартинюк. Когнитивные аспекты украинского перевода англоязычных конвенциональных метафор эмоций (на материале художественного дискурса). *Статья посвящена исследованию явления англоязычной конвенциональной метафоры и ее украинских переводов. Результаты, полученные в ходе сравнительного анализа англоязычных текстов оригинала и соответствующих украинских*

текстов перевода, свидетельствуют о наличии общих и различных черт в когнитивных моделях концептуализации и вербализации эмоций носителями английского и украинского языков.

Ключевые слова: конвенциональная метафора, концептуальная модель.

A. O. Indychenko, A. P. Martynyuk. Cognitive Aspects of Ukrainian Translation of English Conventional Metaphor of Emotion (Based on Fiction). *The article focuses on the phenomenon of English conventional metaphor and its translation into Ukrainian. The results obtained on the basis of the comparative analysis of English original fiction texts and their Ukrainian translations show the presence of common and different features of cognitive models representing conceptualization and verbalization of emotions by English and Ukrainian native speakers.*

Key words: conventional metaphor, conceptual model.

Ще з часів Аристотеля метафора розцінювалася як засіб виразної мови та естетики. Проте із розвитком когнітивної лінгвістики з'явилися численні гіпотези про ментальний характер та пізнавальний потенціал метафори, що у середині 70-х років ХХ століття привело до формування нового, когнітивного підходу до дослідження метафори.

Справжній прорив у формуванні когнітивного підходу до поняття метафори відбувся у США із появою праць Е. Маккормака [1, с. 122], Дж. Джейнса [3, с. 108], останній з яких стверджував, що більшість людей «навіть не усвідомлюють ступеня метафоричності багатьох слів».

Квінтесенцією усіх вищенаведених досліджень стала праця американських лінгвістів Дж. Лакоффа та М. Джонсона «Метафори, якими ми живемо» (“*Metaphors We Live By*”), у якій з'являється постулат про те, що метафора не обмежується лише сферою мови, адже *самі процеси мислення є метафоричними* [4, с. 18], тобто за допомогою метафори людина мислить та пізнає навколишній світ.

Конвенціональна метафора – це метафора, що є загальноприйнятною, широко використовується у буденній мові та певним чином структурує понятійну (концептуальну) систему окремої культури. [4, с. 65] Суть конвенціональної метафори – це розуміння та переживання сутності (“thing”) одного виду у термінах сутності іншого виду. Найяскравішими прикладами є, наприклад, такі конвенціональні метафори як СУПЕРЕЧКА – ЦЕ ВІЙНА (*He shot down my arguments*), ЧАС – ЦЕ ГРОШІ (*That flat tire cost me an hour*), КОХАННЯ – ЦЕ ПОДОРОЖ (*We might have to go our separate ways*).

Конвенціональні метафори є невід'ємною частиною певної культурної парадигми носіїв мови, вони укорінені у свідомості людей та є настільки звичними, що нерідко не усвідомлюються як метафори. Це також означає, що між окремими культурами можуть спостерігатися як конвенціональні метафоричні збіги, так і відмінності.

Об'єктом нашого дослідження є конвенціональні метафори емоцій, оскільки англomовні експлікації емоцій репрезентуються численними конструкціями, що характеризуються конвенціональністю [2, с. 94].

Предметом аналізу є специфіка українського перекладу конвенціональних метафор емоцій з англійської мови, зокрема когнітивні аспекти даного процесу.

Мета роботи полягає у встановленні спільних та відмінних концептуальних моделей англomовних конвенціональних метафор емоцій та їх українських перекладів.

Матеріалом дослідження було обрано 300 прикладів конвенціональних метафор емоцій та їх перекладів, відібраних з 10 англomовних літературних джерел різноманітних жанрів (фантастики, фентезі, літератури жанру «Young Adult», романів) : Сюзанна Коллінз «Голодні ігри», Дж. Р.Р. Толкієн «Володар перснів: Хранителі Персня», Стефані Маєр «Сутінки», Ден Браун «Інферно», Чак Палагнюк «Бійцівський клуб», Кендіс Бушнелл «Щоденник Кері», Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і Орден Фенікса», Вероніка Рот «Дивергент. Нескорена», Стівен Кінг «Під куполом», Джордж Р. Р. Мартін «Гра престолів. Пісня льоду й полум'я».

У якості **методів** дослідження були застосовані порівняльний метод (зіставлення оригінальних англomовних конвенціональних метафор емоцій та їхніх українських перекладів) та аналітичний (аналіз результатів, отриманих при порівнянні досліджуваних прикладів, і отримання висновків на основі даного аналізу). Емпіричний матеріал дозволяє виділити шість найпоширеніших моделей конвенціональних метафор емоцій:

1) ЕМОЦІЯ є КОНТЕЙНЕР, тобто здатна вміщувати у собі щось інше (*I stared after him **in shock**, my mouth agape. — Я дивилася йому услід, роззявивши рота у шоці*);

2) ЛЮДИНА є КОНТЕЙНЕР ДЛЯ ЕМОЦІЙ (*Sam did not wait to wonder what was to be done, or whether he was brave, or loyal, or **filled with rage**. — Сем не марнував часу, міркуючи над ходом дій, чи то він був хоробрий, вірний або ж сповнений люти*);

3) ЧАСТИНА ТІЛА ЛЮДИНИ є КОНТЕЙНЕР ДЛЯ ЕМОЦІЙ (наприклад, очі, серце, голос, душа: *She cried for the **profound loneliness***

that filled her heart. – Вона плакала через нестерпну самотність, якою повнилося її серце);

4) ЕМОЦІЯ є РОСЛИНА (*I see your love is sprouting nicely, isn't it?* – Я так бачу, що твоє кохання пускає непогані паростки, чи не так?);

5) ЕМОЦІЯ є ІСТОТА (*Despair followed him no matter what.* – Відчай слідував за ним, не дивлячись ні на що);

6) ЕМОЦІЯ є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ (*I hide my guilt where even I can't find it.* – Я заховала свою провину туди, де навіть я сама не зможу знайти її).

Аналіз збігів та відмінностей між англомовними концептуальними моделями конвенціональних метафор та українських перекладів здійснювався за трьома патернами: I – переклад з повним збереженням концептуальної моделі та аналогічним мовним вираженням; II – переклад зі збереженням метафоричності та зміною вихідної концептуальної моделі; III – переклад з втратою метафоричності.

Результати перекладацького аналізу свідчать про те, що у 67 % випадків має місце повне збереження як вихідної концептуальної моделі, так і мовного вираження (I патерн), тоді як у 26,3% випадків спостерігається протилежна картина – метафоричність повністю втрачається (III патерн). Найменш продуктивним виявився II патерн – лише у 6,7% випадків можна простежити збереження метафоричності зі зміною концептуальної моделі. За допомогою кількісних показників можна побачити, що конвенціональна метафоричність таких моделей, як ЕМОЦІЯ є РОСЛИНА, ЕМОЦІЯ є ІСТОТА та ЕМОЦІЯ є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, зберігається у 100% випадків.

З іншого боку, найбільш продуктивна англомовна метафора емоцій – ЕМОЦІЯ є КОНТЕЙНЕР зберігає метафоричність лише у 18,7 % прикладів, 6,2 % з яких підпадають під II патерн і змінюють вихідну концептуальну модель на іншу – ЛЮДИНА є КОНТЕЙНЕР ДЛЯ ЕМОЦІЙ: *He turns sideways to the audience in horror, hand on his stomach.* – Сповнений жаху, він відвернувся від глядачів, поклавши руку на живота; “Of course, you don't poor darling!” says Octavia *in distress* for me. – «Ну звичайно ж ні!» – сказала Октавія, *сповнена співчуття* до мене).

У 81,3 % випадків спостерігається повна втрата метафоричності, і в українському перекладі англомовна конвенціональна метафора ЕМОЦІЯ є КОНТЕЙНЕР може замінюватися на неметафоричний мовний вираз, виражений: 1) дієприкметником у функції предикатива (*When they came into the glade, they halted in amazement.* – Коли вони вийшли на галявину, то застигли, *вражені*); 2) словосполученням іменника з прийменником у функції обставини причини (*I can hear my voice rising in anger.* – Я відчула, як мій голос став гучнішим від

люті) або 3) обставини способу дії (*Everyone stares at me in disbelief. – Усі витріщилися на мене із невірою*).

Результати даного дослідження свідчать про наявність аналогічних концептуальних моделей як в англійській, так і в українській мові, оскільки найпродуктивнішим виявився І патерн, застосований в українському перекладі у 67 % випадків. Це свідчить про доволі велику кількість конвенціональних збігів у концептуальній сфері емоцій носіїв англійської та української мов, що означає схожість у їхньому сприйнятті власних почуттів та емоційних станів.

Втім, лінгвокультурна специфіка проявляється у майже повній відсутності концептуальної моделі ЕМОЦІЯ є КОНТЕЙНЕР в українських перекладах. Однак модель КОНТЕЙНЕР є також продуктивною в українській мові – більш характерними є моделі ЛЮДИНА є КОНТЕЙНЕР ДЛЯ ЕМОЦІЙ та ЧАСТИНА ТІЛА ЛЮДИНИ є КОНТЕЙНЕР ДЛЯ ЕМОЦІЙ, що підпадають під І патерн у 73,7 % та 84,4 % випадків відповідно.

У ході роботи ми дійшли висновку, що конвенціональна метафора є актуальною для подальшого детального дослідження як явище, що є універсальною закономірністю й, водночас, позначене культурною специфікою, що не може відобразитися в перекладі. Оскільки конвенціональні метафори здатні охоплювати майже усю сферу людського досвіду, то зіставний перекладацький аналіз певних сфер (як, наприклад, сфери емоцій шляхом аналізу конвенціональної метафори емоцій) може дати уявлення про збіги та відмінності не лише мовного характеру між представниками різних культур, але й про закономірності їхнього світосприйняття.

Література

1. Маккормак Э. Когнитивная теория метафоры / Э. Маккормак. – М. : Прогресс, 1990. – 258 с.
2. Мартынюк А. П. Лингвистика эмоций в интеграционной перспективе / А. П. Мартынюк // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – К. : КНЛУ, 2012. – Т. 15, № 2. – С. 90–97.
3. Jaynes J. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bi-cameral Mind* / J. Jaynes. – Boston : Houghton Mifflin, 1976. – 356 p.
4. Lakoff G. *Metaphors We Live by* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : The University of Chicago Press, 1980. – 258 p.

УДК 821.111-31Толкин:811.111'255.4

**ОСОБЛИВОСТІ ОНОМАСТИКОНУ РОМАНУ
ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «ГОБІТ, АБО ТУДИ І ЗВІДТИ»
І ЙОГО ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Іоффе Г. Г., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті пропонується огляд структури ономастикону роману Дж. Р. Р. Толкіна «Гобіт, або Туди і Звідти» і його відтворення в перекладах на українську мову з огляду на особливості передачі книжних імен у творах жанру фентезі.

Ключові слова: *власні назви, ономастика, одомашнення, очуження, перекладацька стратегія.*

Г. Г. Йоффе, А. В. Ребрій. **Особенности ономастикона романа Дж. Р. Р. Толкина «Хоббит, или Туда и Обратно» и его украинских переводов.** *В статье предлагается обзор структуры ономастикона романа Дж. Р. Р. Толкина «Хоббит, или Туда и Обратно» и его воспроизведение в украинских переводах с учетом особенностей передачи книжных имен собственных в произведениях жанра фэнтези.*

Ключевые слова: *имена собственные, ономастика, одомашнивание, очуждение, переводческая стратегия.*

H. H. Ioffe, O. V. Rebrii. **Onomasticon in The Hobbit, or There and Back Again by J.R.R. Tolkien and its Ukrainian Translations.** *The article presents an overview of the onomasticon structure in “The Hobbit, or There and Back Again” by J. R. R. Tolkien and its rendering in Ukrainian translations with regard to specifics of creating proper name equivalents in fantasy fiction translations.*

Key words: *proper names, domestication, foreignization, onomastics, translation strategy.*

Питання індивідуальної авторської ім'ятворчості і особливостей її передачі іншими мовами в останні часи отримало значну увагу, однак ономастична творчість письменників і перекладачів в окремих літературних жанрах досліджена ще недостатньо. Особливий інтерес представляють лінгвістичні особливості власних назв в жанрі фентезі, що відрізняється особливою яскравістю та багатством авторського ономастикону. Враження достовірності, реальності художнього простору і часу, що формується в англійських творах

жанру фентезі за допомогою особливого ономастичного фону, має знайти адекватне втілення і в українських перекладах. Аналізу особливостей відтворення ономастичного простору при перекладі на українську мову і присвячена дана стаття, цим і зумовлюється її **актуальність**.

Об'єктом дослідження у роботі виступають мовні одиниці на позначення власних назв у творі жанру фентезі, **предметом** — особливості відтворення зазначених одиниць у перекладі з метою забезпечення адекватного сприйняття фантастичного твору в його перекладі.

Мета роботи полягає у виконанні комплексного лінгвістично-перекладацького аналізу одиниць на позначення власних назв в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Гобіт, або Туди і Звідти» і його українських перекладах.

Імена власні — слова, які використовуються на позначення окремого референта, тобто слова, головна функція яких полягає в тому, щоб ідентифікувати окрему особу, тварину, місце чи предмет [6, с. 183]. У цьому сенсі імена мають певну дейктичну властивість, оскільки вказують безпосередньо на одиничний конкретний референт, однак іноді вони можуть також набувати узагальнюючого — сигніфікативного — значення. Таким чином, імена власні розглядаються як монореферентні одиниці — вони відносяться до одного референта, але не як монофункціональні, оскільки можуть функціонувати як носії семантичного, семіотичного і/або звуко-символічного значення в літературних творах [4, с. 45].

У лінгвістиці та теорії перекладу був поширений погляд на переклад власних імен, що полягав у відмові від їх перекладу. Як одиниці, що не потребували перекладу, вони не вимагали і будь-якого істотного доперекладацького аналізу.

Пошук автора, який творить власне ім'я, зумовлюється творчим задумом, заснованим на критеріях художньої доцільності і стилістичної функції потрібного імені. Художній твір — це особлива сфера функціонування власних імен. У тексті слова співвіднесені з реальною і зображуваною дійсністю, з сучасною літературною мовою і мовою художнього твору. Все це сприяє тому, що читач ніби заново відтворює асоціативні зв'язки слова, що, у свою чергу, призводить до переосмислення його семантики. Все це сприяє кращому розумінню авторського задуму твору. У цьому відношенні власні імена є цінним компонентом у системі засобів художньої виразності.

Роман Дж. Р. Р. Толкіна «Гобіт, або Туди і Звідти», відноситься до жанру романів «фентезі», які представляють собою різновид фантастичної літератури, заснованої на сюжетному припущенні ірраці-

онального характеру. Таке припущення не має «логічної» мотивації у тексті, припускаючи існування фактів і явищ, що не піддаються раціональному поясненню. Фахівці відносять романи Дж. Р. Р. Толкіна до проявів постмодернізму, тісно пов'язаних з масовою культурою, нонконформізмом, альтернативними рухами в культурі. Разом з тим зазначений роман значною мірою обумовлений традиціями. Твори Дж. Р. Р. Толкіна зазнали впливу кельтських саг, середньовічної літератури видінь, лицарського роману, англійської готичної літератури, прози німецьких романтиків та літературної казки.

За своїм складом ономастикон роману представлений наступним чином:

1. Антропоніми

(80 одиниць або 50% від обсягу вибірки)

Особливістю ономастикону досліджуваного роману фентезі є те, що практично всі імена розумних істот належать людям та антропоморфним істотам.

Таблиця 1

Склад антропонімів в аналізованому романі

Вид	Кількість одиниць	% по групі	% від загальної кількості
особисті імена (+ патроніми)	43	54	26
прізвища	7	9	5
прізвиська	22	27	13
гіпокористики	1	1	0,6
титuli	7	9	5
Всього	80	100	50

Особисті імена (43 одиниці) – персональні імена людей на відміну від прізвища, по батькові, прізвиська [2, с. 68]. Ця група найбільш численна, оскільки найбільш простий спосіб ввести персонажа в оповідання – це наділити його особистим ім'ям. Прикладами особистих імен вибірки можуть бути чоловічі імена: *Bilbo*, *Bungo*, *Gandalf*, *Dwalin*, *Gloin*. Відзначимо, що майже всі імена в романі – чоловічі, оскільки, як і в реальному Середньовіччі, у штучному Середньовіччі вторинних світів фентезі соціально та політично активними є переважно чоловіки.

Прізвища (7 одиниць). Під прізвищем розуміють успадковане офіційне іменування, яке вказує на приналежність людини до певної родини [там само, с. 140], наприклад: *Baggins*, *Sackville-Baggins*, *Took*, *Huggins*.

Прізвиська (22 одиниці). Не кожен персонаж досліджуваного твору має прізвисько (тобто додаткове неофіційне ім'я, дане лю-

дині оточуючими людьми відповідно до її характерної риси, супутньої життєвої обставини, за певною аналогією чи з інших мотивів [2, с. 111]). В аналізованому творі можна зустріти прізвиська, що вказують на те чи інше досягнення персонажа, меліоративи, прізвиська, що звеличують, так само як і пейоративи – зневажливо-принизливі прізвиська: *Mr. Invisible Baggins, Thorin Oakenshield, Bullroarer, the clue-finder, Smaug the Tremendous*.

Гіпокористики (1 одиниця), тобто скорочені варіанти особистих імен, що виступають замість повних особових імен [2, с. 69]. Їх використання характерно, насамперед, для діалогічної неформальної мови. Нами було зареєстровано лише один випадок: *Bill* від *William*.

Титули (7 одиниць), тобто почесні або родові жалувані звання [2, с. 130], наприклад: *Lord of Dale, King under the Mountain, Lord of the Eagles*.

Патроніми. Хоча у своєму словнику Н. В. Подільська відносить до патронімів тільки давньоруські іменування людини, утворені від імені або прізвиська батька чи предків по батьківській лінії [там само, с. 104], в цьому дослідженні патронім розуміється ширше, без уточнення історичного періоду та етнічної приналежності. В романі всі патроніми відносяться до наіменування гномів – *Thorin son of Thror, Thror son of Thrain*, і включені в категорію імен.

2. Топоніми

(51 одиниця або 32% від обсягу вибірки)

Топоніми художніх творів складають систему орієнтирів, за допомогою якої герої і читач визначають своє місце і призначення серед оточуючих просторових феноменів. На топоніміку романів фентезі лягає підвищене навантаження, оскільки інших засобів конструювання географії вторинного світу письменник не має. Зважаючи на специфіку вторинних світів він не може повторювати географію реального простору. Топонімікою стає набір унікальних просторових міток певного авторського світу. В табл. 2. наведено кількісне співвідношення топонімів різних груп, відібраних з досліджуваного твору.

Звернемося до аналізу представлених в таблиці даних.

Ойконіми – це власні назви будь-якого поселення [2, с. 89]. Ойконіми поділяються на дві наступні групи: а) **астіоніми** (10 одиниць) або власні назви міст [там само, с. 41] – *Dale, Bywater, Rivendell, Goblin-town*; б) **комоніми**, тобто власні назви будь-якого сільського поселення: *Bag-End* [2, с. 66]. Кількісно вони значно поступаються астіонімам – всього 1 одиниця.

Склад топонімів в аналізованому романі

Вид	Кількість одиниць	% по групі	% від загальної кількості
ойконіми	11	22	7
урбаноніми	7	14	4
хороніми	12	23	7
гідроніми	5	10	3
ороніми	14	27	9
спелеоніми	1	2	0,6
дрімоніми	1	2	0,6
Всього	51	100	32

Урбаноніми, які є власними назвами будь-якого внутрішньоміського, топографічного об'єкта [там само, с. 139], репрезентовані наступними підгрупами: а) **назви міських районів** (1 одиниця): *the Hill*; б) **ойкодомоніми** (2 одиниці), тобто власні назви будівель [2, с. 88]: *the great Mill, the Green Dragon Inn*; в) назви окремих приміщень або **таламоніми** (3 одиниці) від грец. *thalamos* «приміщення, кімната» [5, с. 781]: *Side-door, Front Porch, Lower Halls*; г) назви воріт або **пілайоніми** (1 одиниця) від грец. *pylai* «міські ворота» [там само, с. 153]: *the Front Gate*.

Хороніми (12 одиниць) – власні назви будь-якої території, області, району, а також сторін світу [2, с. 145]. Виділяючись в загальному географічному просторі вторинного світу як основні орієнтири, хороніми є найпомітнішими віхами штучного фентезійного континууму, безпосередньо сигналізуючи читачеві про незвичайність, чужості створеного автором світу, однак в нашому випадку роман був розрахований переважно на дитячу аудиторію, тому в нашій вибірці вони майже не представлені: *Wilderland, Land Beyond, Wide World, Wood-elves' realm*.

Гідроніми (5 одиниць) або власні назви будь-якого водного об'єкта, природного або створеного людиною [2, с. 48]. Сюди належать: а) **потамоніми** (4 одиниці) – власні назви будь-якої річки [там само, с. 108]. Річки у творах жанру фентезі є основними транспортними шляхами, а в їхніх гірлах розміщуються великі міста: *the Water, the River Running, Forest River*; б) **лімноніми** (1 одиниця) або власні назви озер і ставків [2, с. 68]: *Long Lake*.

Ороніми (14 одиниць) – власні назви будь-якого елемента рельєфу земної поверхні (позитивного і негативного) [там само, с. 99]. У нашій вибірці до оронімів відносяться назви: а) окремих гір: *the Lonely Mountain, the Mountain, Gundabad*; б) гірських хребтів: *Northern*

Mountains, Grey Mountains, Misty Mountains; в) інших оронімів: *Withered Heath, Last Desert, Desolation of the Dragon*.

Спелеоніми (1 одиниця), тобто підземний топонім, назва будь-якого природного підземного утворення у верхній товщі земної кори, що має вхідний отвір на поверхні землі [там само, с. 121]: *Moria*.

Дрімоніми (1 одиниця) або власні назви будь-якої лісової ділянки, лісу, бору, гаю [2, с. 57]: *Mirkwood*.

Інші групи онімів

(30 одиниць або 18% від обсягу вибірки)

У даному підрозділі розглянуті інші елементи ономастичного простору роману, що не відносяться за типом денотату до антропонімів або топонімів. У табл. 3. наведено кількісне співвідношення онімів різних груп.

Таблиця 3

Склад різних онімів в аналізованому романі

Вид	Кількість одиниць	% по групі	% від загальної кількості
зооніми	3	10	2
етноніми	9	30	5
геортоніми	3	10	2
хрематоніми	11	37	7
полемоніми	3	10	2
астроніми	1	3	0,6
Всього	30	100	18

Зооніми (3 одиниці), тобто імена власні (прізвиська) тварин [2, с. 59]: *Roac, Carc, Smaug*.

Етноніми (9 одиниць), — загальні імена для позначення будь-яких етносів [там само, с. 153]: *Big People, Wood-elves, Good People, Men of the Lake*.

Геортоніми (3 одиниці) — власні назви будь-яких свят, пам'ятних дат, урочистостей, фестивалів [там само, с. 48]: *Yule-tide, Midsummer's Eve, Durin's Day*.

Хрематоніми (11 одиниць), тобто власні назви унікальних предметів матеріальної культури, вироблених або видобутих руками людини [там само, с. 146], ця група включає насамперед найменування зброї — мечів: *Orcrist, Goblin-cleaver, Glamdring, Beater, Sting*; інше: *the Arkenstone, the Heart of the Mountain, Country Round*.

Полемоніми (3 одиниці) — термін, що позначає назви військових кампаній, битв від грец. *polemos* «війна»: *Battle of the Green Fields, Battle of Five Armies, Goblin-wars*.

Астроніми (1 одиниця), тобто власні назви окремих небесних тіл [2, с. 41] – *Wain*.

При перекладі онімів застосовуються різні стратегії. Перша стратегія скерована на форенізацію тексту перекладу і передбачає збереження форми вихідного оніму з очевидною втратою прихованого змісту. Такий тип перекладу визначається як «ономастичний відповідник», який відтворює фонографічну оболонку слова з тим чи іншим ступенем близькості до оригіналу. Друга й третя стратегії відтворення онімів у перекладі скеровані на доместикацію твору і передбачають або заміну вихідного оніму іншомовним аналогом або власне його переклад. При заміні оніму іншомовним аналогом відбувається культурна адаптація твору, яку перекладознавці схильні в цілому пояснювати прагненням перекладача, для якого звичайність (*ordinariness*) імені важливіша за звукову схожість з оригіналом. Необхідно також враховувати, що переклад оніму є можливим у тих випадках, коли (1) в основі власної назви лежить загальна назва, узуальний еквівалент якої може бути так само використаний у перекладі в якості оніму (іноді з морфологічними трансформаціями, спричиненими різницею в традиціях формування онімів різними мовами), чи (2) структурно онім розкладається на низку узуальних загальних морфем, для кожної з яких підбирається власний відповідник у мові перекладу (калькування) [3, с. 191]. В залежності від обраної стратегії перекладачем обирається і метод створення онімного відповідника.

Транслітерування при передачі іншомовних онімів використовується частіше за всі інші методи, оскільки полегшує перекладачеві завдання пошуку формального відповідника, дозволяючи не замислюватися ні про правильну вимову імені, ні про збереження внутрішньої форми оніма. Транслітерованими були наступні групи онімів: імена і прізвища: *Belladonna* – *Беладонна*, *Bungo* – *Бунго*, *Fundin* – *Фундін*; топоніми: *Gundabad* – *Гундабад*.

Однак цей спосіб має певні недоліки в плані передачі внутрішньої форми оніма. До прикладу візьмемо переклад прізвища троля *Huggins*, в другому перекладі було застосовано транслітерування із варіантом *Хеггінс*, що не викликає в українського читача жодних асоціацій, в паралельному перекладі застосовано метод заміни внутрішньої форми із відповідником *Ханун*, що є досить виразним і вдалим перекладацьким рішенням.

Використання транскрибування для створення онімних відповідників вимагає дотримання ряду умов при перекладі творів жанру фентезі. Правило, назване С. Влаховим та С. Флоріним одним з основних у сучасній транскрипції, говорить: «Ім'я передається

з урахуванням національної приналежності його референта – людини, географічного об'єкта тощо» [1, с. 210]. Однак, це правило слід застосовувати дуже обачно, оскільки вимоги оригінальності вторинного світу змушують письменника створювати унікальні власні імена/назви, які вписуються в рамки тієї чи іншої вигаданої автором культури: *Dorwinion – Дорвіньйон, – Дорвініон, Dain – Даїн, Golfimbul – Гольфімбул*.

Морфограматична модифікація використовується з метою вписати отриманий за допомогою формальних методів онімний відповідник в морфологічну систему мови перекладу: *Moria – Морія, Goblin-town – Гоблінтон*.

Евфонічна передача застосовується в тих випадках, коли отриманий транскрибований або транслітерований варіант онімного відповідника є неблагозвучним або може викликати в читача недоречні асоціації. В нашій вибірці представлено один такий варіант: *Durin's Day – Даринів День – Дуріновий день*. Як бачимо, перший перекладач вирішив вдатися до цього прийому, в той час як інший скористався напівкалькуванням, залишивши антропонімний компонент без змін, тим самим отриманий варіант все ж має певну негативну конотацію.

Калькування онімів, тобто дослівний переклад, зазвичай не становить жодних труднощів. Калькуються антропоніми і топоніми з ясною внутрішньою формою, насамперед, прізвиська, титули, гідроніми, омоніми. Як приклад можна назвати наступні, на наш погляд, вдалі кальки: *Desolation of the Dragon – Драконове Пустоще – Драконова пуста, Battle of the Green Fields – Битва на Зелених Полях, – битва на зелених полях, Smaug the Mighty – Смог Всемогутній, – Смог Могутній*.

Деонімізація передбачає заміну оригінального оніма його описовим перекладом: *Dale – Дол – долина, High Elves – Високі ельфи – великі ельфи, Side-door – Бічний Вхід – бічні двері*. Загалом таке перекладацьке рішення не порушує саму структуру картини твору, однак явно призводить до збіднення її кількісного, передусім топонімічного, наповнення.

Вилучення становить собою пропуск оніму в перекладі; подібне перекладацьке рішення спостерігалось лише в другому перекладі, коли навмисне пропускалося ім'я *Trop* при представленні одного з головних персонажів, і при описі певних об'єктів місцевості.

Висновки. Із проведеного нами дослідження видно, що ономастикон в творах жанру фентезі на прикладі роману Дж. Р. Р. Толкіна «Гобіт, або Туди і Звідти» виступає надзвичайно важливим елементом створення авторського світу твору, який має перекладатися з ураху-

ванням специфіки цього жанру і не обмежуватися лише формальними методами вибору відповідників, що лише веде до збіднення перекладу. **Перспективи** дослідження ми вбачаємо у кількісному та якісному контрастивному аналізі двох перекладів роману з метою визначення домінуючих стратегій перекладу онімів, застосованих перекладачами.

Література

1. Влахов С. И. *Непереводимость в переводе* / С. И. Влахов, С. П. Флорин. — [изд. 3-е, испр. и доп.]. — М. : Р. Валент, 2006. — 448 с.
2. Подольская Н. В. *Словарь русской ономастической терминологии* / Н. В. Подольская. — М. : Наука, 1988. — 192 с.
3. Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія* / О. В. Ребрій. — Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2012. — 376 с.
4. Fernandes L. *Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young reader into Play* / Lincoln Fernandes // *New Voices in translation Studies*. — 2011. — No 2. — P. 44–57.
5. Liddell H. G. *A Greek-English Lexicon* / H. G. Liddell, R. Scott. — Oxford : Clarendon Press, 1996. — 2436 p.
6. Nord Ch. *Proper names in translations for Children: Alice in Wonderland as a Case Point* / Christiane Nord // *Meta XI*. — 2010. — VIII (1-2). — P. 182–196.

УДК 143.21-933

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Ірхіна М. П., Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Статтю присвячено аналізу особливостей перекладу англійських термінів в галузі економіки. Окреслено підходи до визначення поняття «термін» та розкрито основні способи перекладу економічних термінів українською мовою. Наведені результати кількісного аналізу способів перекладу англійських економічних термінів українською мовою.

Ключові слова: економічний термін, способи перекладу, англійська мова, українська мова.

М. П. Ирхина, А. С. Ольховская. Особенности перевода экономических терминов с английского языка на украинский. *Статья посвящена анализу особенностей перевода англоязычных терминов в экономической сфере. Описаны подходы к определению понятия «термин» и раскрыты основные способы перевода экономических терминов на украинский язык. Приведены результаты количественного анализа способов перевода англоязычных экономических терминов на украинский язык.*

Ключевые слова: *экономический термин, способы перевода, английский язык, украинский язык.*

M. P. Irkhina, A. S. Olkhovska. Ways of Rendering English Economic Terminology into Ukrainian. *The article deals with the analysis of ways of rendering English economic terminology into Ukrainian. It describes the approaches to determining the definition of the notion “term” and provides the main ways of rendering English economic terms into Ukrainian. The article gives the results of the author’s quantitative research of the ways of rendering English economic terms into Ukrainian.*

Key words: *economic term, methods of translation, English, Ukrainian.*

Говорячи про економічну термінологію, необхідно відзначити той факт, що саме економічна термінологія має низку особливостей лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру, які, з одного боку, роблять процес її вивчення цікавим і самобутнім, але з іншого боку вельми непростою справою. Відомо, що економічна термінологія займає особливе місце навіть серед термінологій інших суспільних наук, оскільки вона є не тільки галуззю знання, але і галуззю діяльності, в якості останньої економіка зачіпає практично всіх членів суспільства [1, с. 4]. На даний момент лінгвістика приділяє багато уваги до питання перекладу економічних термінів з англійської на українську мову, з причини розвитку економічних відносин між державами, юридичними та фізичними особами. З кожним днем все більше людей вступають до ринкових відносин з зарубіжними компаніями. Внаслідок чого, дуже важливим стає адекватний переклад економічної лексики для того, щоб уникнути можливого непорозуміння між учасниками комунікації. Усе перелічене вище свідчить про **актуальність** теми дослідження.

Об’єктом дослідження є англійські терміни, що позначають поняття такої суспільно важливої галузі як економіка, зокрема її напряму економічної політики.

Предметом аналізу були способи перекладу економічних термінів українською мовою.

Метою даної роботи є вивчення лексичних особливостей англословних наукових текстів у галузі економіки і формулювання загальних підходів щодо їх перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували англословні економічні терміни, отримані з текстів економічних оглядів Європейського союзу за 2000–2014 роки, а також економічний журнал “The Economist”.

Методи дослідження включають такі: метод суцільної вибірки, застосований для добору економічних термінів з англословних текстів; метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу, який було застосовано для аналізу способів перекладу економічних термінів з англійської мови на українську; метод кількісного аналізу, котрий необхідний для проведення підрахунків з метою систематизації отриманих даних.

Термін – це номінативне слово або словосполучення (іменник або словосполучення з іменником в якості опорного слова), прийняте для найменування загальних понять [5, с. 4].

Економічні терміни є особливими словами і словосполученнями спеціальної мови, які використовуються для вираження логічно точно сформульованих понять певної галузі знань.

Терміни економічних наук мають ряд специфічних ознак, які протиставляють їх термінам природних і технічних наук: пряма, явно виражена залежність термінів суспільних наук від певної економічної теорії, певної системи поглядів; своєрідна реалізація ознаки системності поряд з терміносистемами, що відображають закінчені теорії (економічна теорія, теорія попиту і пропозиції, теорія макроекономічної стабільності); більш широкий розвиток синонімії та багатозначності, ніж у терміносистемах природничих і технічних наук.

В процесі нашого дослідження ми відібрали 300 термінів економічної тематики та розподілили їх за складом, тобто за кількістю компонентів, користуючись класифікацією В. І. Карабана, який поділяє терміни на одно-, дво-, трьохкомпонентні та полікомпонентні [2]. Отримали такі результати:

Термінологічні одиниці, відібрані для дослідження за своєю будовою переважно є двохкомпонентними (наприклад, *import surcharge*, *industrial action*) – 142 одиниці, а це становить 47 % від загальної кількості термінів, ще 130 одиниць (44 %) припадає на однокомпонентні терміни (наприклад, *adoption*, *austerity*). Частка трьохкомпонентних термінів (наприклад, *farm credit system*) становить 22 одиниці, тобто 7 %. Частка полікомпонентних (наприклад, *circular flow of income*) склали лише 6 одиниць, а це 2 % від усіх відібраних термінів.

Проаналізувавши переклад 300 термінів, відібраних з англословних текстів економічної тематики [6; 7], ми виділили наступні спо-

соби перекладу економічних термінів:

Переклад за допомогою лексичного еквівалента.

Еквівалент – стала лексична відповідність, яка повністю співпадає із значенням іншомовного слова-терміна. Терміни, які мають еквіваленти в рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони слугують опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значень інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер та фаховість тексту [4, с. 255].

Серед обраних нами термінів, ми виявили 28 одиниць, що складає 9 % від загальної кількості, які були перекладені за допомогою пошуку словникового еквіваленту, наприклад: *accepting house* – *акцептний банк*; *adaptability* – *приспосовність*; *agglomeration economy* – *агломераційна економіка*.

Переклад за допомогою пошуку варіантного відповідника.

Варіантний відповідник – це декілька регулярних способів перекладу певної одиниці мови оригіналу, вибір між якими визначається умовами контексту [3].

За допомогою пошуку варіантного відповідника було перекладено 44 одиниці, тобто 15 %, наприклад: *guideline* – 1) *директива, керівна вказівка*; 2) *керівний принцип*; 3) *офіційний норматив*.

The present guidelines reaffirm and build upon these principles. – Теперішні керівні вказівки знову підтверджуються і будуються на цих принципах.

Переклад із використанням транскодування.

Одним з поширених лексичних способів перекладу економічного терміна є метод транскодування. Транскодування – це політерна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Розрізняють чотири види транскодування: транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови); транслітерування (слово вихідної мови передається по літерах); змішане транскодування (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування); адаптивне транскодування (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу) [2].

Загалом, за допомогою перекладу шляхом *трансформації* було перекладено 51 термін, це склало 17 % від усього об'єму вилучених термінів.

Транслітерація: виявлено 11 одиниць, 21 %, наприклад : *barter* – *бартер*; *cartel* – *картель*; *formalism* – *формалізм*; *tender* – *тендер*.

Транскрибування: виявлено 8 одиниць, 16 %, наприклад : *default* – *дефолт*; *linkage* – *лінкідж*; *dividend* – *дивіденд*.

За допомогою адаптивного транскодування було переведено 32 одиниці, що дорівнює 63 %, наприклад: *devaluation* – девальвація; *immigration* – імміграція; *reform* – реформа; *restructuring* – реструктуризація.

Переклад за допомогою калькування.

Калькування (дослівний або буквальный переклад) – це прийом перекладу нових слів (термінів), коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику [2].

За допомогою калькування в ході нашого дослідження було перекладено 99 одиниць, що складає 33 % від всього об'єму термінів.

Калькування без трансформацій було застосоване при перекладі 45 одиниць (45 %), наприклад: *adverse selection* – негативний відбір; *capital decay* – капітальний занепад; *comparative advantage*; *monetary union* – валютний союз.

Калькування з трансформаціями використовувалося при перекладі 54 одиниць (55 %), наприклад: *benign neglect policy* – політика благочинного невтручання, *replacement value* – вартість відновлення, *yield-curve* – крива дохідності.

Описовий спосіб перекладу.

Експлікація або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, за якої лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, який експлікує її значення, тобто тим, що дає більш-менш повне пояснення або визначення цього значення мовою перекладу [4]. Такий прийом застосовується при перекладі тих економічних понять і реалій, які вже давно відомі в постіндустріальних суспільствах, але тільки зараз починають з'являтися в українському соціумі. Недоліком описового перекладу є його громіздкість і багатослівність.

Ми виявили 42 терміни, що складає 14 %, які були перекладені за допомогою цього способу, наприклад: *bull market* – фондова кон'юнктура, що підвищується; *consolidation* – об'єднання двох чи більше компаній; *franchise* – дозвіл на безмитне перевезення вантажу.

Смисловий розвиток.

Смисловий розвиток – це така заміна слова або словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої логічно виводиться із значення вихідної одиниці [2]. Сюди, зокрема, відносяться різні метафоричні і метонімічні заміни, створені на основі категорії перехреснування.

В межах нашого дослідження було виявлено 36 термінів, перекладених в такий спосіб, що складає 12 % від усіх обраних термі-

нів. Наприклад: *incentive* – стимул; спонукальна причина; заохочення; *repayment* – повернення грошей, сплата боргу.

Узагальнені результати дослідження показано на Рис. 1.

Рис. 1. Кількісне співвідношення способів перекладу економічних термінів

Виходячи з отриманих нами даними, можна зробити наступні **висновки**:

Найпоширенішим способом перекладу економічних термінів виявилось калькування, що складає 33 % від загальної кількості перекладених термінів, і треба відзначити, що калькування з трансформаціями (55 %) застосовується найчастіше. Значне місце також посідає переклад на використанням транскодування – 17 %, серед його видів на першому місці адаптивне транскодування (63 %), на другому – транслітерація (21 %) і на останньому – метод транскрибування (16 %). Значне місце серед способів перекладу посів пошук словникового відповідника, де до уваги брався контекст (15 %). Описовим способом було перекладено 14 % термінів. Дещо менш частотним виявився смисловий розвиток, на який припадає лише 12 %. На останньому місці опинився спосіб пошуку словникового еквіваленту, який становить лише 9 % від загальної кількості перекладених термінів.

Перспективу подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у більш детальному дослідженні перекладу безеквівалентних англійських економічних термінів українською мовою.

Література

1. Яблова О. А. Социолингвистические и когнитивные особенности функционирования экономической лек-

сики: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / О. А. Зяблова. – М., 2002. – 21 с. 2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с. 3. Коваленко А. Я. Общий курс научно-технического перевода / А. Я. Коваленко. – К. : ИНКОС, 2003. – 320 с. 4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведения / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с. 5. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология / А. А. Реформатский // Вопросы терминологии. – М. : Издательство АН, 2000. – С. 47–51. 6. European Economic Forecast. Spring 2014 [Electronic resource]. – Way of access : http://ec.europa.eu/economy_finance/publications. 7. The Economist 2014 [Electronic resource]. – Way of access : www.economist.com/sections/economics.

УДК 811.111'25

ПРОБЛЕМА АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ

Кайсіна Д. М., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячено проблемі формування перекладацької стратегії, яка може бути використана при відтворенні прецедентних феноменів за умови збереження адекватності їхнього стилістичного навантаження та прагматичного ефекту.

Ключові слова: *прецедентний феномен, перекладацька стратегія, адекватність.*

Д. М. Кайсіна, А. В. Ребрій. Проблема англо-українського перекладу прецедентних феноменів. *Исследование посвящено проблеме формирования переводческой стратегии, которая может быть использована при воспроизведении прецедентных феноменов при условии сохранения адекватности их стилистической нагрузки и прагматического эффекта.*

Ключевые слова: *прецедентный феномен, переводческая стратегия, адекватность.*

D. M. Kaysina, O. V. Rebrii. Problem of English-Ukrainian Translation of Precedent Phenomena. *The research is dedicated to the problem of forming translation strategy that can be used for the reproduction of precedent phenomena on condition of preserving the adequacy of their stylistic loading and pragmatic effect.*

Key words: *precedent phenomenon, translation strategy, adequacy.*

Проблема прецедентності була сформульована та окреслена лише наприкінці минулого сторіччя, тим не менш прецедентні феномени вже доволі ретельно дослідженні вченими з позиції різних царин науки про мову. Також ця проблема вже була розглянута в межах низки споріднених наук, таких як культурологія, когнітивістика, психологія, філософія та ін. Були розглянуті особливості функціонування прецедентних феноменів в дискурсі, аналіз їх розпізнання та сприйняття під час комунікації, їх приналежність до когнітивної бази комунікантів, також прецедентні феномени розглядались як засіб збереження та відображення особливостей певної лінгвокультурної спільноти.

Об'єктом дослідження виступають вербалізовані прецедентні феномени в англомовному художньому дискурсі, а **предметом** дослідження – особливості їхнього відтворення в англо-українському напрямку перекладу.

Актуальність дослідження зумовлена намаганням представити традиційні об'єкти перекладацького аналізу у світлі новітніх теорій. Зокрема, феномен прецедентності, який набув значного поширення у вітчизняній лінгвістиці, ще не виступав об'єктом розгорнутих та комплексних досліджень перекладознавчого характеру. Оскільки прецедентний феномен є своєрідним «парасольковим» терміном, що охоплює низку таких мовних явищ, як власні назви, фразеологізми, цитати, алюзії тощо, його дослідження з позиції перекладознавства виявляється доволі перспективним.

Матеріалом до нашого дослідження ми обрали англомовний роман Чака Паланіка *“Tell-All”* та його український переклад «Розкажи все» у виконанні А. О. Івахненко. Для аналізу нами були відібрані 380 випадків англомовних вербалізованих прецедентних феноменів англійською та їхні відповідники українською мовою. **Метою** дослідження є визначення труднощів перекладу прецедентних феноменів та пошук способів їхнього подолання.

Прецедентні феномени – це лінгвокультурні одиниці, значимі у пізнавальному та емоційному відношеннях, які мають надособистісний та рекурентний характер. Дослідниками була виділена безліч функцій, які виконують прецедентні феномени, зокрема: аксіоло-

гічна, прагматична, парольна, естетична, евфемістична, додаткової інформативності, мовної гри, економії мовленнєвих засобів тощо. В основу класифікації прецедентних феноменів можуть бути покладені різноманітні критерії, такі як: ступінь відомості, локалізація функціонування в соціумі, вербальність (вербалізованість) / невербальність (невербалізованість), співвідношення з похідним текстом, характер джерела тощо.

Низка дослідників, серед яких В. В. Красних, Д. Б. Гудков, І. В. Захаренко, Д. В. Багаєва, пропонують класифікувати прецедентні феномени за відношенням до первинного тексту та виділяють прецедентні тексти, прецедентні висловлення, прецедентні імена і прецедентні ситуації [2].

Класифікуючи прецедентні феномени за локалізацією їхнього функціонування у соціумі, В. В. Красних виділяє:

1) соціумно-прецедентні – феномени, які відомі будь-якому пересічному представнику того чи іншого соціуму (генераційного, соціального, конфесійного, професійного тощо);

2) національно-прецедентні – феномени, які відомі будь-якому пересічному представнику тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти та які входять до національної когнітивної бази;

3) універсально-прецедентні – феномени, які відомі будь-якому пересічному сучасному *homo sapiens* та які входять до «універсально-го» когнітивного простору людства [3].

На думку Д. Б. Гудкова, можна окремо виділити автопрецедентні феномени, тобто такі феномени, які є значущими для окремого індивіда [1].

При перекладі прецедентних феноменів перекладач стикається з декількома проблемами, пов'язаними з особливостями їхнього сприйняття. По-перше, автор та реципієнт можуть мати невідповідний обсяг фонових знань, необхідних, перш за все, для розпізнання, а потім і «декодування» будь-якого типу прецеденту. Як наслідок, при перекладі може бути втрачена певна інформація, через що загальне сприйняття тексту або ж образ герою чи героїні (якщо прецедентні феномени використовувались для надання персонажу певної характерної ознаки) буде спотворено. По-друге, навіть якщо фонові знання автора та реципієнта будуть відносно однаковими, то приналежність до різних лінгвокультурних спільнот може стати бар'єром при роботі з ними, оскільки через різницю у когнітивних базах мовних особистостей вилучена з прецеденту інформація у тексті оригіналу та тексті перекладу може бути різною. Аби уникнути потенційних проблем, пов'язаних з використанням та передачею прецедентних феноменів, перед перекладачем постає завдання об-

рати той шлях, який буде найбільш вдалим з позиції відповідності текстів оригіналу та перекладу. Процес підбору цього шляху перекладачем, іншими словами – прийняття перекладацьких рішень, і є стратегією перекладу. Перекладацька стратегія – потенційно свідомий план дій перекладача з вирішення конкретної перекладацької проблеми в межах конкретного перекладацького завдання [4].

Виходячи з отриманого та проаналізованого матеріалу, ми побудували алгоритм перекладацької стратегії при роботі з прецедентними феноменами (див. Рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм стратегії перекладу прецедентних феноменів

На першій сходинці алгоритму ми пропонуємо використовувати прямі відповідники/еквіваленти. У дослідженому нами матеріалі одним з яскравих прикладів такого рішення є переклад прецедентного висловлення *the heart and Cupid's arrow* – «серце та стріла Купідона». В україномовній культурі добре знайоме ім'я Купідон, яке належить давньому божеству кохання та покровителю закоханих, і через це перетворилося на символ кохання. Також символічними стали атрибути, з якими найчастіше зображується Купідон – *стріла*, яку він випускає та яка потрапляє до *серця* людини, що тієї ж миті закохується. Тому при перекладі використовуються прямі відповідники слів-символів. Таким чином, зберігається форма і значення прецедентного висловлення.

Прецедентне ім'я *Pygmalion* – «Пігмаліон», яке зустрічається на сторінках дослідженого нами роману, походить з давньогрецької міфології, де Пігмаліон є творцем, що закохався у свій витвір. Саме це

значення та ця форма прецедентного феномену дійшли як до англійської, так і до української мовної спільноти, тому перекладач залишив форму незмінною, використавши змішане транскодування.

Оскільки цей міфонім вже давно увійшов до міжкультурного фонду прецедентних феноменів, використання у перекладі його узуального транскодованого відповідника є цілком достатнім для відтворення прагматичного ефекту вихідної ситуації.

My job title: Pygmalion (Chuck Palahniuk "Tell-All").

Моя професія зветься – Пігмаліон (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. А. О. Івахненко).

Яскравим прикладом використання другої стратегії, стратегії перекладацького коментаря у вигляді додавання, є фрагмент, в якому автор роману описує звану вечерю, перераховуючи присутніх гостей. На нашу думку, це робиться з метою демонстрації соціального, культурного та інтелектуального рівня людей, що оточують головну героїню, яка є хазяйкою вечора. Тим не менш, автор просто перелічує імена цих людей, не додаючи жодних елементів опису. У свою чергу, перекладач додає майже до кожного імені рід занять людини чи зазначає найвидатніші досягнення, за якою її можна впізнати:

... Pablo Picasso, Cordell Hull and Josef von Sternberg, Pola Negri, Adolph Zukor ... (Chuck Palahniuk "Tell-All").

... художник Пабло Пікассо, держсекретар США Корделл Галл, американський режисер Джозеф фон Штернберг, славетна акторка Пола Негрі, засновник кіностудії «Парамаунт» Адольф Цукер ... (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко).

Третя сходинка алгоритму представлена стратегією використання функціональних відповідників. Наприклад, прецедентне висловлення *happily ever after* є відомим як класичне казкове завершення. Оскільки казки є важливим елементом фольклору та культури взагалі, кожна лінгвокультурна спільнота має свою фразу-кліше, якою вони завершуються. У випадку української мовної спільноти – це «жили вони довго й щасливо». Оскільки «довго й щасливо» не є прямим відповідником *happily ever after*, ми говоримо про функціональний відповідник, що використовується у межах стратегії одомашнення.

Автор у своєму тексті трансформує висловлення *happily ever after* двома способами. Так само й перекладач використовує два різних варіанти трансформованого прецедентного висловлення.

(1) A rogues' gallery of what Walter Winchell would call "happily-never-afters." (Chuck Palahniuk "Tell-All")

Виставка пройдисвітів із тих, кого Волтер Вінчелл назвав би «Жили недовго і нещасливо». (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко)

(2) *Boy meets girl. Boy gets girl. Happily ever after or not.* (Chuck Palahniuk "Tell-All").

Хлопець зустрічає дівчину. Хлопець отримає дівчину. Довго й щасливо – чи ні. (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко).

Приклад застосування стратегії перекладацького коментарю, яка розташована на четвертій сходинці алгоритму, зустрічається при аналізі перекладу прецедентних висловлень, виражених крилатими фразами, що походять з різних мов. Прецедентний характер висловлення проявляється наочніше, коли автор навмисно дає невірне тлумачення або переклад загальновідомої фрази, чи невірно вказує її мову-джерело. Цей прийом використовується для додаткової характеристики манери поведінки героїні. Тому при перекладі важливим є відтворення цього ефекту, яке можливе лише при збереженні прецедентності висловлень та передачі комунікативної квазі-невдачі. У виносці перекладачем зазначались переклад фрази та мова-джерело на випадок, якщо читач не матиме відповідного рівню фонових знань.

(1) Miss Kathie says, "C'est la vie." She says, "That's Russian talk for 'I do.'" (Chuck Palahniuk "Tell-All")

Міс Кеті каже: «C'est la vie». Вона каже: «Це російською, означає – "так"».* (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко)

*Таке життя (фр.) (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко)

(2) She writes, As the French would say ... Adios . (Chuck Palahniuk "Tell-All")

*Вона пише: – Як би сказали французи... Adios** (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко)

*Прощавай (ісп.) (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко)

На останньому шаблі алгоритму залишається ще одна можлива стратегія перекладу – вилучення. Кожний перекладач має вирішити для себе наступне питання: розмістити коментар у тексті або за його межами. Загалом можна й взагалі уникнути необхідності коментарю, елімінувавши ту чи іншу інформацію як несуттєву, на думку перекладача. При перекладі українською роману «Розкажи все» А. О. Івахненко рідко вдавалась до цієї стратегії.

(1) *Lilly clammers her way, struggling against the brambles that snag the gold embroidery of her Balenciaga lounging pajamas.* (Chuck Palahniuk "Tell-All")

Пересилюючи себе, Лілі рухається далі, бореться з ожиною, яка втирає шматки із золотавого вишивання на її піжамі, схожій на трико. (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко)

(2) *Using spit and her Max Factor eyebrow pencil, Lilly alters the speed of enriched uranium fission.* (Chuck Palahniuk "Tell-All")

Використовуючи слину і свій олівець для брів, Лілі змінює швидкість розщеплення збагаченого урану (Чак Палагнюк «Розкажи все», пер. О. А. Івахненко)

У якості висновку можна зазначити, що культурноспецифічний характер прецедентних феноменів зумовлює вибір перекладацької стратегії, яка забезпечує адекватність впливу цього прецедентного феномену у лінгвокультурній спільноті реципієнта. Подальшою перспективою цього дослідження є розгорнутий аналіз особливостей перекладу різних видів прецедентних феноменів.

Література

1. Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в языковом сознании и межкультурной коммуникации : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Д. Б. Гудков. — М., 1999. — 26 с.
2. Красных В. В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и коммуникации / В. В. Красных, Д. Б. Гудков, И. В. Захаренко, И. В. Багаева // Вестник Москов. Ун-та. Сер. 9. Филология. — 1997. — №3. — С. 62–74.
3. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология: курс лекций / В. В. Красных. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. — 284 с.
4. Krings H. P. Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French / H. R. Krings // Interlingual and Intercultural Communication. — Tubingen : Gunter Narr, 1986. — P. 263–275.

УДК 811.161.2 : 811.111:81'25

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ВЛАСНИХ НАЗВ (на матеріалі англомовних художніх творів)

Капліна І. М., Орешич Ю. С.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Стаття присвячена розгляду особливостей відображення гендерного аспекту в мові художніх творів. У статті на матеріалі художньої англомовної літератури таких авторів як К. С. Льюїс «Хроніки Нарнії», О. Вайлд «Соловейко та троянда», «Щасливий принц» та їх перекладах на українську мову виявлено та проаналізовано особливості передачі гендерного аспекту.

Ключові слова: адекватний переклад, гендер, еквівалент, ідіостиль, фемінінність.

И. М. Каплина, Ю. С. Орешич. Особенности передачи гендерного аспекта при переводе имен собственных (на материале англоязычных художественных произведений). *Статья посвящена рассмотрению особенностей отражения гендерного аспекта в языке художественных произведений. В статье на материале художественной литературы таких авторов, как К. С. Льюис «Хроники Нарнии», О. Уальд «Соловей и роза», «Счастливый принц» и их переводах на украинский язык выявлены и проанализированы особенности передачи гендерного аспекта.*

Ключевые слова: адекватный перевод, гендер, идиостиль, фемининность, эквивалент.

I. M. Kaplina, Yu. S. Oreshych. Specifics of Rendering Gender Aspect of Proper Names in Translation (on the Material of Literary Works). *The article deals with the peculiarities of gender reflection in the language of literary works. The features of rendering gender are identified and analyzed on the basis of such literature works as “Chronicles of Narnia” by K. S. Lewis, “The Nightingale and the Rose”, “The Happy Prince” by O. Wilde and their translations into Ukrainian.*

Key words: adequate translation, equivalent, gender, femininity, idiosstyle.

Актуальність цієї роботи зумовлена необхідністю вивчення особливостей відображення гендерного аспекту в мові художніх творів як у тексті оригіналу, так і в тексті перекладу та способів їх передачі.

Об'єктом дослідження виступають мовні прояви гендерної специфіки в художніх творах та їх перекладах на українську мову. **Предметом** є дослідження особливостей функціонування та способів передачі гендерних одиниць при перекладі художніх творів.

Художній переклад є одним з основних засобів міжнаціональних взаємин в галузі художньої літератури. Переклад іноземних художніх текстів становить частину літератури в приймаючій культурі, поряд з оригінальними творами [3, с. 74]. Художній переклад має бути виконаний так, щоб атмосфера сюжету, стиль автора повністю збереглися. Тому основна мета перекладу полягає в збереженні ідіостиля. Н. Фатеева описує ідіостиль як систему характеристик, властивих для творів певного автора, яка робить унікальним авторський спосіб мовного висловлювання, втілений у цих творах [4].

Гендерний аспект відіграє важливу роль при відтворенні художнього образу. Якісний художній переклад визначається ступенем близькості художнього тексту перекладу до тексту оригіналу. За І. В. Денисовою, еквівалентний і адекватний переклад гендерного аспекту твору припускає, що у мові перекладу створюється текст, який володіє такою ж гендерною характеристикою, як і текст оригіналу, і сприймається реципієнтами мови перекладу так само, як і реципієнтами вихідної мови [2, с. 10].

Поняття гендер (gender), яке прийшло в науку з англійської мови і позначає граматичну категорію роду, було перенесено у дослідницьке поле інших наук. Термін гендер визнається більшістю дослідників як термін, який підкреслює соціокультурну причину міжстатевих відносин, а не природну. Займаючись гендерними дослідженнями в мовознавстві, слід говорити не тільки про те, як він «вплине на комунікативну поведінку і на використання мови», а й про те, «які способи має у своєму розпорядженні мова для конструювання гендерної ідентичності ... » [1, с. 7–8].

Аналіз текстів оригіналу і перекладів показав, що перекладачі можуть не приділяти належної уваги питанню, як гендерний аспект імені персонажа, бо майже в кожному перекладі присутні неточності і помилки при передачі імен персонажів. Невірно обрана стратегія перекладу як правило впливає на адекватне сприйняття тексту.

Гендерний зміст персонажів, який виражається через імена, не повинен залишатися непоміченим в художній літературі. У будь-якій мові існують різні асоціації та імплікації, в основі яких лежить гендерний аспект. Важливо зуміти розпізнати ці асоціації для того, щоб створити адекватний переклад. Гендерні зрушення можуть негативно вплинути на зміст і навіть спотворити його. Як показали

результати аналізу, завжди можна знайти варіант перекладу, що відповідає «гендерним вимогам».

У творі Клайва Стейплза Льюїса «Хроніки Нарнії» ми можемо побачити як перекладачі по різному інтерпретували відомого персонажа Фавна на українську мову. Для одного з перекладачів Фавн є чоловічого роду, а для іншого – виступає в ролі істоти, тобто середнього роду. На нашу думку, це не суттєво змінює контекст твору, але все ж таки має певну відмінність.

«He was only a little taller than Lucy herself and he carried over his head an umbrella, white with snow. From the waist upwards he was like a man, but his legs were shaped like a goat's (the hair on them was glossy black) and instead of feet he had goat's hoofs» [6].

«Він був всього лише трохи вище, ніж сама Люсі і він ніс над головою парасольку, білу від снігу. Від талії вгору, він був схожий на людину, але на його ногах волосся глянсово-чорне, а замість ніг у нього були копита козла».

«Це створіння було трішки вищим за Люсі. Над головою воно тримало парасольку, білу від снігу. Горішня частина його тулуба нагадувала людину, але ноги були як у цапа – з чорним і блискучим волоссям, та ще замість стіп виднілися цапині копита» [5].

«Тулуб і голова істоти були цілком людськими, а от ноги, вкриті лискучою чорною вовною, закінчувалися ратицями і скидалися на цапині. Дивне створіння, лише трішечки вище за Люсі, тримало над головою білу від снігу парасольку, і, до всього, мало ще й хвоста, чого Люсі одразу й не помітила, бо хвіст, чепурненько перекинтий через руку» [4].

Розглянемо казку «Соловейко та троянда» Оскара Уальда. В цьому творі ми спостерігаємо, що у автора «Green Lizard» (дослівно – Зелена Ящірка) є персонажем чоловічої статі. Перш за все, на це вказують займенники чоловічого (he, his):

««Why is he weeping?» asked a little Green Lizard, as he ran past him with his tail in the air» [3].

«Чого він плаче? – здивувалася маленька Зелена ящірка, пробігаючи поруч із задертим хвостом» [3].

«Про що він плаче? – Запитала маленька зелена Ящірка, яка проповзала повз нього, помабуючи хвостиком» [2].

В обох випадках перекладачі змінюють стать героя, дотримуючись принципу буквалізму – Green Lizard (Зелена Ящірка) стає жіночим персонажем. Така незначна зміна призводить до спотворення тексту, так як на біологічні ознаки нашаровуються особистісні та поведінкові характеристики, і все це конструє гендерну ідентичність персонажа.

У наступному прикладі перекладачі по-різному відтворюють персонаж «Moon», який у тексті оригіналу є жіночого роду. Проте на нашу думку, зміна гендерної приналежності цього персонажу не дуже впливає на якість перекладу та не спотворює текст оригіналу, завдяки тому фактору, що «Moon» не є одним із головних персонажів, а виконує другорядну роль у творі.

«And when the Moon shone in the heavens the Nightingale flew to the Rose-tree, and set her breast against the thorn» [3].

«І коли зійшов місяць, Соловейко сів на трояндовий кущ і при-тулює грудьми до гострого шипа» [3].

«Коли на небі засяяла місяць, Соловей прилетів до трояндових кущів, сів до нього на гілку і притулювся до його шипу» [2].

У казці О. Уайльда «Щасливий принц» гендерна специфіка є важливим компонентом художньої структури твору і визначає його сюжетні лінії.

Система головних героїв казки «Щасливий принц» складається з трьох персонажів: Swallow, Reed і the Happy Prince. Якщо з перекладом імені the Happy Prince – Щасливий принц проблем не виникає, то з іменами інших двох героїв з'являються труднощі.

У О. Уайльда «Swallow» (дослівно – Ластівка) є персонажем чоловічої статі, а «Reed» (дослівно – Тростина) – персонажем жіночої статі. Перш за все, на це вказують займенники чоловічого (he, his) і жіночого роду (her) відповідно:

«One night there flew over the city a little Swallow... He was in love with the most beautiful Reed. He had met her early in the spring ...» [7].

«Якось уночі над містом пролітала Ластівка ... закохалася в чудовий Очерет. Уперше вона зустрілася з Очеретом ще навесні ...» [1].

Аналіз жіночого образу «Reed» показав наявність фемінінних ознак. Насамперед, це фемінінність зовнішнього опису. Автор використовує при описі «Reed» прикметник «beautiful», який в більшості випадків характеризує саме зовнішні дані жінок. Більш того, підкреслюється стрункість фігури героїні за допомогою словосполучення «her slender waist» (опис стрункості талії – фемінна характеристика):

«He had met her early in the spring as he was flying down the river after a big yellow moth, and had been so attracted by her slender waist that he had stopped to talk to her» [7].

«Уперше вона зустрілася з Очеретом ще навесні, коли ганялася за великим жовтим метеликом. Ластівку так зачарував гнуцький стан Очерету, що вона зараз же їй защбетала до нього» [1].

Таким чином, на наш погляд, правомірно вважати гендерний фактор в лінгвістиці та перекладознавстві багатостороннім явищем.

Мова художніх творів пронизана гендерною специфікою, передача якої є запорукою якісного перекладу. Для перекладача важливим є уважне ставлення до інформації. Це допоможе знайти потрібний еквівалент, відповідний гендерним вимогам.

Перспектива роботи полягає у подальшому розгляді та аналізі гендерного аспекту при перекладі англomовних художніх творів у зіставленні з особливостями прояву та перекладу гендерної специфіки в текстах інших жанрів.

Література

1. Бурукина О. А. *Гендерный аспект перевода [Электронный ресурс] / О. А. Бурукина // Гендер как интрига познания: сб. статей ; Моск. гос. лингв. ун-т. – М. : Рудомино, 2000. – Режим доступа : <http://www.owl.ru/library/002t.html>*.
2. Денисова И. В. *Особенности передачи гендерного аспекта в переводе художественного произведения : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20. «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. В. Денисова. – Челябинск, 2011. 18 с.*
3. Комиссаров В. Н. *Современное переводоведение : учеб. пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с.*
4. Фатеева Н. А. *Идиостиль (индивидуальный стиль) [Электронный ресурс] / Н. А. Фатеева // Онлайн Энциклопедия Кругосвет. – Режим доступа : http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/IDIOSTIL_INDIVIDUALNI_STIL.html?page=0,0*.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Вайльд О. *Казки : Для молодшого та середнього шкільного віку / О. Вайльд ; [пер. з англ., передм. І. В. Корунець]. – К. : Школа, 2003. – 138 с. – (Хрестоматія школяра).*
2. Уайльд О. *Соловей і Роза ; [пер. з англ. М. Благовіщенській] // О. Уайльд. Избранное. – М. : Просвещение, 1990.*
3. *Кентервільський привид = The Canterville Ghost / О. Wilde ; [Пер. з англ. Д. О. Радієнко; Худож.-оформлювач Л. Д. Киркач-Осіпова]. – Харків : Фоліо, 2009. – 255 с.*
4. *Хроніки Нарнії. Лев, Біла Відьма та шафа ; [пер. з англ. В. Наріжно́ї]. – Дніпропетровськ : Проспект, 2006. – 224 с.*
5. *Льюїс К. С. Хроніки Нарнії: Книга 2: Лев, Чаклунка і стара шафа ; [пер. з англ. О. Манько]. – Львів, 2002. – 22 с.*
6. *Lewis C. S. The Chronicles of Narnia. The Lion, the*

Witch and the Wardrobe / C. S. Lewis. – London : Geofrey Bles, 1950. – 208 p. 7. The Complete Works of Oscar Wilde: Stories, Plays, Poems & Essays. – New York City. : Harper Perennial Modern Classics, 2008. – 1216 p.

УДК 81'25(477):929Коптілов

ВІКТОР КОПТИЛОВ ЯК ТЕОРЕТИК ІСТОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Кашавцева К.О., Кальниченко О.А. (доцент)

*Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
(кафедра теорії та практики перекладу)*

У статті розглядається внесок В. Коптілова у теорію історії перекладу та у формування української перекладознавчої традиції.

Ключові слова: Віктор Коптілов, українське перекладознавство, теорія перекладу, критика перекладу, перекладознавча концепція.

К. О. Кашавцева, А. О. Кальниченко. Виктор Коптилов как теоретик истории перевода. В статье рассматривается вклад В. В. Коптилова в теорию истории перевода и в формирование украинской переводоведческой традиции.

Ключевые слова: В. Коптилов, украинское переводоведение, теория перевода, критика перевода, переводоведческая концепция.

K. O. Kashchavtseva, O. A. Kalnychenko. Viktor Koptilov as a Theorist of Translation History. The article analyzes the concept of translation history by V. Koptilov and his contribution into the Ukrainian translation studies establishment.

Key words: Viktor Koptilov, Ukrainian Translation Studies, translation theory, translation criticism, translation studies concept.

Актуальність даного дослідження визначається вагомістю внеску Віктора Коптілова до української перекладознавчої традиції та його роллю у формуванні перекладознавства як окремої гілки філології. **Об'єктом дослідження** є теоретичні праці В. Коптілова присвячені історії перекладу та перекладацької думки. **Предметом дослідження** є перекладознавча концепція В. Коптілова.

Схема розвитку українського перекладознавства за Р.П. Зорівчак виглядає наступним чином: «І. Франко був засновником українського перекладознавства, як окремої дослідчої галузі на межі лі-

тературознавства і мовознавства. У формуванні перекладознавства як самостійної науково-пошукової та навчальної дисципліни зробили значний внесок українські науковці О. Фінкель, В. Державин, М. Зеров, Г. Майфет, М. Рильський, О. Кундзіч, С. Ковганюк. Наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. підсумував зроблене В. В. Коптілов, обґрунтувавши міждисциплінарний характер перекладознавства» [1, с. 167]. Так само О. Івасюк та О. Огуй підкреслюють, що «великим науковим досягненням професора Коптілова стало те, що він зумів узагальнити дослідження попередніх епох, а саме аналіз перекладу, що проводили І. Франко та М. Зеров, етапи перекладу, які визначили І. Кулик та О. Фінкель, стилізацію, на яку свого часу вказував В. Державин, і створити основи сучасного українського перекладознавства» [2, с. 248].

Однією з перших спроб у світовому перекладознавстві накреслили його обриси як самостійної наукової дисципліни в межах філології, встановивши її структуру – фундаментальну основу організації наукової діяльності, стала стаття Віктора Коптілова «Перекладознавство як окрема галузь філології» [6], яка важлива вже навіть своїм заголовком. Окремі ідеї розвинено було ще раніше в його публікаціях «Сила окриленого слова» [3] та «Художній переклад і структурна типологія» [4], а розгорнуто ці ідеї було викладено в монографіях [5; 7]. Прикметно, що до галузей перекладознавства дослідником було включено й історію художнього перекладу, яка передбачає літературознавче (впливи перекладних творів на національну літературу) та лінгвістичне (історія розвитку мовних засобів через переклад) дослідження історії перекладу [7, с. 204]. У статті Коптілов писав: «Історія художнього перекладу є історією поступового, часом з відступами, наближення до оригіналу в процесі все повнішого відтворення його низкою перекладів. Вона є також історією становлення перекладацької майстерності, історією все глибшого розгортання можливостей мистецтва перекладу взагалі. Історія перекладу не тільки постачає матеріал для теоретичних узагальнень, але й сама може бути осмислена лише з певних теоретичних позицій» [6, с. 55].

У іншій праці, написаній В. Коптіловим спільно з Г. Кочуром, вказується, що родоначальником історії українського перекладу можна вважати М. Зерова, який в своїх історико-літературних працях «детально висвітлював перекладацьку діяльність класиків української літератури, робив спроби періодизації українського перекладу – з таким блиском та ґрунтовністю, як ніхто з істориків української літератури до чи після нього» [9, с. 134]. І це справедливо, адже однією з основних проблем створення історії перекладу є проблема структуривання подій минулого, а історична сутність

перекладу найперше помітна у послідовності різних його методів у межах єдиної культури [10].

Історії перекладу та перекладацької думки проф. Київського університету В. В. Коптілов, попри те, що розквіт його наукової діяльності припав на часи, з одного боку, недововок та замовчувань, а з іншого, становлення лінгвістичного підходу до перекладу з його нехтуванням історичними дослідженнями, присвятив значну кількість своїх досліджень (напр., «Елементи просторіччя в мові українських поетів-романтиків», «Мова перекладів М. П. Старицького з М. Ю. Лермонтова й М. О. Некрасова», «Схема періодизації історії українського поетичного перекладу», кандидатська дисертація «Нарис історії українського поетичного перекладу (дожовтневий період)», «Пятьдесят лет украинского перевода» (звіт, підготовлений разом з Г.Кочуром у 1967 році для Секції художнього перекладу СП СРСР) тощо). І в цьому плані його наукова творчість є важливою ланкою (разом з М. Рильським, Г.Кочуром та Борисом Теном) в неперервному ланцюзі української думки про переклад, яка з'єднує, здавалось, забуті досягнення 1920-х років з новітніми працями.

Великим досягненням В. Коптілова став його підручник «Теорія і практика перекладу» (1982) [8], де зокрема викладено коротко «Історію перекладу в Україні». Як перший доктор наук в Україні у галузі перекладознавства і засновник кафедри теорії та практики перекладу в Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка (1971), Віктор Коптілов охопив проблеми першотвору та перекладу як перекладацької множинності, систематизувавши історію світових перекладів [7]. Наукова спадщина В. В. Коптілова кінця 1960-х – початку 1970-х років – це своєрідний підсумок повоєнного періоду розвитку українського перекладознавства, що до деякої міри узагальнює дискусії про літературознавчу чи лінгвістичну природу теорії перекладу і підтверджує те, що теорія перекладу містить не тільки лінгвістичні, й літературознавчі аспекти. Безперечно, дослідження перекладознавчих праць В. Коптілова в подальших розвідках стане логічним продовженням цієї теми.

Література

- 1. Зорівчак Р. П. Класик українського перекладознавства (до 75-річчя професора Віктора Вікторовича Коптілова) / Р. П. Зорівчак // Studia Germanica et Romanica. – Донецьк, 2006. – Т. 3, № 1(7). – С. 167–171.*
- 2. Івасюк О. Творець сучасного українського перекладознавства : (світлій пам'яті професора В.В. Коптілова присвячено) / О.Івасюк, О. Огуй // Всесвітю*

- 2010. – №7/8. – С. 244–248. 3. Коптілов В.В. Сила окриленого слова / В.В. Коптілов // *Мовознавство*. – 1967. – № 4. – С.5–53. 4. Коптілов В. В. Художній переклад і структурна типологія / В. В. Коптілов // *Мовознавство*. – 1969. – № 5. – С. 29–35. 5. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1971. – 131 с. 6. Коптілов В. В. Перекладознавство як окрема галузь філології / В. В. Коптілов // *Мовознавство*. – 1971. – № 2. – С. 50–57. 7. Коптілов В.В. Першотвір і переклад : роздуми і спостереження / В.Коптілов. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с. 8. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: Навч.посібник / В. В. Коптілов. – К. : Вища шк. Вид-во при Київ. ун-ті, 1982. – 165 с. 9. Коптілов В., Кочур Г. Пятьдесят лет украинского перевода (Краткий исторический очерк) / Коптилов В., Кочур Г. // Григорій Кочур. Література та переклад. Т.І. – Київ : Смолоскип, 2008. – С.127–141. 10. Venuti Lawrence Translation, History, Narrative / Lawrence Venuti // *Meta*. – 2005. – №3. – С. 800–816.

УДК 811.111'25

НАДСАТ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА І ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Комісарова В. С., Ребрії О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячено аналізу особливостей перекладу артлангів на матеріалі надсату з роману Е. Берджесса «Механічний апельсин». Визначено вплив функціонального параметру на переклад одиниць штучної мови та встановлено головні стратегії та способи їхнього відтворення в українському перекладі.

Ключові слова: надсат, артланг, переклад, стратегія, спосіб перекладу.

В. С. Комиссарова, А. В. Ребрий. Надсат как переводческая и переводоведческая проблема. Исследование посвящено анализу особенностей перевода артланглов на материале романа Э. Берджесса «Механический апельсин».

ческий апельсин». Установлено влияние функционального параметра на перевод единиц искусственного языка и выделены стратегии и способы их воспроизведения в украинском переводе.

Ключевые слова: надсат, артланг, перевод, стратегия, способ перевода.

V. S. Komissarova, O. V. Rebrii. Nadsat as a Problem of Translation and Translation Studies. *The research is dedicated to the analysis of the specifics of translating artlangs on the material of A. Burgess's novel "A Clockwork Orange". The impact of the functional parameters on the translation was determined and the methods of reproducing Nadsat elements in the Ukrainian translation of the novel were studied.*

Key words: Nadsat, artlang, translation, strategy, method of translation.

Сталий розвиток сучасного перекладознавства ознаменований залученням до орбіти його інтересів усе нових та цікавих об'єктів дослідження. Новітній термін «артланг» сьогодні використовується на позначення штучно створених мов (або «лінгвопроектів»), спеціально розроблених для реалізації потреб художнього дискурсу у висвітленні устрою та функціонування вигаданих світів. Оскільки артланги ще не потрапляли у фокус зацікавленості фахівців у галузі теорії перекладу, їхній аналіз потенційно сприятиме висвітленню низки глобальних проблем, таких як перекладацька творчість, когнітивні засади та механізми перекладу, функціональні та жанрово-стилістичні параметри художнього перекладу, специфіка мовної особистості перекладача тощо. Зазначені чинники визначають **актуальність** цієї розробки.

Метою роботи є встановлення оптимальної стратегії перекладу артлангу надсат в англо-українському напрямку та висвітлення особливостей її реалізації.

Об'єктом дослідження виступають лексична та граматична складові артлангу надсат, а **предметом** аналізу є стратегії їхнього перекладацького відтворення та задіяні задля їхньої реалізації способи перекладу, перекладацькі прийоми та трансформації.

Матеріалом для дослідження виступають 242 одиниці надсату, відібрані методом суцільної вибірки з роману та їхні відповідники з українського перекладу. В ілюстраційних цілях також були задіяні окремі приклади з російськомовних перекладів Володимира Бошняка та Євгена Синельщикова.

Штучною є мова, створена з якоюсь конкретною метою або через якусь конкретну причину і протиставлена природній мові, якою розмовляють представники певної мовної спільноти, яка розвива-

лася в межах цієї спільноти і для якої неможливо знайти первинне джерело [10, с. 38]. Первинний розподіл штучних мов здійснюється за двома критеріями. Першим з них є *мета*, але оскільки, як відомо, мета належить людині, що користується мовою, а сама мова виконує *функції*, нам видається доречнішим користуватися саме цим другим терміном. Другим є *спосіб виникнення*.

Розподіл штучних мов за функціональним критерієм передбачає виокремлення «допоміжних мов», для яких доміантною є функція комунікативна, та «художніх мов» або «артлангів», для яких доміантною є функція естетична. На додачу до причин естетичного характеру, що зумовлюють уведення артлангів у художню тканину твору в якості стилістичного прийому, можна виокремити й деякі інші, такі як: прагнення до творчості (креативна функція артлангу) та до гри (людична функція артлангу).

Внутрішня класифікація артлангів передбачає виокремлення: 1) мов, що (частково) функціонують або тільки згадуються в межах відповідного художнього твору; 2) мов, що вийшли за межі фантастичних світів, створених авторами, і знайшли життя у реальному чи віртуальному світі; 3) особистих (персональних) мов, сконструйованих якоюсь особою або групою осіб задля власного використання [4; 7; 8].

Розподіл артлангів за лінгвосеміотичним критерієм передбачає виокремлення онтологічних характеристик штучних мов, їхніх подібностей та відмінності від інших знакових систем. 1-й рівень класифікації поділяє артланги за відношенням до природних мов. На цьому рівні пропонується розрізнити апостеріорні мови – тобто ті, до складу (плану вираження) яких входять одиниці (елементи), запозичені з природних мов, та апіорні мови – тобто ті, до складу (плану вираження) яких входять одиниці (елементи), які не виявляють матеріальної відповідності природним мовам. 2-й рівень поділяє артланги за кількістю та якістю фізичних маніфестацій. Мінімальна кількість таких маніфестацій дорівнює одній – графічній; такі мови називаються пазиграфіями. Більшість мають дві – фонетичну та графічну – і називаються пазилаліями. Наявність двох маніфестацій особливо характерна для апостеріорних мов, які у цьому відношенні слідують природним мовам. Максимальна кількість форм мовної репрезентації теоретично не обмежена. 3-й рівень поділяє артланги за структурою знака. Штучні мови можна розділити на декілька груп залежно від того, яким чином в них зорганізовано різні рівні та взаємодію між їхніми конститuentами. Тобто, можна виокремити мови, апостеріорні на всіх рівнях, та мови, апіорні на всіх рівнях, а також мови апостеріорні на деяких рівнях та апіорні на інших, і навпа-

ки. Врешті-решт, 4-й рівень лінгвосеміотичної класифікації поділяє артланги за характерними особливостями морфем. На цьому рівні апіорні та апостеріорні мови розглядаються окремо [5].

Згідно з лінгвосеміотичною класифікацією надсат є апостеріорною мовою, яка складається з елементів природних мов; є пазилалією, що має дві форми репрезентації – фонетичну і графічну; є лексично гетерогенною, адже містить запозичення з низки мов; характеризується деформаціями запозичених одиниць (лексем) на фонетичному, фонологічному, графологічному та морфологічному рівнях.

Порівняльний аналіз таких понять, як «сленг», «жаргон» та «арго» дозволяє побачити значну схожість позначуваних ними об'єктів, внаслідок чого в українському філологічному вимірі надсат має право називатися кожним з них. Втім, найближчим до нього є все ж таки поняття «арго», адже: по-перше, користувачами надсату є члени молодіжної банди; по-друге, їхня мова залишається незрозумілою більшості людей поза межами, встановленими віковим та соціальним параметром; по-третє, надсат складається з видозмінених елементів декількох мов, головним чином, російської, але також англійської, німецької, ромської, французької, голландської та арабської.

Задля забезпечення функціональної адекватності перекладу надсату необхідним є ретельне вивчення його контексту під яким розуміємо «динамічну сукупність об'єктивних елементів реальної дійсності та суб'єктивних елементів творчої особистості перекладача, які впливають на процес перекладацької творчості та/або відображені в ній» [6, с. 67]. З цією метою було задіяно методологічні принципи теорії перекладацьких контекстів. Дослідження надсату з позицій культурного контексту дозволяє зрозуміти, за яких історичних, політичних, соціальних тощо умов його було створено; ситуативний контекст артлангу виявляє його жанрово-стилістичні параметри та функціонально-естетичне навантаження; врешті-решт лінгвістичний контекст (або ко-текст) дозволяє побачити в одиницях артлангу оказіональні новотвори та встановити принципи їхнього комплексного відтворення в англо-українському перекладі.

Забезпечити функціональну адекватність при перекладі надсату можна за допомогою стратегії «дзеркального» перекладу, сутність якої полягає у здійсненні перекладачем операцій, протилежних по своїй суті авторським. Вона передбачає заміну транслітерованих іноземних (переважно російських) слів аналогічно транслітерованими українською кирилицею англійськими (німецькими, французькими, голландськими тощо) еквівалентами, а нечислен-

них англійських сленгізмів – українськими. Стратегія «дзеркального» перекладу частково задіяна у російських перекладах роману. Наприклад:

*Our pockets were full of **deng**, so there was no real need from the point of view of **crasting** any more pretty polly to **tolchock** some old **veck** in an alley and **viddy** him swim in his blood while we counted the takings and divided by four, nor to do the ultra-violent on some shivering starry grey-haired **pitisa** in a shop and **go smecking off** with the till's guts.*

Переклад В. Бошняка:

*Карманы у нас ломились от **babok**, а стало быть, к тому, чтобы сделать в переулке **toltsbok** какому-нибудь старому **hanyge**, **obtriasi** его и смотреть, как он плавает в луже крови, пока мы подсчитываем добычу и делим её на четверых, ничто нас, в общем-то, особенно не понуждало, как ничто не понуждало и к тому, чтобы делать **krasting** в лавке у какой-нибудь трясущейся старой **pitisy**, а потом **rvatt kogti** с содержимым кассы.*

Переклад Є. Синельщикова:

*Покеты у нас полны **мани**, так что отпадает наш обычный эмьюзмент **трахнуть по хэду** или **подрезать** какого-нибудь **панука** и **ютчи**, как он будет **свимать** в луже собственной **блад** и **юрин**, пока мы чистим его карманы. Не надо также **пэй визит** какой-нибудь старухе еврейке в ее **шопе** и **сажать** ее верхом на кассу, **выгребая** у нее на глазах дневную **выручку**.*

Натомість в українському перекладі стратегія перекладача ґрунтується не на *лінгвістичних*, а на *соціолінгвістичних* параметрах досліджуваних одиниць, а саме їхній приналежності до молодіжно-кримінального аргосленгу. У результаті було втрачено ефект оказіональності вихідних одиниць артлангу, що були відтворені двома типами відповідників – українськими сленгізмами/арготизмами або словами, що відносяться до такого специфічно українського явища, як «суржик».

Рішення перекладача задіяти для перекладу надсату суржик не здається стратегічно виваженим або взагалі доцільним через те, що суржик як форма мовлення недостатньо освічених людей сприймається доволі органічно, навіть у художньому мовленні, де він часто-густо виступає потужним стилістичним засобом характеристики персонажів. Агресивне та масове введення суржику у переклад роману Е. Берджесса позбавляє його гармонійності через втрату ефекту очуднення:

*And then Pete skvatted these three books from him and handed them round real **skorry**.*

*Цієї миті Піт вихопив у нього три книжки й **бистро** роздав їх нам.*

*Then I said in a very shocked type goloss: "But what is this here? What is this **filthy slovo**? I blush to look at this word. You disappoint me, brother, you do really."*

*А це що таке? – раптом перелякано вигукнув я. Яке брудне **ругатсьєство**, соромно навіть дивитись! Ти розчарував мене, братику, такого я від тебе не сподівався.*

На лексичному рівні запропоновані перекладачем відповідники доволі точно відтворюють зміст оригінальних одиниць, привертаючи при цьому увагу читача своєю незвичністю, втім ця незвичність зовсім іншого, ніж у Е. Берджесса, характеру: увага читача привертається не за рахунок екзотичної форми слова, з якої надзвичайно важко вилучити необхідний зміст, а за рахунок зниженого регістру обраних відповідників:

*There was me, that is Alex, and my three **droogs**, that is Pete, Georgie, and Dim.*

*Ми, тобто я, Алекс, і три мої **кенту** – Піт, Джорджі й Дим. (Берджесс, Механічний апельсин, переклад О. Буценка)*

*One of the three **ptitsas** at the counter, the one with the green wig, kept pushing her belly out and pulling it in in time to what they called the music.*

*Одна з трьох **цун** біля стойки – та, що в зеленій перуці, – почала надувати й утягувати під «музичку», як вони називали те виття, своє черевце.*

Проведене дослідження дозволяє дійти **висновку**, що орієнтація українського перекладача О. Буценка не стільки на лінгвістичні, скільки на соціолінгвістичні параметри надсату не дозволила йому реалізувати стратегію «дзеркального» перекладу, що призвело до майже повного нівелювання ефекту очуднення, притаманного вихідним одиницям артлангу.

Перспективою подальших досліджень може бути вивчення особливостей англо-українського перекладу інших артлангів.

Література

1. Берджес Е. Заводний апельсин [Электронный ресурс] / Е. Берджес ; [пер. О. Буценка]. – Режим доступа : <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=35&bookid=0&sort=1>.
2. Бёрджесс Э. Заводной апельсин [Электронный ресурс] / Э. Бёрджесс ; [пер. В. Бошняка]. – М. : АСТ : Астрель, 2011. – 222 с.
3. Бёрджесс Э. Заводной апельсин / Э. Бёрджесс ; [пер. Е. Синельщикова] // Юность. – № 3,4. – 1991.
4. Бразиговская Е. Е. Авторские языки для возможных миров : Х. Л. Борхес, У. Эко и Дж. Р. Р. Толкиен

- [Электронный ресурс] / Е. Е. Бразиговская // Интернет-журнал «Филолог». – Режим доступа : http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mtrib_6_13.
5. Кузнецов С. Н. К вопросу о типологической классификации международных искусственных языков / С. Н. Кузнецов // Проблемы интерлингвистики. Типология и эволюция международных искусственных языков. – М. : Наука, 1976. – С. 60–78.
6. Мазур О. В. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів / О. В. Мазур // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – Ч. 2, № 6. – С. 65–71.
7. Маркалова Н. Языки и лингвистика (языкознание) [Электронный ресурс] / Н. Маркалова. – Режим доступа : http://fantasy-mir.ru/publ/ja/jazyki_i_lingvistika/54-1-0-589.
8. Сидорова М. Ю. Интернет-лингвистика: вымышленные языки / М. Ю. Сидорова, О. Н. Шувалова. – М. : 1989.py, 2006. – 84 с.
9. Burgess A. A Clockwork Orange (UK version) [Electronic resource] / A. Burgess. – Access : <http://www.e-reading.club/book.php?book=70878>.
10. Malmkjær K. Artificial Languages / K. Malmkjær // The Linguistic Encyclopedia ; [ed. by K. Malmkjær]. – L., NY. : Routledge, 1995. – P. 38–42.

УДК 811.161.2'255.4:821.161.2-34

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Косьміна І. О., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячено питанням адекватного перекладу українських народних казок англійською мовою. У статті розглядаються теоретичні аспекти перекладу казки як жанрового виду епічних творів, висвітлюються поняття дитячої літератури та літератури для дітей, з'ясовуються труднощі при перекладі українських народних казок, пояснюються задачі перекладача, аналізуються лінгвістичні особли-

вості перекладу дитячого мовлення, досліджується переклад одиниць стилістичної семасіології та проводиться їх аналіз.

Ключові слова: дитяча література та література для дітей, художня література, народна казка, одиниці стилістичної семасіології.

И. А. Космина, Т. Г. Лукьянова. Стилистические особенности перевода украинской народной сказки на английский язык. *Исследование посвящено вопросам адекватного перевода украинских народных сказок на английский язык. В статье рассматриваются теоретические аспекты перевода сказки как жанрового вида эпических произведений, освещаются понятия детской литературы и литературы для детей, выясняются трудности при переводе сказок, поясняются задачи переводчика, анализируются лингвистические особенности перевода детской речи, исследуется перевод единиц стилистической семасиологии и проводится их анализ.*

Ключевые слова: детская литература, литература для детей, художественная литература, народная сказка, единицы стилистической семасиологии.

I. O. Kosmina, T. H. Lykhanova. Stylistic features of translation of Ukrainian folk tales in English. *Our research is dedicated to issues of faithful Ukrainian translation of fairy tales into English. The article deals with the theoretical aspects of fairy tale translation, defines such terms as children's literature and literature for children, reveals difficulties during translation, interprets tasks of a translator, analyses linguistic peculiarities of child's speech translation, studies translation of stylistic semaseology units and analyses them.*

Key words: children's literature, literature for children, fiction, folk fairy tale, units of stylistic semasiology.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що воно вносить вклад у розвиток теорії перекладу, розширює загальні відомості про викладання художнього перекладу у вищих навчальних закладах. **Метою** роботи є вивчення лексико-стилістичних особливостей перекладу українських народних казок і формулювання загальних підходів щодо їх перекладу англійською мовою. **Об'єктом** дослідження є лексико-стилістичні особливості перекладу одиниць стилістичної семасіології, **предметом** – адекватність та точність їх перекладу з української мови на англійську. **Матеріалом** обрано українські казки та їх переклади англійською мовою: 'The Flying Ship' («Летючий корабель»), 'The Crow and the Snake' («Ворона і гадюка»), 'Sirko' («Сірко»), 'How the Dog Found Himself a Master' («Як собака знайшов собі

господаря»), *'The Cat and the Cock'* («Котик і Півник»), *'The Fox and the Bear'* («Лисиця і ведмідь»), *'Sister Fox and Brother Wolf'* («Про вовчика – братика і лисичку – сестричку»).

У нашій роботі ми спираємося на дослідження та публікації Потапової А. Є., Карабана В. І., Дмитренко М. В., Булашева Г. І. тощо.

Дитяча література – література, створена безпосередньо дітьми або для дітей. До неї належать різні жанри фольклору (лічилки, дражнилки, ігрові пісні тощо), а також перші спроби пера юних початківців, опубліковані в періодиці для дітей чи в колективних збірниках.

Термін «література для дітей» є ширшим, ніж дитяча література ним позначають і література, створена спеціально для дітей, і така, яка створювалася для дорослого читача, але може бути цікавою (і зрозумілою) певним дитячим віковим категоріям [1].

У нашій статті ми вивчаємо лексико-стилістичні особливості перекладу українських народних казок і формулюємо загальні підходи щодо їх перекладу англійською мовою.

Українські народні казки – складний жанр, він об'єднує твори різні за походженням, змістом і стилем. За змістом казки поділяються на кілька різновидів: казки про тварин; чарівні казки; суспільно – побутові казки [2].

Проблема перекладу казок пов'язана насамперед з особливостями їх художньої форми, стилістичних засобів та значної кількості зоонімів і антропонімів у її структурі. Часто перекладач надає текстові казки національного колориту. Намагання обов'язково «перебороти» чужу поетичну систему, оцінити її з погляду своєї національної літератури містить у собі і небезпеку [3, с. 38].

Переклад літератури для дітей має свою специфіку, яка обумовлена, в першу чергу, специфікою самої дитячої літератури – вона повинна враховувати вікові особливості читача. Таким чином, перекладач літератури для дітей повинен не тільки досконало володіти мовою оригіналу та перекладу, а й бути здатним дивитися на текст очима дитини [4, с. 77].

Відповідно до вищезазначеного, ми доходимо висновку, що у процесі роботи над перекладом тексту, перекладач, намагаючись передати деякі моменти, стає автором, у результаті виникає конфлікт двох постатей – безпосередньо автора та перекладача.

У нашій роботі ми досліджували одиниці стилістичної семасіології в українських народних казках та перекладацькі трансформації і способи їх перекладу. У нашому дослідженні фігура сумісності стилістичної семасіології – порівняння – зустрічається найчастіше (39.6%).

Найчастотнішим способом перекладу цієї одиниці є *дослівний переклад*.

Дослівний переклад (33.3%):

(1) Я хочу господаря, який *сильніше ніж будь-хто* на землі. — I want a master who is *stronger than anyone* on earth!

Найчастотнішою перекладацькою трансформацією є додавання, а способом перекладу — *контекстуальна заміна*.

Додавання (33.3%):

(2) Як зачала танцювати, *то й землі не черкнеться*. — *So lightly did she dance that she seemed not to touch the ground at all.*

Контекстуальна заміна (11.1%):

(3) ...побігла, *тільки видно!* — ...and away it ran *as fast as its legs* could carry it.

Другою за частотністю є фігура заміни — епітет (30.5%). Найчастотнішим способом перекладу епітету є *дослівний переклад*.

Дослівний переклад (29.7%):

(4) А змії ждав *терпляче*. — The dragon waited *patiently*.

Найчастотнішими перекладацькими трансформаціями є заміна частини мови та вилучення.

Заміна частини мови (21.6%):

(5) Він *заревів на весь голос*. — He gave a *great roar*.

Вилучення (8.1%):

(6) ...до половини *золотий, до половини срібний* кінь. — ... a *gold and silver* horse.

Третьою за частотністю є фігура заміни — персоніфікація (12.3%). Найчастотнішим способом перекладу персоніфікації є *дослівний переклад* (67%).

(7) *Вітер* взяв її на плечі. — *The Wind lifted her up onto his shoulders.*

(8) *Ця біль змусила його* забути наскільки сильним він був. — *The pain of it made him* forget how strong he was.

Найчастотнішими способами перекладу гіперболи (9%) є *дослівний переклад* та *смысловий розвиток*.

Дослівний переклад (54.5%):

(9) Він *найсильніший* звір на землі! — He is *the strongest* beast on earth!

Смысловий розвиток (9%):

(10) Тут тобі й *смерть*. — And that will be *the end of you*.

Цікавим, на нашу думку, є використання й переклад антономазії — перейменування (4.9%). Це перейменування означає, що замість назви певної особи вживається назва такої її ознаки, риси, властивості, дії, речі, завдяки якій цю особу не можна сплутати з іншими [5]. Найчастотнішим способом перекладу антономазії є *наближений переклад* (83.4%).

(11) Слухайло. – *Keen-Ear*.

(12) Скороход. – *Fleet-Foot*.

Таким чином, доходимо наступних висновків: переклад літератури для дітей виконує численні функції, сприяючи формуванню мовної особистості, яка, у свою чергу, є складовою всебічно розвиненої, висококультурної особистості. Така література значною мірою виховує в читача емоційні почуття. Вона збуджує і активізує творчі сили дитини, розвиває оригінальність думки та критичне мислення. Критеріями якості перекладу, специфічними для дитячої літератури, можна вважати його легкозрозумілість та прийнятність. Однак оскільки для перекладу важливим чинником виступає вікова категорія цільової аудиторії, для кожної з них застосовуються спеціальні критерії якості перекладу. Для української народної казки характерна різноманітна образність та підвищена емотивність, а в англійському перекладі домінують реальність образів та конкретність мислення.

Порівняння, епітет, персоніфікація, гіпербола, антономазія є найчастіше уживаними серед інших одиниць стилістичної семасіології. Використання іронії та каламбуру не було зафіксовано внаслідок віку дитини та обмеженого обсягу знань про навколишній світ. За результатами перекладацького аналізу українських народних казок можна зробити висновок, що найчастотнішим способом перекладу лексичних одиниць в обраних нами казках виявилися дослівний переклад (37.1%). Другою найпоширенішою перекладацькою трансформацією є додавання (13.2%), на третьому місці заміна частини мови (9.9%), в інших випадках ми використовували вилучення (5.7%), наближений переклад (4.1%), конкретизацію значення слова (4.1%) та контекстуальну заміну (4.1%).

Література

1. Дитяча література [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Дитяча_література.
2. Легенда і казка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1239>.
3. Дюришин Д. Межлитературные формы художественного перевода. Проблемы особых межлитературных общностей / Д. Дюришин. – М. : Прогресс, 1993. – 243 с.
4. Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу / А. Є. Потапова. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 197 с.
5. Антономазія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com/11510513/ritorika/antonomaziya>.

УДК 811.111'367.623'255'42

**СТРУКТУРНА ВАРІАТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ
ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛІЙСЬКИХ ФОРМ СТУПЕНІВ
ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ
(на матеріалі художніх текстів)**

Кравцова М. В., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті описано особливості перекладу українською мовою англійських прикметників, виражених у вищому або найвищому ступенях порівняння. Визначено граматичні трансформації та чинники, які впливають на вибір варіанта перекладу.

Ключові слова: *переклад, граматична трансформація, прикметник, ступінь порівняння.*

М. В. Кравцова, А. П. Мартинюк. Структурная вариативность украинских переводов английских форм степеней сравнения прилагательных (на материале художественных текстов). *В статье описаны особенности перевода на украинский язык английских прилагательных, выраженных в сравнительной или превосходной степени сравнения. Определены грамматические трансформации и факторы, влияющие на выбор варианта перевода.*

Ключевые слова: *перевод, грамматическая трансформация, имя прилагательное, степень сравнения.*

M. V. Kravtsova, A. P. Martynyuk. Structural variability of Ukrainian translations of the English adjectival forms of degrees of comparison (based on fiction). *The article describes characteristic features of Ukrainian translations of English adjectives in comparative or superlative degree of comparison. It focuses on grammatical transformations and factors influencing the choice of the translation variant.*

Key words: *translation, grammatical transformation, adjective, degree of comparison.*

У процесі трансформації однієї мови в іншу перекладач перекладає не слова та абзаци, а художній твір, в ідеалі прагнучи зробити його явищем національної культури.

Художній переклад є одним з найскладніших видів письмового перекладу, оскільки він передбачає не лише двомовне перенесення, а взаємодію двох культур, що включає обмін емоціями, асоціація-

ми та ідеями. Перед перекладачем художнього твору постає подвійне завдання: зрозуміти текст оригіналу як читач, а потім відтворити його мовою перекладу [2, с. 17].

Актуальність дослідження зумовлюється значущістю категорії ступенів порівняння прикметників для вивчення перекладацьких трансформацій: ця граматична категорія є спільною для англійської та української мов, проте способи передачі порівняння структурно різняться в цих мовах й тому представляють інтерес для перекладознавчого дослідження.

Об'єктом дослідження є фрагменти англомовного художнього дискурсу, в яких містяться прикметники у вищому/найвищому ступені порівняння та їх переклади українською мовою, а **предметом** — способи та прийоми відтворення ступенів порівняння в українських перекладах.

Матеріалом дослідження є 300 прикладів англійських прикметників у вищому/найвищому ступені порівняння, відібраних із твору Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» та їх переклади українською мовою, виконані У. Григорашем та П. Соколовським.

Граматичні явища мови пов'язані з закономірностями її будови. Граматичні явища однієї мови можуть як співпадати, так і відрізнятися від граматичних явищ іншої, і таким чином встановлюють граматичні завдання перекладу — як в галузі морфології так і в галузі синтаксису. Вони ж обумовлюють те саме особливе місце, яке в дослідженні перекладу належить випадкам схожості та розбіжності граматичної структури мови [3, с. 193].

Проте метою перекладу не може бути лише відтворення граматичної форми оригіналу. Метою перекладу є відтворення думки в цілому. Думка, яка виражена в оригіналі, може мати своє вираження в мові перекладу через інші формальні засоби [4, с. 132].

За результатами порівняльного аналізу збігів і відмінностей у структурі граматичних форм порівняння в оригіналі та перекладі виявлено два основних перекладацьких патерни: збереження граматичної форми порівняння і структурні трансформації.

I. Збереження граматичної форми порівняння.

При перекладі прикметника на українську мову, зазвичай, зберігається його синтаксична функція у реченні. Відтак, зберігається і його граматична форма:

I believed he was naturally a man of better tendencies, higher principles, and purer tastes than such as circumstances had developed, education instilled, or destiny encouraged. — Я вірила, що від природи він був людиною кращих нахилів, вищих засад і чистіших смаків, ніж ті, що йому

виробили обставини й додало виховання чи примхи долі (П. Соколовський). — *Я вірила, що він був людиною з **кращими нахилами, вищими принципами і чистішими смаками, ніж ті, що виробилися з результату збігу обставин, виховання чи примх долі*** (У. Григораш).

Як і в англійській, так і в українській мовах порівняння підсилюється за допомогою часток та прислівників. В одних випадках вживаються ізоморфні частки. В інших випадках спостерігається додавання прислівників і часток типу «набагато», «ще», «далеко» та ін. в українському перекладі для посилення ступеню прояву порівнюваної якості:

*Diana was a **great deal taller** than I.* — *Діана була **набагато вища** за мене* (П. Соколовський).

*I heard, too, her eccentric murmurs; **stranger** than her laugh.* — *До мене долинали і її чудне бурмотіння, **ще дивніше** за її сміх* (П. Соколовський). — *Іноді вона дивно бурмотіла, і це бурмотіння було **ще химерніше, ніж сміх*** (У. Григораш).

Варто зазначити, що при перекладі також використовуються підсилювальні прислівники із зменшувальними суфіксами, характерними виключно для української мови:

*Adele is a **degree better**.* — *Адель **трішечки краща*** (П. Соколовський). — *Адель — це уже **трішки краще*** (У. Григораш).

II. Структурні трансформації.

При перекладі прикметників з вираженим ступенем порівняння використовують граматичні перекладацькі трансформації. Вони поділяються на трансформації в межах категорії порівняння та трансформації з втратою форми порівняння.

Як відомо, в англійській мові використання аналітичної або синтетичної форми порівняння залежить від кількості складів прикметника: синтетичні форми утворюються від односкладових та частково двоскладових прикметників, тоді як аналітичні — від багатоскладових. В українській же мові кількість складів не враховується, а форма обирається стилістично. Причиною вибору синтетичної форми є те, що вона звучить природніше в українській мові.

*I put it off to a **more convenient season**.* — *Я відклала ці думки до **кращих часів*** (П. Соколовський). — *Я вирішила відкласти ці роздуми до **сприятливіших часів*** (У. Григораш).

Трансформації з втратою форми порівняння представлені такими патернами:

- 1) заміна прикметника іншими частинами мови;
- 2) описовий переклад;
- 3) вилучення значення якості.

Найчастіше прикметник замінюють прислівником. Це обумовлено тим, що і прислівник, і прикметник мають таку граматичну категорію, як ступінь порівняння:

Hannah, the servant, was my most frequent visitor. — *Найчастіше* мене навідувала служниця Анна (П. Соколовський). — *Найчастіше* мене навідувала служниця Анна. *Найчастіше* до мене заходила служниця Ганна (У. Григораш).

Описовий переклад:

Pressed for further explanation, they declared... — *Коли її nonпросили оповісти все детальніше, вони заявили, що...* (У. Григораш).

Вилучення:

All this being nothing to me, my vacant attention soon found livelier attraction in the spectacle of a little hungry robin... — *Усе це мене зовсім не обходило, і незабаром мою увагу привернула голодна вільшанка...* (П. Соколовський) — *Оскільки цей візит мене не стосувався, скоро мою увагу привернула маленька голодна вільшанка...* (У. Григораш).

Кількісний аналіз показав, що найпоширенішим засобом перекладу прикметників з вираженим ступенем порівняння є трансформації: вищий ступінь — 50,3% (в перекладі П. Соколовського) та 51,4% (в перекладі У. Григораш), найвищий ступінь — 51,2% та 58,4% (далі перша цифра надає кількісні співвідношення варіантів в перекладі П. Соколовського, а друга — в перекладі У. Григораш). Серед трансформацій переважають трансформації з втратою форми порівняння: вищий ступінь порівняння — 33,7% та 36%, найвищий — 28% та 30,4%.

Доволі розповсюдженням є і переклад зі збереженням граматичної форми порівняння: вищий ступінь — 40% та 41,2%, найвищий — 39,2% та 34,4%.

В українських перекладах також зустрічається заміна аналітичної форми на синтетичну, хоча такий спосіб не є розповсюдженим: вищий ступінь — 9,7% та 7,4%, найвищий ступінь — 9,6% та 7,2%.

Отримані результати представляють інтерес для вирішення методологічних та практичних проблем вивчення варіативності перекладу форм порівняння.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. — М. : Междунар. отношения, 1975. — 238 с.
2. Виноградов В. С. О языке художественной литературы / В. С. Виноградов. — М. : Издательство художественной литературы, 1959. — 652 с.
3. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. — М. : Высшая школа, 1983. — 304 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. — М. : Высшая школа, 1990. — 256 с.

УДК 811.111'255.4'42

АВТОПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ НОРМ

Маліков М. М, Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
(кафедра теорії і практики перекладу)

У статті на матеріалі твору Володимира Набокова «Лоліта», його автоперекладу російською та перекладу українською мовами розглядається явище «авто-перекладу».

Ключові слова: авто-переклад, переклад, перекладознавство, норми перекладу.

Н. Н. Маликов, А. А. Кальниченко. Авто-перевод как средство исследования переводческих норм. *В статье на материале произведения Владимира Набокова «Лолита», его автоперевода на русский и перевода на украинский языки рассматривается явление «автоперевода».*

Ключевые слова: авто-перевод, перевод, переводоведение, нормы перевода.

M. M. Malikov, O. A. Kalnychenko. Auto-Translation as a Means to Study Translational Norms. *The article deals with the phenomenon of “auto-translation” based on the material of Vladimir Nabokov’s “Lolita” in English, its Russian auto-translation and Ukrainian translation.*

Key words: auto-translation, translation, translation studies, translation norms.

Об’єктом дослідження є авто-переклад як унікальне явище у галузі перекладу.

Предметом дослідження є відмінності між автоперекладом і власне перекладом.

Матеріалом дослідження стали теоретичні праці з проблем автоперекладу, у першу чергу О. М. Фінкеля, а для практичного аналізу було обрано роман В. Набокова «Лоліта», його авто-переклад російською мовою та переклад українською мовою цього роману Петра Тарашука.

Протягом останнього тисячоліття існує тривала традиція автоперекладів. Наприклад, у Європі XVI ст. поети нерідко перекладали свої власні латинські твори для вправ. Отримавши освіту латиною, вони досягли в ній такого рівня компетенції, який переважав їхній

рівень володіння живою рідною мовою, тому вони потребували спершу написання твору латиною, а вже потім «створювали поетичний твір живою мовою» [3].

Авто-переклад завжди був поширений і в Україні. Це – Григорій Квітка-Основ'яненко (українська, російська), Іван Франко (українська, німецька, польська), Леся Українка (російська, українська) і багато інших письменників.

Досліджуючи історію української перекладознавчої думки, можна відзначити, що заслугою українських дослідників перекладу перед світовим перекладознавством є розробка, принаймні, кількох проблем, які вперше були поставлені саме в Україні. Зокрема, мова йде про проблему авто-перекладу, або само-перекладу, якою вперше в світі зацікавився проф. Харківського університету О. М. Фінкель [1].

О.М. Фінкель розуміє, що він є першим, хто зацікавився проблемою автоперекладу: «Поміж проблем, що зв'язані з питаннями художнього перекладу, проблему авто-перекладу ... досі ще не ставилося» [5]. І хоча він визнає (помилково), що «двомовний письменник, власних творів перекладач – явище настільки рідке та виключне, що великого значіння в утворенні перекладних навичок і принципів воно не могло мати», «однак, принагідний шлях їх цілковитого ігнорування є хоч і легкий, але не правомірний» [5] і «для теорії (а також історії) перекладу авто-переклад дає дуже цікавий і повчальний матеріал» [6].

Існує думка, що найкращим знавцем твору є його автор, але в цьому разі найкращим перекладачем повинен бути сам автор: бо хто краще його знає, де саме треба зробити наголос, що саме домінує у творі по всіх його частинах. З цього погляду вивчення перекладачевої поезики Квітки-Основ'яненка, крім безпосереднього інтересу, набуває ще й значіння теоретичного, даючи змогу, на думку О.М. Фінкеля, встановити дійсно істотні моменти в перекладі, істотні в такій мірі, що вони легко можуть стати дійсно об'єктивним критерієм [4].

Перекладач чужого тексту не завжди може глибоко зрозуміти те, що хотів висловити автор. У випадках же, коли сам автор перекладає текст, подібної проблеми немає. Але залишається проблема підшукати адекватні мовні засоби, що далеко не завжди просто. І найбільші труднощі виникають при перекладі реалій. Як долав ці труднощі В. Набоков можна продемонструвати на прикладі його авто-перекладу роману «Лоліта» з англійської на російську мову [2].

В. Набоков був прихильником «буквалізму», проте це не заважало йому за необхідності відходити від строгого притримування букви. Наприклад, при авто-перекладі «Лоліти» він досить ради-

кально змінює вихідний текст. Перекладаючи наявні в останньому реалії, він часто замінює характерні для американського життя реалії іншими, їй не властивими. Для нього важливіше – донести до російського читача закладені у творі ідеї, використовуючи різні прийоми перекладу: переклад за аналогією (*At 3 a. m. I swallowed a sleeping pill. – На заре проглотил снотворную пілюлю*); переклад калькою: (*What was locally known as «rabbit cold» had painted with flaming pink of her contemptuous nostrils. – Весенний насморк с местным названием «кроличьей простуды» окрасил в огненно-розовый цвет края ее презрительных ноздрей*); описовий переклад (*Her favorite kinds were in this order: musicals, underworlds, westerners. – Больше всего она любила следующие сорта фильмов, в таком порядке: музыкально-комедийные, гангстерские, ковбойские*).

З усіх різновидів перекладацьких перетворень найбільше займає поняття адаптації. Адаптація – метод перекладу, при якому перекладач пристосовує текст до умов іншої мовної культури. Наприклад, 75 F → 24 C°, або «the sight of those apples in the shop-windows announced the re-opening of school» → «олівці, підручники і зошити у вітринах магазинів говорили про початок навчального року» (коли насправді мова йде про яблука, які англійські школярі за традицією беруть з собою в школу на сніданок).

Не залишає сумнівів той факт, робить висновок, О. М. Фінкель, що можливість спостерігати поєднання в одній особі автора і перекладача розширює наш теоретичний діапазон і намічає шлях до розв'язання ряду складних і дискусійних питань теорії перекладу [6].

У випадку перекладу на третю мову тексту, який має авторський переклад, виникає проблема: а з якого власне варіанту перекладати. У багатьох випадках порівняння обох варіантів (тексту й авто-перекладу) дозволяє встановити правильне тлумачення певних висловів і здатне істотно допомогти при перекладі на третю мову. Хоча у випадку з перекладом українською мовою спадкоємці вимагали, щоб переклад здійснювався за російською версією. Однак, навряд чи доцільно було перекладати «Лоліту» (українською чи якоюсь іншою мовою) з російської версії, повністю абстрагувавшись від англійської, яка є первинною.

Хоча двомовність, поза всяким сумнівом, є найбільш очевидною передумовою можливості здійснення автоперекладу, вона не є єдиною. Оскільки перекладачі власних творів є не лише мовцями на двох мовах, але й авторами, які творять двома мовами, то це означає, що вони мають досягти статусу культурної людини в обох культурних спільнотах, мати доступ до двох літератур та двох культур. Найважливішим виміром, який слід додати, є відповідність мети

джерельного та цільового текстів, яку не можна просто віднести до контексту культури, хоча такий зв'язок існує.

Як було продемонстровано у дослідженні В. Юнг авто-перекладів німецьких авторів С. Гейма, К. Манна, Р. Арнгейма та Х. Арендт, які у вигнанні писали англійською мовою, а потім самі себе перекладали німецькою, не можна механічно припускати, що німецька читацька аудиторія матиме ту ж саму базу знань що й автор [7]. Новий контекст культури тексту автоперекладу вимагає переосмислення праці, яку автор перекладає. Проте це переосмислення не так ґрунтується на творчості автора, як на його відчутті того, як буде цей текст розумітися в іншій культурі. Отже, так звана вільність автоперекладу значною мірою укорінюється не у авторському відчутті влади над власним текстом, а в чутливості автора до культур, у вмінні здійснювати прагматичну адаптацію. В ідеалі бажано публікувати поруч, як одне ціле, обидва паралельні тексти.

Авто-переклад, як явище культури та мови, що стає все поширенішим, заслуговує на набагато більшу уваги, ніж він досі отримував. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні соціальних передумов у зверненні до авто-перекладу.

Література

1. Кальниченко О. Автопереклад як перекладознавча проблема / Олександр Кальниченко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету: Міжкультурна комунікація. – 2011. – Т. 1, №1. – С. 37–45.
2. Набоков В. Лолита / В. Набоков ; [пер. с англ. автора]. – М.: Азбука-классика, 2009. – 416 с.
3. Погинайко О. П. Автопереклад як особливий вид перекладу / О. П. Погинайко // Наук. зап. НАУКМА. Сер. Філол. науки. – 2007. – Т. 72. – С. 53–59.
4. Фінкель О. М. Г.Ф. Квітка-Основ'яненко – перекладач власних творів / О. М. Фінкель // Квітка-Основ'яненко: зб. на 150-річчя народження. – Харків, 1929. – С. 107–132.
5. Фінкель О. М. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко – перекладач власних творів / О. М. Фінкель // Протей: Перекладацький альманах. – Х. : НУА, 2006. – Вип. 1. – С. 400–38.
6. Фінкель А. М. Об автопереводе / А. М. Фінкель // О. М. Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства: зб. вибраних праць / Черноватий Л. М., Карабан В. І., Подмінюгін В. О., Кальниченко О. А., Радчук В. Д. – Вінниця : Нова книга, 2007. – С. 299–325.
7. Jung V. *Writing Ger-*

many in Exile – the Bilingual author as Cultural Mediator: Klaus Mann, Stefan Heym, Rudolf Arnheim and Hannah Arendt / Verena Jung // Journal of Multilingual and Multicultural Development, 2004, vol. 25, #5–6. – P. 529–46.

УДК 811.111'255.4'38

ФЕНОМЕН ГРИ СЛІВ ТА СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕДАЧІ В ПЕРЕКЛАДІ ДРАМАТИЧНИХ ТА КІНОТВОРІВ

Мартіян Е. І., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

У статті розглядаються гра слів та способи її передачі в різних українських перекладах різних часів одного й того ж самого твору на прикладах драматичних творів різного статусу, а також на перекладі екранізацій тих же творів субтитрами та дублюванням. У роботі встановлено, що вирішення питання чи обов'язково передавати в перекладі гру слів залежить від орієнтації епохи і конкретного перекладача або на оригінал з його стилістичними особливостями, або на читача з його смаками, від канонічності твору та від його жанрової належності.

Ключові слова: *гра слів, компенсація, субституція, шляхи перекладу гри слів, аудіовізуальний переклад, переклад драматичних творів.*

Мартіян Э. И., А. А. Кальниченко. Феномен игры слов и способы ее передачи в переводе драматических и кинопроизведений. *В статье рассматриваются игра слов и способы ее передачи в различных украинских переводах разных времен одного и того же произведения на примерах драматических произведений разного статуса, а также на переводе экранизаций этих же произведений субтитрами и дублированием. В работе установлено, что решение вопроса обязательно ли передавать в переводе игру слов зависит от ориентации эпохи и конкретного переводчика либо на оригинал с его стилистическими особенностями, либо на читателя с его вкусами, от классичности произведения и от его жанровой принадлежности.*

Ключевые слова: *игра слов, компенсація, субституція, способи передачі гри слів, аудіовізуальний переклад, переклад драматических произведений.*

E. I. Martian, A. O. Kalnychenko. The Wordplay Phenomenon and Ways of its Rendition in Drama and Audiovisual Translation. *The article deals with the wordplay phenomenon and ways of its rendition in a variety of Ukrainian translations of different times of the same text on the examples of dramatic works of different status, as well as of translation of cinema adaptations of the same work by dubbing and subtitling. The study concludes that the issue whether it is obligatory to render wordplay in translation depends on the orientation of a specific era and translator either on the original with its stylistic features, or on the reader with his tastes, on the classical nature of the work and of its genre affiliation.*

Key words: *pun, wordplay, compensation, substitution, methods of word-play translation, audiovisual translation, drama translation.*

Актуальність нашого дослідження зумовлено необхідністю подальшої розробки одного з найважливіших аспектів теорії перекладу – проблеми перекладності, зокрема важливістю вивчення каламбуру як об'єкта перекладу, необхідністю комплексного вивчення різноманітних шляхів відтворення каламбуру засобами джерельної мови.

Об'єктом дослідження є гра слів в драматичних та кіно-творах українською та англійською мовами.

Предметом є способи передачі гри слів у перекладі з англійської мови на українську драматичних та кіно-творів.

Матеріалом дослідження виступила п'єса Вільяма Шекспіра "Hamlet" та три українські і один російський переклади цього твору («Гамлет. Принц Данії» у перекладі Юрія Андруховича, «Гамлет. Принц Датський» у перекладі Леоніда Гребінки, «Гамлет. Принц Данський» у перекладі Григорія Кочура та «Гамлет. Принц Датський» у перекладі Бориса Пастернака); п'єса Оскара Вайлда "The Importance of Being Earnest" та два українські переклади цього твору («Як важливо бути поважним» у перекладі Ростислава Доценка та «Як важливо бути Ернестом» у перекладі Тетяни Некряч); твір Алана Мілна "Winnie-the-Pooh and All, All, All" та два українські й один російський переклади («Вінні-Пух та всі, всі, всі» у перекладі Леоніда Солонька та у перекладі Ігора Ільїна, Олександра Кальниченка й Інни Мельницької, а також «Винни-Пух и все, все, все» у російському перекладі Бориса Заходера); твір Клайва Льюїса "Chronicles of Narnia. Prince Caspian" та український і два російські переклади («Хроніки Нарнії. Принц Касп'ян» у перекладі Ігора Ільїна, Олександра Кальниченка та Катерини Воронкіної; «Хроніки Нарнії. Принц Касп'ян» у перекладі Ігора Ільїна; «Хроніки Нарнії. Принц Касп'ян» у перекладі Наталії Трауберг).

Також матеріалом нашого дослідження послужили кіноверсія твору Оскара Вайлда “The Importance of Being Earnest” та субтитри її українського перекладу «Як важливо бути поважним» у перекладі Ірини Гаврилюк, екранізація твору Алана Мілна “Winnie-the-Pooh and All, All, All” та її російські субтитри, кіноверсія твору Клайва Льюїса “The Chronicles of Narnia. Prince Caspian” та її українські субтитри.

Метою роботи є дослідження специфіки передачі каламбурів оригіналу цільовою мовою задля виявлення лінгвостилістичних особливостей і труднощів відтворення гри слів та можливих шляхів їх подолання.

Мета роботи зумовила наступні **завдання**:

1. Дати лінгвістичний опис каламбуру (гри слів), виділити способи його утворення;
2. Визначити функції каламбуру в різних формах мовлення;
3. На основі встановлених характеристик каламбуру вивчити шляхи пошуку і створення адекватних відповідей каламбуру-оригіналу в мові перекладу.
4. Вивчити різновиди та особливості використання прийому компенсації при передачі каламбурів.
5. Простежити вплив традиції на вибір відповідей при передачі каламбурів у перекладах одного й того ж твору різними перекладачами.
6. Встановити особливості передачі каламбурів при перекладі драматичних творів.
7. Дослідити особливості передачі каламбурів та гри слів у субтитрах при перекладі кінофільмів, що базуються на відомих літературних творах.

У різних комунікативних ситуаціях користувачі мови підбирають слова різного стилістичного статусу. Є стилістично нейтральні слова, які підходять для будь-якої ситуації, а є літературні (книжкові) слова та розмовні слова, які задовольняють вимоги офіційно-ділового спілкування, поетичних творів та неофіційного повсякденного спілкування відповідно. Перекладач повинен намагатися зберегти стилістичний статус джерельного тексту за допомогою відповідників з того ж самого шару лексики. Та все ж основний стилістичний ефект тексту створюється за допомогою спеціальних стилістичних прийомів, тропів та фігур мовлення [2].

Відомі численні способи надання мовленню виразності. Серед них важливе значення належить різного роду дотепам, жартам, які прикрашають мовлення, роблять його жвавішим і цікавішим. І одним з найяскравіших засобів для досягнення цього є гра слів або ка-

ламбур.

Під словом «каламбур» традиційно розуміють стилістичний зворот або мініатюру певного автора, які засновані на комічному використанні однакового звучання слів, що мають різне значення, або подібного звучать слів, або різних значень одного і того ж слова чи словосполучення.

У нашому дослідженні терміни «гра слів» та «каламбур» не розмежовуються, а за робоче визначення каламбуру взято запропонований варіант дослідника М. В. Якименка: «Каламбур – це стилістичний зворот мови, що побудований на комічному використанні різних значень однозвучних чи близькозвучних (графічно оформлених) слів, частин слова, словосполук або речень, а також на різних значеннях однієї і тієї ж з названих одиниць» [3, с. 8].

Багато вчених [4; 5] намагалися класифікувати каламбур за різними типологіями, але, здається, гру слів важко класифікувати. Нижче подана класифікація увібрала в себе різні підходи за різними авторами: омофонний каламбур, омографічний або гетеронімічний каламбур, складний каламбур, оборотний каламбур, візуальний каламбур, алітераційний каламбур.

Гра слів досягає різного типу впливу на реципієнта [1]. Важлива задача перекладача при перекладі каламбурів – це збереження змісту повідомлення від адресанта (автора) до адресата (читача). Також важливо підкреслити те, що під час перекладу необхідно враховувати сумісність стилістичних прийомів та тропів, притаманних мові оригіналу та мові перекладу для запобігання незрозумілості.

На сьогоднішній день єдиного універсального способу, за яким можна було б класифікувати та перекладати гру слів, ще не знайдено, проте існують спроби деяких науковців систематизувати шляхи перекладу:

(1) гра слів → гра слів, тобто, гра слів у тексті джерельної мови перекладається грою слів цільової мови, яка може певною мірою відрізнятись від гри слів джерельної мови за формою, семантикою, текстуальним впливом тощо;

(2) гра слів → не гра слів: коли гра слів перекладається виразом, у якому відсутні елементи гри слів, але цей вираз зберігає обидва значення гри слів завдяки безігровому сполученню, або ж коли одним із двох значень гри слів жертвують;

(3) гра слів → подібний риторичний засіб: коли гра слів перекладається подібним гри слів риторичним засобом; повтор; алітерація – стилістичний прийом, що полягає в симетричному, періодичному повторі однорідних приголосних звуків у віршованому рядку, фразі чи строфі для підвищення їхньої звукової чи інтонаційної виразності;

рима; референціальна невизначеність – розпливчатість, неточність; іронія – особливість стилю, що полягає в невідповідності між прямим змістом висловлювання і його прихованим значенням, яке легко вгадується; поетична метафора; парадокс – думка, яка суттєво не збігається із загальноvizначеними теоріями, принципами або суперечить (часом тільки на перший погляд) здоровому глузду.

(4) гра слів → відсутність перекладу: текстовий фрагмент з грою слів опускається.

(5) гра слів джерельної мови → гра слів мови перекладу: перекладач відтворює в оригінальній формі гру слів мови оригіналу і за можливістю безпосередній контекст.

(6) не гра слів → гра слів: перекладач компенсує втрату гри слів в тексті перекладу, де переклад був неможливий, грою слів в іншому місці, де гра слів у тексті оригіналу відсутня.

(7) відсутність гри слів → гра слів: перекладач додає повністю новий фрагмент тексту, який містить гру слів, яка в тексті оригіналу ледве помітна і є компенсацією за попередню втрату.

(8) редакторська техніка: перекладач використовує примітки/зноски, пояснення за допомогою різноманітних додаткових рішень проблем мови оригіналу тощо [6; 7].

У результаті зіставлення оригіналу з різними перекладами твору Вільяма Шекспіра “Hamlet” нами виявлено, що в більшості випадків гра слів була перекладачами збережена. При зіставленні оригіналу твору Оскара Вайлда “The Importance of Being Earnest” з різними перекладами цього твору встановлено, що значна кількість випадків гри слів у перекладі не збережена. Зіставлення перших десяти розділів оригіналу твору Алана Мілна “Winnie-the-Pooh and All, All, All” з його перекладами та зіставлення оригіналу твору Клайва Льюїса “Prince Caspian” з «Хронік Нарнії» з його перекладами дозволяє констатувати, що в більшості випадків гра слів у перекладі була збережена.

При аналізі перекладу субтитрами кіноадаптації п’єси Оскара Вайлда “The Importance of Being Earnest” виявлено, що в субтитрах, як і в перекладі самої п’єси, більшість випадків гри слів не зберігається. У російському перекладі субтитрів кіноверсії твору Алана Мілна “Winnie-the-Pooh and All, All, All” в половині ситуацій маємо збереження цього стилістичного засобу, в половині – відсутність. В українському перекладі англійських субтитрів кіноверсії твору Клайва С. Льюїса “The Chronicles of Narnia. Prince Caspian” в більшості випадків гра слів була збережена. Після опрацювання вищевказаних матеріалів, ми дійшли до таких **висновків**:

Питання про можливість перекладу каламбурів у творах художньої літератури завжди стояло перед теоретиками та практиками перекладу. Теоретики пишуть про неприпустимість передачі каламбурів описовими прийомами. З точки зору теорії перекладу стилістичний прийом мовної гри повинен бути переданий адекватним стилістичним прийомом в тексті перекладу. Практики ж при виборі способу передачі не тільки перекладають за допомогою описових засобів мови, але й нерідко пропускають стилістичний прийом каламбуру.

Вирішення питання чи обов'язково передавати в перекладі каламбур, як свідчить історія перекладу, залежить від орієнтації епохи і конкретного перекладача або на оригінал, з його мовою, його культурою і його стилістичними особливостями, або на читача, з його мовою, його культурою і його смаками, адже переклад існує на межі двох мов, двох культур, двох літературних традицій, двох поетик. На сьогоднішній день маємо тенденцію до орієнтації на джерельну культуру й на збереження стилістичних прийомів та фігур оригіналу.

При відсутності можливості передачі гри слів перекладач може вдатися до компенсації або субституції, тим самим зберігаючи сенс уривку, що в тексті оригіналу містить гру слів. Існує певна низка шляхів перекладу, якою можна користуватися для подолання труднощів перекладу гри слів.

У драматичних творах гра слів часто не передається у перекладі. Така відсутність уваги до цього стилістичного засобу пояснюється тим, що текст п'єси скоріше адаптується, ніж перекладається, й отже перекладачі інколи не прагнуть до обов'язкової передачі певних стилістичних засобів, що, на їх думку, не спотворює сенс оригіналу. Винятком є канонічні твори, при перекладі яких, як у трагедії Шекспіра «Гамлет», перекладачі, приділяючи надзвичайну увагу формі, прагнуть передати всі випадки всіх різновидів гри слів.

Оскільки при аналізі кіносценаріїв та їх перекладів, було виявлено невелику кількість прикладів передачі гри слів, можна зробити висновок, що автори кіноадаптацій, будучи обмеженими при субтитруванні кількістю знаків в кадрі схильні до обминання гри слів у тексті субтитрів.

Очевидно, особливості аудіовізуального перекладу, який накладає додаткові вимоги до перекладу, де задіяні звуковий та зоровий ряди, які також мають функцію передачі змісту, мають своїм наслідком те, що такий стилістичний прийом як гра слів передається не завжди.

Перспективи подальшої роботи бачимо у використанні проведеного дослідження, як конкретної розробки одного з аспектів принципу перекладності.

Література

1. Білоус О. М. Гра слів як перекладацька проблема [Електронний ресурс] / О. М. Білоус. – Режим доступу : <http://zavantag.com/docs/index-17682969-1.html>. 2. Комиссаров В. Н. Практикум по переводу с английского языка на русский : учеб. пособие для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / В. Н. Комиссаров, А. Л. Коралова. – М. : Высш. шк., 1990. – 127 с. 3. Якимено Н. В. Каламбур как лингвостилистический прием в английском языке и пути его воссоздания в переводе: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04, 10.02.20 / Якимено Николай Васильевич. – К., 1984. – 215 с. 4. Bader Y. Linguistic and Cultural analysis of pun expressions in journalistic articles in Jordan / Y. Bader // *European Scientific Journal*. – Jordan, 2014. – P. 20. 5. Delabastita D. Wordplay as a translation problem: a linguistic perspective / D. Delabastita // Mouton de Gruyter. – Berlin, 2004. – С. 600–606. 6. Heibert F. Das WortspielalsStilmittel und seine Übersetzung (am Beispiel von sieben Übersetzungen des «Ulysses» von James Joyce / F. Heibert. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1993. – 319 S. 7. Tecza Z. Das Wortspiel in der Übersetzung. Stanislaw Lems Spiele mit dem Wort als Gegenstand interlingualen Transfers / Z. Tecza. – Tübingen : Niemeyer, 1997. – 134 S.

УДК 811.111 + 811.112.2] ' 255.2:6

АНГЛОМОВНІ ТА НІМЕЦЬКОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ У ГАЛУЗІ АУДІОІНЖЕНЕРІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Мороз Є. В., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Розглянуто особливості перекладу англomовної та німецькомовної термінології галузі аудіоінженерії; проаналізовано вплив структури термінів (прості, похідні, складні та терміни-словосполучення) в тексті оригіналу на вибір способу їх передачі українською мовою в тексті перекладу; встановлено інші чинники, що впливають на вибір способу передачі терміну українською мовою; встановлено основні прийоми та способи такого перекладу.

Ключові слова: *переклад англомовної та німецькомовної термінології у галузі аудіоінженерії українською мовою; прості, похідні, складні терміни та терміни-словосполучення; способи перекладу; чинники, що впливають на вибір способу перекладу.*

Е. В. Мороз, Н. Н. Ковальчук. **Англоязычные и немецкоязычные лексические единицы в области аудиоинженерии как объект перевода на украинский язык.** *Рассмотрены особенности перевода англоязычной и немецкоязычной терминологии области аудиоинженерии; проанализировано влияние структуры терминов (простые, производные, сложные и термины-словосочетания) в тексте оригинала на выбор способа их перевода на украинский язык; установлены другие факторы, влияющие на выбор способа передачи термина на украинский язык; определены основные приемы и способы такого перевода.*

Ключевые слова: *перевод англоязычной и немецкоязычной терминологии в области аудиоинженерии на украинский язык; простые, производные, сложные и термины-словосочетания; способы перевода; факторы, что влияют на выбор способа перевода.*

E. V. Moroz, N. M. Kovalchuk. **English and German Lexical Terms in Audio-Engineering as an Object of Translation into Ukrainian.** *The article deals with the peculiarities of translating English and German terminology in audio engineering into Ukrainian; analyzes the dependence of its translation into Ukrainian on the structure of the term in the source text (simple, derivative, compound and word combination); establishes other factors that influence the choice of translational techniques while translating into Ukrainian; determines the main ways and techniques of the given translation.*

Key words: *translation in the sphere of audio-engineering; simple, derivative, compound terms and word combinations; translation techniques; factors influencing the choice of translation technique.*

Дана стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу англомовної та німецькомовної термінологічної лексики у галузі аудіоінженерії українською мовою. **Актуальність** даного дослідження пояснюється стрімким розвитком даної галузі протягом останніх десятиріч, що спричинило виникнення великої кількості нових термінів у різних мовах, більшою мірою в англійській та німецькій, у той час як поширення даної галузі в усьому світі обумовило необхідність адекватного перекладу даних термінів. Зокрема, слід зазначити, що переклад фахової термінології галузі аудіоінженерії, як і переклад фахових термінів взагалі, вимагає особливого підходу з огляду на наявність певних чинників, що розглядаються у даному дослідженні [1].

Метою даного дослідження є розгляд особливостей перекладу англомовних та німецькомовних лексичних одиниць у галузі аудіоінженерії, визначення загальних тенденцій при перекладі текстів даної тематики та встановлення чинників, що впливають на вибір способу перекладу термінів галузі.

У якості **матеріалу** для даного дослідження були використані 300 англомовних та німецькомовних спеціалізованих лексичних одиниць, що вживаються всередині даної галузі, відібраних з іншомовних джерел [5; 6; 7].

На першому етапі дослідження було встановлено визначення поняття аудіоінженерії та сутності даного феномену з метою забезпечення правильного розуміння галузі дослідження. Слід зазначити, що окрема увага до аудіоінженерії в рамках перекладацької науки обумовлюється широким спектром даної галузі, що включає до себе термінологію різних суміжних галузей, зокрема, фізики та комп'ютерної інженерії, проте, має при цьому свої особливості в плані лексичного запасу у різних мовах, а отже і в перекладі.

Щодо визначення самого поняття аудіоінженерії, то в даному дослідженні воно визначається як вид інженерної діяльності, пов'язаний з роботою зі звуком, тобто його налаштуванням, записом та відтворенням, сутністю якого є аудіо інженерний процес, а кінцевим результатом – фонограма. Аудіоінженерний процес, у свою чергу, являє собою процес безпосередньої роботи зі звуком, який умовно можна поділити на три стадії, а саме: підготовка до запису, власне запис звуку та обробка звуку. Наявність стадій та різновидів аудіоінженерного процесу представляють багатогранність даного явища зокрема з технічної, історичної і, таким чином, перекладацької точок зору.

На наступному етапі дослідження було розглянуто власне види аудіоінженерії та стадії аудіо інженерного процесу з метою розуміння багатства даної галузі на специфічну термінологічну лексику та врахування її особливостей при перекладі. З технічної точки зору аудіоінженерія включає в себе певні розділи, направлені на той чи інший вид аудіоінженерної діяльності, а саме: обробка звукового сигналу, архітектурна акустика, електроакустика, музична акустика, психоакустика та робота з мовленням. Кожен з даних підрозділів з точки зору перекладу має свої особливості, найбільше у лексичному плані.

Окремий інтерес для перекладацької науки складає також професійна лексика аудіоінженерів. З огляду на те, що джерелом матеріалу даного дослідження більшою мірою є книги та статті, написані англомовними та німецькомовними аудіоінженерами, розуміння специфіки їх професійної мови є надзвичайно важливим фактором при перекладі текстів даної галузі.

На третій стадії дослідження було відібрано безпосередньо матеріал дослідження, тобто саме англомовні лексичні одиниці у кількості 300 одиниць, що належать до обраної галузі, та їх переклади німецькою та українською мовою з метою подальшого аналізу особливостей їх перекладу з двох іноземних мов на українську.

На четвертому етапі відібрані лексичні одиниці було розподілено за структурою на прості, похідні, складні та терміни-словосполучення і проаналізовано способи їх перекладу з англійської та німецької мов на українську мову [4]. Крім того, на даному етапі було визначено інші чинники, що можуть впливати на вибір способу перекладу спеціалізованої термінології даної галузі, а саме смислову приналежність терміну до певної категорії, час його виникнення та вживаність в інших сферах. Також було визначено загальні результати дослідження. На останньому етапі дослідження, базуючись на основі його результатів, було сформовано методичні рекомендації до навчання майбутніх перекладачів.

Повертаючись до результатів проведеного дослідження, найбільш поширеним способом перекладу для всіх англомовних лексичних одиниць обраної галузі є транскодування – 36% одиниць перекладені у такий спосіб. На другій сходинці знаходиться вибір варіантного словникового відповідника – 27%. Також поширеною трансформацією є контекстуальна заміна, застосування якої відмічалось у перекладі 12% термінів. Менш поширеними є випадки застосування калькування – 6%, а також додавання слова та описового перекладу – 7% та 5% відповідно. Крім того, у 4% англомовних лексичних одиниць при перекладі було застосовано подвійні трансформації. Незначними є випадки застосування вилучення (1%), генералізації (1%), конкретизації (0,5%) та антонімічного перекладу (0,5%). Загальна таблиця результатів дослідження способів перекладу англомовних одиниць у галузі аудіо інженерії виглядає наступним чином:

Стосовно німецької термінології, найпоширенішим прийомом її перекладу, згідно результатів дослідження, також є транскодування – 32%. Другим за своєю поширеністю є прийом добору варіантного словникового відповідника – 30%. Значно менш поширеним, проте більш популярним, ніж в англійській мові, прийомом є спосіб калькування – 8%. Досить широко при перекладі німецькомовних термінів використовувалася контекстуальна заміна – 13%. При перекладі 6% німецькомовних термінологічних одиниць було застосовано калькування, що робить цей прийом досить не розповсюдженим при перекладі термінології даної галузі. Також не поширеними є описовий переклад, за допомогою якого перекладено 6%, та спосіб додавання слова – 5%. В 1 випадку (0,5%) було застосовано антоні-

мічний переклад. У 5,5% випадків при перекладі було застосовано подвійні трансформації. Загальна таблиця результатів дослідження способів перекладу німецькомовних одиниць у галузі аудіо інженерії виглядає наступним чином:

Таблиця 1

**Загальні результати аналізу перекладу англомовних термінів
у галузі аудіо інженерії**

Приюом	Кількість	Процентне співвідношення, %
Словниковий відповідник	81	27
Калькування	18	6
Транскодування	108	36
Контекстуальна заміна	36	12
Описовий переклад	15	5
Додавання	22	7
Вилучення	3	1
Генералізація	3	1
Конкретизація	1	0,5
Антонімічний переклад	1	0,5
Подвійні трансформації	12	4
Всього	300	100

Таблиця 2

**Загальні результати аналізу перекладу німецькомовних термінів
у галузі аудіо інженерії**

Приюом	Кількість	Процентне співвідношення, %
Словниковий відповідник	90	30
Калькування	25	8
Транскодування	96	32
Контекстуальна заміна	40	13
Описовий переклад	17	6
Додавання	15	5
Антонімічний переклад	1	0,5
Подвійні трансформації	16	5,5
Всього	300	100

У результаті проведення дослідження було розроблено англо-німецько-український словник, у якому подаються переклади обра-

них для дослідження термінів у тому вигляді, у якому вони вживаються носіями української мови. Особливого розповсюдження при перекладі лексичних одиниць даної галузі набув спосіб транскодування. 36% англомовних термінів та 32% німецькомовних було перекладено на українську мову саме у такий спосіб. Це пояснюється, перш за все, тим, що для багатьох термінів, на момент їх входження в україномовне середовище, не було аналогічних понять в українській мові, і, таким чином, звертаючи увагу також на те, що фахівці обраної галузі, які вперше стали вживати у мові дані терміни, не були професійними перекладачами, багато термінів увійшли у нашу мову у своєму оригінальному вигляді. Другу позицію посідає вибір варіантного словникового відповідника – 27% англомовних та 30% німецькомовних термінів перекладено саме у такий спосіб. З огляду на різницю формування професійних жаргонізмів та сленгу у різних мовах, широкого розповсюдження при перекладі одиниць сленгу також набув метод контекстуальної заміни – 12% для англійської мови та 13% для німецької.

Менш поширеним є спосіб калькування, у який було перекладено 6% термінів в англійській мові, та 8% – у німецькій. Не дуже вживаним виявився також метод описового перекладу – 5% англійських та 6% німецьких термінів. Також невеликого розповсюдження набуло додавання слова – 7% для англійської мови та 5% для німецької. Кількість одиниць, перекладених за допомогою інших способів та трансформацій, є мізерною та суттєво не впливає на результати дослідження.

Ще однією цікавою віхою перекладу обраних термінів стало виявлення серед способів перекладу подвійних трансформацій. 4% англомовних та 5,5% німецькомовних термінів було перекладено саме за допомогою подвійних трансформацій.

Крім того, було також визначено інші чинники, що впливають на вибір способу перекладу термінів з англійської та німецької мов на українську. До цих чинників відносяться, зокрема, час виникнення терміну, розповсюдженість його в інших галузях та тематична направленість терміну, тобто його приналежність до механічних, кібернетичних груп або сленгу.

На основі результатів дослідження було розроблено методичні рекомендації по застосуванню одержаних результатів у навчанні майбутніх перекладачів. До них належить в першу чергу необхідність набуття фонових знань у галузі, звертання до комунікативної ситуації, правильне використання транскодування та визначення універсальних термінів, що притаманні широкому колу галузей.

Слід пам'ятати, що ключовим фактором успішного перекладу фахових текстів є розуміння загальної картини, що описується у тексті оригіналу [2]. При користуванні словниками слід також пам'ятати, що не всі надані у них значення є однаково вдалими у різних галузях перекладу.

На основі проведеного дослідження та результату високого вживання транскодування при перекладі фахових термінів, можна дійти висновку про підтвердження валідності теорії глобалізації професійної лексики у рамках загальної мовної глобалізації, що відбувається в останні десятиріччя. Подібна теорія на даний момент розглядається багатьма вченими-лінгвістами в усьому світі, зокнайменше у рамках індоєвропейської мовної сім'ї [3]. Надзвичайно важливим при цьому є той факт, що зближення словникового запасу професійної лексики здатне забезпечити більш комфортну комунікацію спеціалістів різних мовних культур у професійній сфері [2; 3].

Отже, можна зробити висновок, що дане дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми особливостей перекладу українською мовою англійських та німецькомовних термінів галузі аудіоінженерії. Одержані результати підтверджують необхідність подальшого дослідження та відкривають подальші **перспективи** розробки точних джерел та чітких алгоритмів взаємодії професійних лексичних одиниць у мультилінгвальному середовищі сучасного світу.

Література

1. Кияк Т. Р. Функції та переклад текстів у фахових текстах [Електронний ресурс] / Т. Р. Кияк // Вісник Житомир. ун-ту ім. І. Франка – 2007. – №32. – С. 104–108. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>.
2. Лотман Ю. До побудови теорії взаємодії культур (семіотичний аспект) / Ю. Лотман // Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / [за заг. ред. Дмитра Наливайка]. – К. : ВД «Києво-Могилянська Академія», 2009. – С. 197–210.
3. Плющ О. М. Трансформація ролі ЗМІ в умовах глобалізації / О. М. Плющ // Соціальна психологія. – 2007. – Спецвипуск. – С. 62–70.
4. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
5. Gibson D. The Art of Mixing / D. Gibson, G. Petersen. – [1st ed.]. – San-Francisco, CA : Artistpro, 1997. – 80 p.
6. Huber D. Modern Recording Techniques /

D. M. Huber. – [5th ed.]. – Burlington, MA : Focal Press, 1995. – 468 p. 7. Huber D. Modern Recording Techniques / D. M. Huber, R. E. Runstein. – [8th ed.]. – Burlington, MA : Focal Press, 2013. – 644 p.

УДК 811.111:81'25

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Пічкурова Ю. В., Царьова С. О. (доцент)

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

Дана стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу англomовних термінів-епонімів у науково-технічній літературі українською мовою. Увага приділяється особливостям перекладу термінів-епонімів на прикладах у галузях медицини, математики та техніки.

Ключові слова: анотація, епонім, комунікація, переклад, термін.

Ю. В. Пичкурова, С. А. Царева. Особенности перевода англоязычных терминов-эпонимов в научно-технической литературе на украинский язык. *Данная статья посвящена исследованию особенностей перевода англоязычных терминов-эпонимов в научно-технической литературе на украинский язык. Внимание уделяется особенностям перевода терминов-эпонимов на примерах в области медицины, математики и техники.*

Ключевые слова: аннотация, коммуникация, перевод, термин, эпоним.

Y. V. Pichkurova, S. O. Tsariova. Peculiarities of Translating English Eponyms in Scientific and Technical Literature into Ukrainian. *The article is dedicated to the analysis of translating English eponyms in scientific and technical literature into Ukrainian. Much attention is given to the translation of eponyms based on the examples in the fields of medicine, mathematics and technology.*

Key words: communication, eponym, summary, term, translation.

Ця наукова робота присвячена дослідженню особливостей перекладу науково-технічної літератури з вживанням термінів-епонімів. Дослідження в області науково-технічного перекладу є важливим й актуальним завданням, що спрямоване на досягнення адекватних перекладів, що сприяє рішенню багатьох прикладних завдань і прискоренню обміну інформацією в області новітніх досягнень науки й техніки серед фахівців і вчених різних країн.

Актуальність цієї роботи полягає у тому, що терміни-епоніми у наш час набули широкого вжитку та міцно укорінились у науково-технічній літературі, вони є показниками науково-технічного стилю. Отже адекватність їх перекладу є дуже важливою для забезпечення міжнародної професійної технічної комунікації.

Об'єктом дослідження даної роботи є науково-технічні тексти у галузях медицини, математики та техніки.

Предметом дослідження є епоніми у науково-технічних текстах, виявлення особливостей їх перекладу як засобу міжнародної комунікації у різних сферах науки та техніки.

Мета цієї роботи – розгляд особливостей перекладу термінів епонімів у науково-технічній літературі. Під терміном-епонімом ми розуміємо позначене явище (наприклад, закон фізики), поняття або метод за іменем людини, яка вперше виявила або описала його.

Завдання цього дослідження – визначити особливості та способи перекладу англomовних термінів-епонімів у науково-технічній літературі та детально їх розглянути.

Матеріал дослідження – англomовні науково-технічні тексти у галузі медицини, фізики та математики.

Науково-технічна термінологія – це широкий пласт лексики, що активно взаємодіє з різними прошарками словникового запасу мови та активно розвивається. У багатьох мовах склалися національні терміносистеми, що відображають систему знань з даної дисципліни.

Під терміном розуміють емоційно-нейтральне слово (слово-сполучення), що передає назву певного поняття точно, що відноситься до тієї або іншої галузі науки або техніки. Термінологічна лексика дає можливість найбільш точно, чітко й економно викладати зміст даного предмета та забезпечує правильне розуміння сутності питання, що трактується. Фактично далеко не всі терміни є однозначними навіть у межах однієї спеціальності. Ця обставина, звичайно, представляє відоме ускладнення для точного розуміння тексту й ускладнює роботу перекладача. При цьому зустрічається вживання одного слова в різних спеціальних значеннях, в залежності від галузі знання.

Треба зазначити, що дослідженням проблем термінотворення та перекладу епонімів займалися такі видатні вчені, як Д. С. Лотге, О. В. Суперанська, О. В. Данильченко, Г. В. Боженар та ін. Але у наш час дослідження даної теми не припинилися. У ході нашої дослідницької роботи ми ознайомилися з новаторськими працями М. Блау та В. Рязанцева.

Аналіз показує, що виникнення таких термінів дослідники пов'язують з позамовними факторами: історичними, соціальними, психологічними. Поряд з класичними епонімами з'являються нові, відображаючи як етапи розвитку нових галузей науки, так і пріоритет вченого у відкритті нових фактів [1].

Епонімами називають будь-які власні імена, такі, що стали загальноприйнятими термінами. Епоніми широко поширені в медицині, фізиці, математиці та інших галузях науки і техніки. Наведемо приклад термінів-епонімів у фізиці та математиці, що використовуються як одиниці вимірювання: *ампер (ampere)*, *ангстрем (angstrom)*, *беккерель (becquerel)*, *ват (vat)*, *вольт (volt)*, *герц (herz)*, *джоуль (joule)*, *кулон (coulomb)*, *ньютон (newton)*, *ом (ohm)*, *паскаль (pascal)*, *рентген (Roentgen)*, *фарад (farad)*, *фарадей (faraday)*.

Існують також складні епоніми – це слова, утворені епонімом і ще хоча б одним терміноелементом. Всі епоніми містять інтернаціональні компоненти, як відпрізвищеві (наприклад, *гальвано-*, *вольт-*), так і загальні (*-метр*, *-скоп* тощо), наприклад, наступні словосполучення є назвами фізичних явищ і процесів, одиниць і методів вимірювання - *ефект Доплера (Doppler effect)*, *градус Цельсія (Celsius degree)* тощо.

Іншу численну групу становлять назви вимірювальних приладів, наприклад:

- метр (-meter) – амперметр (ampere-meter), вольтметр (voltage-meter), гальванометр (galvanometer), омметр (ohmmeter), міліамперметр (milliamperemeter);

- *скоп (-scope)* – *вольтоскоп (voltoscope)*, *гальваноскоп (galvanoscope)*, *гальваноскопічний (galvanoscopic)* [3].

Будь-яка нова епонімічна одиниця проникає у мову разом з новим винаходом і пристосовується до структури мови, та отже повинна також бути адекватно перекладена на іншу мову. При перекладі текстів науково-технічного змісту від перекладача потрібне знання як особливостей галузі науки й техніки за темою тексту, так і знання мовних форм, що відображають зміст науково-технічних текстів, способів вираження взаємин між науковими поняттями.

Англійські науково-технічні терміни-епоніми, що містять означення-прізвище, можуть перекладатися українською мовою наступними способами:

1) означення-прізвище подається у постпозиції в родовому відмінку: *Krebs cycle* – цикл Креббса; *Petri dish* – чашка Петрі; *Heryng's sign* – симптом Геринга;

2) означення-прізвище подається у постпозиції в орудному відмінку у сполученні з прийменником “за”: *Gram's iodine* – розчин йодистого калію для забарвлення за Грамом; *Gram - stained smear* – мазок, забарвлений за Грамом;

3) присвійним прикметником, утвореним від прізвища: *Ebner's glands* – ебнерівські залози; *Lieberkuhn's crypts* – ліберкюнові кишкові залози; *Oedipus complex* – едіпів комплекс;

4) словосполученням, у якому присутнє слово “метод”, “спосіб” тощо: *Monte-Carlo simulation* – моделювання методом Монте-Карло; *Muller's maneuver* – спосіб Мюллера для визначення відповідності голівки плоду і тазу; *McDonald's maneuver* – метод Мак-Дональда для визначення терміну вагітності;

5) прізвищем-прикладкою: *Fourier optics* – оптика Фур'є;

6) описово (з вилученням прізвища): *Simpson's plug* – тампон для передньої тампонади носа; *Simpson light* – лампа ультрафіолетового випромінювання [4];

Також терміни-епоніми, як і будь-які інші терміни, можуть бути перекладені основними способами перекладу, а саме:

1. Калькуванням із застосуванням граматичних і лексичних трансформацій (заміна частин мови, лексична заміна): (*Нарцисизм - надмірна любов до себе, походить від імені героя древньогрецького міфа Нарциса. Кардан - механізм, названий на честь винахідника Кардано*).

2. Описовим перекладом: (*Derrik – мачтовий кран Деррик, за назвою машинобудівної фірми. Diesel – двигун внутрішнього згорання Дизель, на честь його винахідника Рудольфа Дизеля*).

3. Транскрибуванням і транслітерацією в тих випадках, коли можливе органічне включення запозичення в систему понять відповідної сфери. (*Алгоритм – набір інструкцій, що описують порядок дій. Слово походить від імені великого математика Аль-Хорезми; Аспірин – болетамуючий засіб*) [4].

Таким чином ми можемо зробити висновок, що епонім, в першу чергу, є власною назвою, що стала науковим терміном. Епоніми слугують важливим і сучасним джерелом знань про культуру та науково-технічні досягнення країн мови, яких вивчаються. Їх адекватний переклад, з використанням таких засобів, як 1) калькування із застосуванням граматичних і лексичних трансформацій (заміна частин мови, лексична заміна), 2) описовий переклад, 3) транскрипція і транслітерація в тих випадках, коли можливе органічне включення запозичення в систему понять відповідної сфери) є важливим засобом сучасної комунікації та науково-технічного прогресу.

У перспективі є подальше дослідження термінів-епонімів, їх детальніший розгляд та вивчення.

Література

1. *Англо-Український ілюстрований медичний словник Дорланда* : [у 2-х т.]. – Львів : Наутілус, 2002. – 2688 с.
5. Слепович В. С. *Курс перевода* / В. С. Слепович. – Мн. : ТетраСистемс, 2002. – 304 с.
2. Блау М. *От добермана до хулигана: Из имен собственных в нарицательные* / Марк Блау. – М. : ЭНАС, 2010. – (Почему мы так говорим). – 301 с.
3. Блау М. Г. *Судьба эпонимов. 300 историй происхождения слов : словарь-справочник* / М. Г. Блау. – М. : ЭНАС, 2010. – (Русская речь). – 271 с.
4. Карaban В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури* / В. І. Карaban. – Вінниця : Нова книга, 2002 – 441с.
5. Рязанцев В. *Тайны имен и названий* / В. Рязанцев. – М. : Зебра Е : АСТ, 2009. – 222, [1] с. : ил. ; 21 см. – (Все тайны Земли). – Библиогр. : 218 с.
6. Яворський О. Г. *806 клінічних епонімічних синдромів із симптомним та авторським показниками* / О. Г. Яворський. – Л. : Камула, 2006. – 304 с.

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АФОРИЗМІВ У ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІЇ УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Полякова А. О., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Розглянуто порівняльні лексико-стилістичні характеристики афоризмів англійського та українського текстів перекладу книги «Екклесіяст» Книг навчальних Старого Заповіту; проаналізовано співвідношення лексико-стилістичних засобів у згаданих афоризмах; встановлено спільні та відмінні лексико-стилістичні ознаки останніх.

Ключові слова: *книга «Екклесіяст» Старого Заповіту; англійський та український тексти перекладу; афоризми, порівняльні лексико-стилістичні характеристики.*

А. А. Полякова, Л. Н. Черноватый. Сопоставительные лексико-стилистические характеристики афоризмов в текстах перевода Библии на украинский и английский языки. *Рассмотрены сравнительные лексико-стилистические характеристики афоризмов англоязычного и украиноязычного текстов перевода книги «Екклесиаст» Книг учительных Старого Завета; проанализировано соотношение лексико-стилистических средств в упомянутых афоризмах; определены общие и отличительные черты последних.*

Ключевые слова: книга «Екклесиаст» Старого Завета; англоязычный и украиноязычный тексты перевода; афоризмы; сравнительные лексико-стилистические характеристики.

A. O. Poliakova, L. M. Chernovaty. Comparative Lexical and Stylistic Characteristics of Aphorisms in English and Ukrainian Bible Texts. *The article deals with the comparative lexical and stylistic characteristics of aphorisms in the Ecclesiastes Book of Wisdom Books translated into English and Ukrainian; analyzes the correlation of lexical and stylistic devices in the aphorisms; determines the common and specific features of the latter.*

Key words: Old Testament Ecclesiastes book; English and Ukrainian target texts; aphorisms; comparative lexical and stylistic characteristics.

До складу фахової компетентності перекладача (ФКП) входять екстралінгвістичні знання, що відносяться до різних сфер, однією з яких є Біблія та дотичні до неї знання у двох мовах та культурах [7]. На сьогодні в матеріалах для навчання майбутніх перекладачів практично відсутні компоненти, які б забезпечили наявність згаданої складової в структурі ФКП. Вирішення цієї проблеми вимагає не тільки включення до змісту програми відповідних фактичних знань, але й засвоєння стилістичних особливостей конфесійного дискурсу в обох мовах, яке може забезпечити курс порівняльної стилістики англійської й української мов. Проблема ускладнюється практичною відсутністю порівняльних досліджень у згаданій сфері, що, по-перше, пояснює *актуальність* нашого дослідження, а по-друге, вимагає їх проведення.

Відповідно до чинних поглядів дослідників у даній галузі [3–6], стилістика умовно розділяється на фоностилістику, лексичну, синтаксичну, фразеологічну тощо. Для нашого дослідження ми вибрали фразеологічну стилістику, оскільки передача фразеологізмів, особливо в усному перекладі, становить серйозну проблему для перекладача. В межах фразеологізмів взагалі ми зупинилися на афоризмах, одним із джерел виникнення яких вважається Біблія [5; 6].

Афоризм визначається як короткий влучний вислів, що передає узагальнену закінчену думку повчального або пізнавального змісту в

лаконічній виразній формі [2, с. 39]. Характерними рисами афоризму вважаються влучність, виразність, несподіваність судження, здатність до самостійного існування [6, с. 122]. Суттєвий вплив афоризму на свідомість приписують [2, с. 39] його оригінальній, нерідко парадоксальній формі.

За змістом афоризми поділяють [2, с. 39] на три типи: афоризми-закономірності (наприклад, *При многості мудрости множитьсѧ ѿ клопѧт* – ([1], Екклесіяст 1 : 18); афоризми-поради (наприклад, *Краще не дати обіту, ніж дати обіт і не сповнити!* – Біблія, Старий Заповіт, Екклесіяст 5 : 4) та афоризми-передбачення (наприклад, *Судитиме Бог справедливого ѿ несправедливого* ([1], Екклесіяст 2 : 17). У нашому аналізі ми виділили ще й четвертий тип, який відрізнявся від згаданих вище, що мають форму розповідного (афоризми-закономірності та афоризми-передбачення) або наказового речення, тим, що він мав форму риторичного запитання (наприклад, *Пощо Бог буде гніватися на твій голос, і діла твоїх рук буде нищити?* ([1], Екклесіяст 5 : 5).

Далі поданий приклад порівняльного лексико-стилістичного аналізу афоризмів книги Екклесіяста. Згаданий аналіз ґрунтувався на змісті робіт провідних українських авторів у цій галузі [2–6].

Афоризм 1

1. <i>Vanity of vanities, vanity of vanities; all is vanity.</i>	<i>Наймарніша марнота, наймарніша марнота, марнота усе!</i>
--	---

У цьому одному з найвідоміших біблійних афоризмів ([1], Екклесіяст 1 : 2] в англomовному тексті перекладу (АМ ТП) спостерігається тавтологічний повтор двох граматичних форм (однини і множини) тієї самої лексеми, що, як вважається [4]), підсилює відповідну ознаку («марноту»): *Vanity of vanities, vanity of vanities*. В межах усього афоризму має місце висхідна градація, де кожен наступний елемент посилює й нагнітає експресивне значення марноти, що сягає кульмінації на останньому елементі: *Vanity of vanities, vanity of vanities; all is vanity*. Згаданий ефект употужнюється за рахунок вживання посилювального означення *all (all is vanity)*, а також триразового повтору лексеми *vanity* в однині і дворазового – у множині (*vanities*).

Тавтологічний повтор двох граматичних форм однієї й тієї самої лексеми має місце і в україномовному тексті перекладу (УМ ТП), однак тут варіювання згаданих форм відбувається за рахунок зміни частин мови (прикметник з префіксом *най*– та іменник відповідно): *Наймарніша марнота, наймарніша марнота*. Як і в АМ ТП, бачимо висхідну градацію з кульмінацією на останньому елементі (*Наймар-*

ніша марнота, наймарніша марнота, марнота усе!), однак тут наявні і певні відмінності. Хоча в УМ ТП також спостерігається триразовий повтор лексеми *марнота*, однак, на відміну від АМ ТП, вона лише двічі вживається у рематичній позиції, коли на ній зосереджується увага (в обох випадках ця лексема має однокорінне посилювальне означення у формі прикметника у найвищому ступені порівняння (*наймарніша*), однак третій раз згадана лексема розміщується у тематичній позиції, а рематичну займає посилювальний займенник *усе*, на якому й концентрується уся увага, що підкреслюється знаком оклику (в АМ ТП афоризм завершується лексемою *vanity* у рематичній позиції, тобто ТП відрізняються інформаційним фокусом: в АМ ТП логічний наголос падає на *vanity – all is vanity*, а в УМ ТП – на посилювальний займенник *усе*. Знак оклику, що стоїть наприкінці цього афоризму в УМ ТП, надає українському варіанту більшої емоційності, порівняно з АМ ТП, де стоїть крапка. В УМ ТП також застосовано епанафору (композиційний стик), тобто повтор реми попереднього речення як теми наступного (*наймарніша марнота, марнота усе!*), що, в сукупності з іншими характеристиками, викладеними вище, забезпечує більшу стилістичну різноманітність УМ ТП.

Усього таким чином в розділах 1–12 АМ ТП [8] та УМ ТП [1] книги Еклезіяста було проаналізовано 80 афоризмів, в яких застосовувалося 11 лексико-стилістичних засобів, співвідношення яких показано на рис. 1.

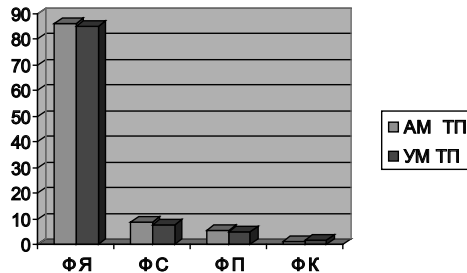

Рис. 1. Співвідношення (у відсотках) лексико-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП «Книг Еклезіястових» (розділи 1-12) «Книг Навчальних» Старого Заповіту Біблії. Умовні позначення: ФЯ – фігури якості, ФС – фігури сумісності, ФП – фігури протилежності, ФК – фігури кількості. По вертикалі – питома вага засобів (у відсотках), по горизонталі – стилістичні фігури

Як впливає з рис. 1, відсоткова частка лексико-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП є досить схожою, з невеликою перевагою АМ ТП стосовно фігур якості (1 %) й такою ж незначною різницею відносно фігур сумісності (1 %) та фігур протилежності (0,7 %). Стосовно фігур кількості, незначна (0,7 %). перевага є вже на боці УМ ТП, однак, зважаючи на мізерну кількість зафіксованих випадків, результати в останніх двох категоріях можуть бути випадковими. Загалом кількість випадків використання «фігур якості» в АМ ТП складає 132, а у УМ ТП - 143.

Співвідношення «Фігур сумісності» (порівняння) також практично є однаковим, за невеличкою перевагою (1%) АМ ТП (9% проти 8% в УМ ТП), хоча реальна кількість застосування засобів цієї категорії в обох текстах є однаковою (по 14 випадків).

Кількість використання «Фігур протилежності» також є однаковою в обох текстах (по 8 разів у кожному тексті), у відсотковому ж відношенні зафіксовано невелику (0,7%) перевагу АМ ТП (5,7% проти 5,0 % в УМ ТП). Виходячи з відсоткового та кількісного порівняння використання згаданих фігур, можна зробити висновок, що різниця у їх вживанні в АМ ТП та УМ ТП є відсутньою, хоча, знову ж таки, слід враховувати невелику кількість згаданих випадків, що не дозволяє сформулювати обґрунтовані висновки.

Відсоткове співвідношення в категорії «Фігур кількості» (гіпербола) є майже однаковим із різницею лише у 0,7% (1,3% у АМ ТП та 2,0% в УМ ТП) з незначною перевагою УМ ТП. Реальна ж кількість випадків її застосування, як уже згадувалося раніше, в обох текстах однакова.

Як зрозуміло з рис.1, розгляд фігур сумісності, протилежності та кількості не має великого сенсу, оскільки в межах цих категорій маємо лише по одному-два компоненти, а тому зосередимося на аналізі фігур якості, відсоткове співвідношення яких показано на рис. 2.

Співвідношення лексико-стилістичних засобів в межах «фігур якості» (загалом 132 випадки) у АМ ТП розподілилось наступним чином: градація – 33 випадки (з них 17 випадків висхідної градації і 16 – низхідної), 25%; повтор (включаючи посилений і тавтологічний його види) – 32 випадки, 25%; метафора (усі її види перенесення ознак істот на істот, неістот на істот, істот на неістот, речей на істот тощо) – 26 випадків (20%); перифраз – 13 випадків (10%); епітети (усі їх види: прикметникові, дієприкметникові, епітети-композиції тощо) – 12 випадків (9%); синекдоха – 5 випадків (4%); метонімія – 3 випадки (2%); антономазія – 3 випадки (2%); персоніфікація – 1 випадок (0,7%); паронимазія – 1 випадок (0,7%); ампліфікація – 1 випадок (0,7%).

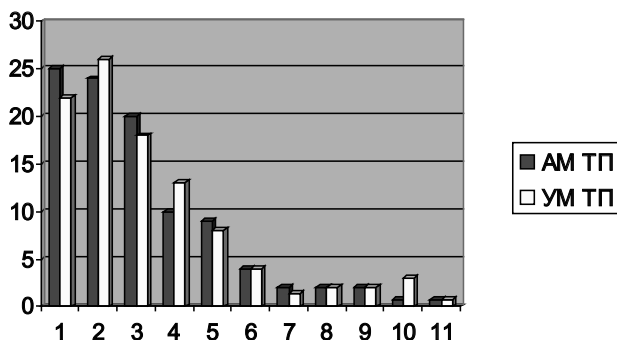

Рис. 2. Співвідношення (у відсотках) лексико-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП в межах категорії «фігури якості». По вертикалі – питома вага засобів (у відсотках), по горизонталі – стилістичні фігури. Умовні позначення: 1 – градація; 2 – повтор; 3 – метафора; 4 – перифраз; 5 – епітет; 6 – синекдоха; 7 – метонімія; 8 – антономазія; 9 – персоніфікація; 10 – паронимазія; 11 – ампліфікація

Співвідношення лексико-стилістичних засобів в межах «фігур якості» (загалом 143 випадки) у АМ ТП розподілилось так: градація – 32 випадки (з них 16 випадків висхідної градації і 16 – низхідної), 22 %; повтор (включаючи посилений і тавтологічний його види) – 37 випадків, 26 %; метафора (усі її види: перенесення ознак істот на істот, неістот на істот, істот на неістот, речей на істот тощо) – 25 випадків (18%); перифраз – 18 випадків (13%); епітети (усі їх види: прикметникові, діеприкметникові, епітети-композиції тощо) – 12 випадків (8%); синекдоха – 6 випадків (4%); метонімія – 2 випадки (1,5%); антономазія – 3 випадки (2%); персоніфікація – 3 випадки (2%); паронимазія – 4 випадки (3%); ампліфікація – 1 випадок (0,7%).

Як впливає з рис. 2, відсоткове співвідношення між лексико-стилістичними засобами в двох текстах є досить схожим. Наприклад, питома вага вживання градації в АМ ТП перевищує аналогічний показник в УМ ТП лише на 3% (25% і 22% відповідно), що може бути випадковим. Перевага АМ ТП проявляється ще стосовно кількох лексико-стилістичних засобів, зокрема, відносно вживання метафор – більше на 2% (20% і 18% відповідно), хоча у кількісному вираженні різниці майже немає (26 і 25 випадків відповідно). Частка застосування епітетів в АМ ТП перевищує відповідний показник в УМ ТП на 1% (9% і 8% відповідно), але кількісні показники в обох текстах однакові (по 12 випадків у кожному тексті). Спостеріга-

ється незначна перевага АМ ТП з точки зору питомої ваги метонімії – 0,6 % (2 % і 1,4 % відповідно), проте невелика кількість цих засобів у вибірці (3 і 2 випадки відповідно) не дозволяє робити жодних обґрунтованих висновків.

Абсолютно рівними в обох текстах є показники стосовно вживання антономазії та персоніфікації (по 2% в кожному тексті та по 3 випадки застосування), а також ампліфікації, яка, проте, трапилася лише по одному разі в аналізованих текстах.

Незначна перевага (2%) УМ ТП спостерігається відносно застосування кількох лексико-стилістичних засобів. Зокрема, у цьому тексті частіше вживається повтор (в усіх його видах) – 26 % проти 24% в АМ ТП, а в кількісному вираженні перевага є трохи суттєвішою (37 випадків проти 32 в АМ ТП). Невелика перевага (3%) зафіксована й щодо вживання перифразу (13 % проти 10% в АМ ТП), а в кількісному відношенні частотність його вживання в 1,4 рази перевищує аналогічний параметр в УМ ТП (18 випадків проти 13 в АМ ТП). Нарешті паронимазія вживалася в УМ ТП в чотири рази частіше, ніж в АМ ТП, що можна було б вважати за чітку ознаку тенденції, якби не мізерна кількість таких випадків (4 проти 1 в АМ ТП, тобто 3% проти 0,75% в АМ ТП).

Через часту різницю у відсотковому та кількісному співвідношеннях використання лексико-стилістичних засобів у двох текстах, спробуємо розглянути дане співвідношення лише у кількісному аспекті, аби визначити, чи зміниться згадане співвідношення. Результати вищезазначеного аналізу подано на рис. 3.

Порівняння рис. 2 і 3 дозволяє зробити такі висновки. З точки зору кількісного співвідношення, перевага АМ ТП збереглася лише стосовно вживання таких засобів як градація, метафора та метонімія, однак кількісні показники такої переваги суттєво зменшилися. В усіх випадках різниця між кількістю випадків вживання згаданих засобів складає лише 1 випадок: 33 випадки проти 32 при застосуванні градації, 26 випадків проти 25 при вживанні метафори та 3 випадки проти 2 при використанні метонімії. Збільшилася перевага УМ ТП (в 1,2 рази) відносно вживання повтору (37 випадків проти 32 в АМ ТП), перифразу (в 1,4 рази, 18 випадків проти 13 в АМ ТП), синекдохи (в 1,2 рази, 6 випадків проти 5 в АМ ТП), а також паронимазії (в 4 рази, 4 випадки проти 1 в АМ ТП). Стосовно застосування епітетів, співвідношення у двох текстах вирівнялося (по 12 випадків), хоча у відсотковому відношенні переважає АМ ТП (див. рис. 2).

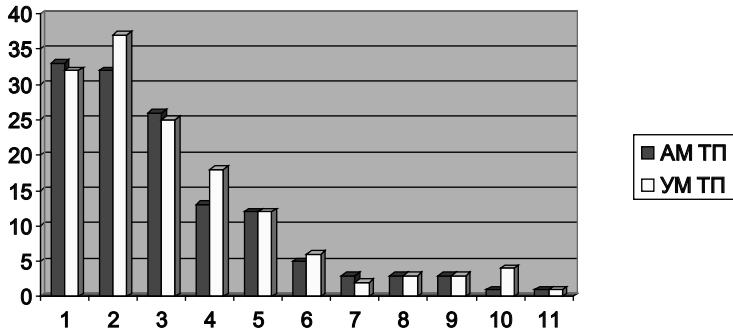

Рис. 3. Кількісне співвідношення лексико-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП в межах категорії «фігури якості». По вертикалі – кількість засобів, по горизонталі – стилістичні фігури. Умовні позначення: 1 – градація; 2 – повтор; 3 – метафора; 4 – перифраз; 5 – епітет; 6 – синекдоха; 7 – метонімія; 8 – антономазія; 9 – персоніфікація; 10 – паронимазія; 11 – ампліфікація

Таким чином, виходячи з результатів аналізу, зміст якого наведено вище, можна зробити загальний висновок, що лексико-стилістичні засоби, які вживаються при передачі афоризмів книги «Екклесіяста» (розділи 1-12) «Книг Навчальних» Старого Заповіту Біблії в англійських та українських перекладах є загалом дуже подібними. Це може свідчити про те, що англійський й український перекладач намагалися на лексичному рівні перекладати якомога ближче до змісту й форми тексту оригіналу, зберігаючи його стилістичні фігури, що знайшло своє відображення у значному збігу лексико-стилістичних фігур в обох текстах.

З іншого боку, хоча це й не було предметом нашого дослідження, варто зауважити, що лексико-стилістичні засоби не можуть реалізуватися у відриві від синтаксично-стилістичних. Саме в останніх лексико-стилістичні засоби реалізуються з максимальною ефективністю. В тема-рематичному членуванні обох текстів спостерігаються суттєві відмінності. Наприклад, в афоризмі 6 (вірш 8 першого розділу книги Екклесіяста) в АМ ТП у першому простому реченні (*All things are full of labour*) в рематичній позиції знаходиться словосполучення *full of labour*, в той час як в УМ ТП – *всі речі*. Такі ж відмінності бачимо у третьому та четвертому простих реченнях. В УМ ТП в усіх цих випадках для переміщення згаданих лексем у рематичну позицію застосовується інверсія, що поліпшує стилістичні ознаки тексту, в той час як в АМ ТП в усіх простих реченнях вживається прямий порядок слів.

Загалом можна констатувати, що в АМ ТП вжито переважно прямий порядок слів, а в УМ ТП набагато частіше застосовано інверсію (наприклад, *буде робитись воно та немає нічого нового*), що поживляє естетичне враження. Ще однією особливістю УМ ТП є періодичне вживання знаку оклику там, де в АМ ТП вживається крапка, що підсилює емоційність афоризму в УМ ТП порівняно з АМ ТП. Ще однією перевагою УМ ТП є його лаконічність: аби передати один і той самий смисл, український перекладач загалом вживає менше слів, ніж ті, що застосовані в АМ ТП.

Перспективу дослідження вбачаємо у збільшенні обсягу матеріалу дослідження.

Література

1. *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена* / Пер. І. Огієнка 1962 р. — К.: Українське Біблійне Товариство, 2009. — 1151 с.
2. Гнатюк І. С. *Афоризм* / І. С. Гнатюк // *Українська мова: Енциклопедія*. — [3-тє вид., змін. і доп. — К., 2007. — С. 39.
3. Дудик П. С. *Стилістика української мови* / П. С. Дудик. — К.: Академія, 2005. — 368 с.
4. Жук Т. В. *Лексичний та синтаксичний поворот в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок): автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова»* / Т. В. Жук. — К., 2005. — 21 с.
5. Мацько Л. І. *Стилістика української мови : підручник* / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с.
6. Пономарів О. Д. *Стилістика сучасної української мови : підручник* / О. Д. Пономарів. — К.: Либідь, 1993. — 248 с.
7. Черноватий Л. М. *Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад”* / Л. М. Черноватий. — Вінниця : Нова Книга, 2013. — 376 с.
8. *King James Version of the Bible* [Electronic resource]. — Access : <http://www.kingjamesbibleonline.org/>.

УДК 81'25:088.83

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ПАТЕНТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Савеленко А. М., Царьова С. О. (доцент)

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)

Дана стаття присвячена характерним особливостям перекладу патентів США та заявок на патент Великої Британії українською мовою. Велика увага приділяється складностям, таким як переклад штампів, сталих виразів та неологізмів, з якими найчастіше зустрічається перекладач.

Ключові слова: *анотація, винахід, критика прототипу, патенто-ласник, передумови до створення винаходу, формула винаходу.*

А. Н. Савеленко, С. А. Царева. *Особенности перевода англоязычной патентной документации на украинский язык. В данной статье выделяются и описываются характерные особенности перевода патентов США и патентных заявок Великой Британии на украинский язык. Большое внимание уделяется сложностям, таким как штампы, устойчивые выражения и неологизмы, с которыми чаще всего встречается переводчик.*

Ключевые слова: *аннотация, изобретения, критика прототипа, патентообладатель, предпосылки к созданию изобретения, формула изобретения.*

A. M. Savelenko, S. O. Tsariova. *Lexical Peculiarities of Translation Patent Documents from English into Ukrainian. The article provides the results of analyzing the lexical peculiarities of the translation of US patents and Great Britain patent applications. Much attention is given to the translation of patterns, stable expressions and neologisms.*

Key words: *abstract, invention, prototype criticism, patentee, claims.*

Переклад патентної документації відіграє важливу роль у сучасному житті. Якісний переклад патентної документації передбачає велику відповідальність, адже має певну специфіку. Ця специфіка полягає в тому, що така документація створюються для опису тих чи інших технологічних процесів, пристроїв та способів їх використання, в результаті чого неточність, яку може містити переклад

нерідко призводить до негативних наслідків, як технологічних так і юридичних.

Актуальність роботи обумовлена зростанням значущості перекладу патентної документації як одного з головних способів обміну і поширення інформації в світовому науковому співтоваристві. На сьогоднішній день вивчення даної теми є неповним, зокрема, недостатньо досліджені прийоми і способи перекладу патентної документації, яка складається з певних кліше, штампів, термінів і виразів, які мають допомогти при перекладанні патентної документації та забезпечити точність перекладу.

Предметом дослідження є особливості англомовної патентної документації українською мовою.

Мета роботи – дослідити особливості перекладу англомовної патентної документації українською мовою.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати наступні завдання:

- розглянути лексико-стилістичні та граматичні особливості;
- визначити основні труднощі при їх перекладі;
- проаналізувати та порівняти особливості перекладу англомовної патентної документації США та Великої Британії.

Матеріалом дослідження є описи винаходів до заявок на видачу патентів Великої Британії та описи винаходів до патентів на корисні моделі та винаходи США.

Усі патенти складаються за схожою схемою. Будова патенту складається з бібліографічної частини, назви винаходу, анотації, передумов для створення винаходу, стислого опису, повного опису, стислого опису окремих проєкцій креслення і формули винаходу.

В бібліографічній частині містяться дані, необхідні для реєстрації, зберігання і відшукування патенту в патентних бібліотеках, патентних бюро й інших подібних установах, а саме: номер патенту, назва країни, що видала патент, дата подачі заявки, дата видачі патенту, класифікаційні індекси (умовні цифрові і буквені позначення розділів систем класифікації винаходів, до яких відноситься даний патент), число пунктів патентної формули, ім'я власника і його адреса. При перекладі в використовуються такі кліше: 1) дата видачі патенту – *the date of granting the patent*; 2) назва винаходу – *the title of the invention*; 3) найменування патентовласника та його місцезнаходження – *the name of the patent holder and his/her location*; 4) реєстраційний номер заявки – *the registration number of the application* та інші [5, с. 35].

Назва винаходу є самостійною його частиною, оскільки назви нерідко перекладаються окремо від патентів, і з перекладу назв винаходу складаються картотеки, з яких фахівці в галузі науки і техніки і

працівники патентних служб знаходять описи потрібних їм винаходів. Переклад назв винаходу, складає предмет особливого виду технічного перекладу і має свої закони, відмінні від законів перекладу заголовків в галузі художньої літератури. Англійські слова: *improved, new, enhanced* тощо, як правило, вилучаються з перекладу, тому що вони є зайвими в характеристиці винаходів і лише подовжують заголовок. У перекладах заголовків слід уникати вживання скорочень, власних імен і тавтології [3].

В розділі передумова для створення винаходу зазначається галузь техніки до якої належить винахід, відомий рівень техніки та критика прототипу. У цій частині також вживаються штампи, наприклад: 1) Спеціалістам даної галузі техніки очевидно, що... *It will be apparent that*; 2) Даний винахід відноситься до... і більш конкретно, але не виключено, до... — *Present invention relates to... and more particularly, but not exclusively to*; 3) У конструкції, яка показана на Фіг. *In the arrangement of Fig.*

Стислий опис винаходу — це опис, який подається разом із заявою і надалі протягом певного терміну замінюється повним описом. 1) *It is an object of my invention to provide*; 2) *An object of the invention is to*; 3) *Another object is the development of*. Усі ці кліше перекладаються однаково: «Метою винаходу є...».

Повний опис є більш конкретнішим за змістом і більш докладно відпрацьований за формою. Якщо до патенту прикладені креслення, то в повному описі розшифровуються цифри, що позначають на кресленнях різні деталі пристрою, який патентується. Закінчується повний опис патентною формулою. Складнощі перекладу цього розділу полягають у наявності складних прислівників, які включають в себе *where, here, there*. Наприклад:

1) *here = in this = у цьому, тут*; 2) *thereabout = about that = що до цього*.

Розділ стислого опису окремих проєкцій креслення містить креслення, що додаються та використовуються при тлумаченні формули винаходу. Для правильного перекладу потрібні навички читання креслень та знання термінів, які часто зустрічаються у цьому розділі. Наприклад: 1) вигляд зверху — *plan view*; 2) вигляд у розрізі — *sectional view*; 3) пунктирна лінія — *broken line*; 4) штрихування — *hatching, shading* та інші.

В описі креслень, як в більшості інших розділів опису винаходу зустрічаються наступні сталі вирази: 1) креслення кращого варіанту здійснення винаходу — *drawings of the preferred embodiment of the invention*; 2) розріз ... втілює одну форму цього винаходу — *section through ... embodying one form of the present invention* [3, с. 144].

Формула винаходу – це продовження повного опису, але цей розділ є самостійною частиною патенту, що слугує предметом особливого виду технічного перекладу. З юридичної точки зору формула винаходу – головна частина патенту, в якій формулюються всі риси новизни даного винаходу, що відрізняють його від вже відомих, схожих за змістом винаходів. Тому цій частині перекладач повинен приділити уваги, адже тут перетинається як технічні терміни так, і юридичні.

Формула винаходу в англомовній патентній документації починається словами: *claim, claims (I claim, We claim, What I claim is, What we claim is)* і перекладається як «формула винаходу». Зазвичай формула складається з декількох пунктів, що є нумерованими абзацами (*depend* або *special claim*). Кожний пункт, яким би довгим він не був, в англійських патентах складається з одного речення.

Характерними для формули винаходу є фрази: *according to claim, claimed in claim, in accordance with claim, as claimed in claim* і т.д., що перекладаються «по пункту» [3, с. 145].

Наряду з *said* використовується слово *accompanying* – нижченаведене. Наведемо приклади фразових штампів: 1) *accompanying description* – нижченаведений опис; 2) *accompanying drawing* – додане креслення.

У цьому розділі кожна ознака повинна бути детально пояснена в описі та кресленнях (*support in specification and drawings*).

Багато мовознавців стверджують, що перекладачеві слід уникати синонімії. Професор А. І. Смірницький вважає, що перекладознавству не слід займатися цим питанням, оскільки сукупність синонімів не утворює реальної групи. Проте в перекладі патентної документації синонімія дає автору право на розширення своїх прав.

Слова-синоніми: 1) недолік – *default, defect, drawback, fault, shortcoming, weakness i inui*; 2) ознака або ефект – *feature, characteristic, effect, result*.

Дієслова-синоніми: 1) *to meet* – задовольняти, усувати, вирішувати, досягати, відповідати; 2) *to provide* – стосуватися, пропонувати, створювати, здійснювати, виконують [1, с. 74].

Іншою проблемою з якою зустрічається перекладач – це помилкові друзі перекладача. Якщо перекладач стикається в тексті оригіналу зі словом, подібним за формою певному українському слову, це повинно бути попередженням йому уважніше поставитися до аналізу конкретного значення англійського слова з тим, аби не припуститися помилки через неврахування усіх значень англійського слова, наприклад: 1) *revolutionary changes in tube design* перекладається як значні (радикальні) зміни в конструкції труби, але не революційні

зміни в конструкції труби; 2) *massive tube failures* – сильні пошкодження труби, але не масивні пошкодження труби.

Також труднощів завдає переклад неологізмів, адже з розвитком науки та техніки утворюється безліч нових слів та словосполучень, різних назв, які не завжди одразу з'являються в словниках. А тому перекладачеві важко прослідкувати появу цих неологізмів, зрозуміти та передати значення терміна. Наприклад: 1) атомний реактор – *atomic pile*; 2) мічений атом – *tracer atom*; 3) період напіврозпаду – *half-life*; 4) встановити дизель, обладнати дизелем – *to dieselize*.

Потрібно зазначити, що такі слова сприймаються як неологізми тільки до тих пір, поки висловлені ними поняття не стануть звичними, після чого вони міцно входять у словниковий склад і вже не сприймаються як нові. Неологізми, як правило, виникають на базі існуючої мовної традиції, використовуючи наявні вже в мові словотворчі засоби.

Таким чином, ми можемо відзначити наступні особливості які зустрічаються при перекладі англomовної патентної документації США та Великої Британії: широке застосування штампів та сталих виразів, велика кількість синонімів та багатозначних слів, використання канцеляризмів та граматичних конструкцій від першої особи. Також перекладачеві потрібно знати структуру, стиль та термінологію, які характерні саме для цього виду документації.

Перспективно подальшого дослідження є більш глибокий аналіз лексичних особливостей перекладу патентної документації з англійської мови на українську.

Література

1. Вейзе А. А. *Перевод технической литературы : учеб. пособие* / А. А. Вейзе, Н. Б. Киреев, И. К. Мирончиков. – Минск : [б. и.], 1997. – 112 с.
2. Климзо Б. Н. *Ремесло технического переводчика. Об английском языке, переводе и переводчиках научно-технической литературы* / Б. Н. Климзо. – М. : Р. Валент, 2006. – 508 с.
3. Руденко С. Д. *Перевод описаний изобретений к патентным документам Великобритании и США : метод. рек.* / Руденко С. Д. - М. : [б. и.], 1980. – 205 с.
4. Царьова С. О. *Переклад патентної документації США: навч. метод. посібник* / С. О. Царьова. – Харків : НТУ «ХПИ», 2006. – 208 с.

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

ЗІСТАВНІ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ У БІБЛІЙНИХ ТЕКСТАХ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Сагун О. І., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Розглянуто порівняльні лексико-стилістичні характеристики крилатих висловів англомовного та україномовного текстів перекладу книги «Даніїл» Книг Пророцьких Старого Заповіту; проаналізовано співвідношення лексико-стилістичних засобів у згаданих висловах; встановлено спільні та відмінні лексико-стилістичні ознаки останніх.

Ключові слова: книга «Даніїл» Старого Заповіту; англомовний та україномовний тексти перекладу; крилаті вислови, порівняльні лексико-стилістичні характеристики.

Е. И. Сагун, Л. Н. Черноватый. Сопоставительные лексико-стилистические характеристики крылатых выражений в текстах перевода Библии на украинский и английский языки. *Рассмотрены сравнительные лексико-стилистические характеристики крылатых выражений англоязычного и украиноязычного текстов перевода книги «Даниил» Книг пророческих Ветхого Завета; проанализировано соотношение лексико-стилистических средств в упомянутых выражениях; определены общие и отличительные черты последних.*

Ключевые слова: книга «Даниил» Ветхого Завета; англоязычный и украиноязычный тексты перевода; крылатые выражения; сравнительные лексико-стилистические характеристики.

O. I. Sahun, L. M. Chernovaty. Comparative Lexical and Stylistic Characteristics of Aphorisms in Bible Texts Translated into English and Ukrainian. *The article deals with the comparative lexical and stylistic characteristics of aphorisms in the Bible Books of Major Prophets (Daniel) translated into English and Ukrainian; analyzes the correlation of lexical and stylistic devices in the aphorisms; determines the common and specific features of the latter.*

Key words: Old Testament Daniel book; English and Ukrainian target texts; aphorisms; comparative lexical and stylistic characteristics.

Крилаті вислови (КВ) відносяться до фразеологічних одиниць, тобто відносно менш стійких з'єднань слів, які мають структуру речень або словосполучень [2]. Серед них – влучні вислови видатних осіб, цитати з літературних та інших творів, назви літературних, історичних і міфологічних персонажів та реалій, які набули узагальненого значення і часто повторюються в мовленні [4]. КВ визначаються [6] як поширені й загальновідомі влучні звороти мови, джерело яких може бути встановлене, що за формою є образним висловом, нерідко римованим, близьким до прислів'я, але без повчального змісту: *кіт наплакав; хоч греблю гати; сокола на хвості приніс*. Як вважають дослідники [4], найбільше КВ походить із текстів Біблії, що й послужило причиною вибору біблійних текстів матеріалом нашого дослідження. В межах Біблії, зважаючи на обмеженість обсягу даної роботи, ми зупинилися на книзі Даниїла із Старого Заповіту [1; 7], оскільки вона є насиченою фразеологічними одиницями, зокрема й КВ.

Далі поданий порівняльний лексико-стилістичний аналіз КВ книги Даниїла. Згаданий аналіз ґрунтується на змісті робіт провідних українських авторів у цій галузі [3; 4; 5; 6].

КВ 1 [1; 7], розділ 6, вірш 21

<i>servant of the living God</i>	раб Бога Живого
----------------------------------	-----------------

У цьому КВ в англomовному тексті перекладу (АМ ТП) серед лексико-стилістичних засобів спостерігається застосування гіперболи (*servant*), тобто образного применшення статусу людини, та метафори у формі персоніфікації – *living God* (те ж саме – в україномовному тексті перекладу (УМ ТП) – *Бога Живого*). В УМ ТП бачимо посилену гіперболу, за допомогою якої здійснюється ще більше (порівняно з АМ ТП), образне применшення статусу людини (*раб*); крім того, тут також застосовується інверсія (*Бога Живого*), яка суттєво посилює експресивність, в той час як в АМ ТП вживається прямий порядок слів. Крім того, сам КВ в обох текстах повністю складається із конфесійної лексики: *servant, living God (раб, Бог Живий)*.

КВ 2 [1; 7], розділ 6, вірш 25

<i>All people, nations, and languages, that dwell in all the earth.</i>	Всі народи, племена та мови, що мешкають по всій землі.
---	---

В АМ ТП спостерігаємо повтор посилювального означення *all* перед груповим підметом й обставиною місця та вживання стилістично забарвленої лексеми *dwell* (замість нейтральної *live*). В обох текстах наявні синекдоха (заміщення частиною цілого): *languages* (замість *groups of people who speak the same language*) в АМ ТП і *мови* (замість *групи людей, що розмовляють однією й тією ж мовою*) в

УМ ТП, а також персоніфікація: *languages, that dwell* (язики, що мешкають). В УМ ТП бачимо ще й вживання стилістично забарвлених лексем *племена* (замість нейтральної *народи*), *язики* (замість нейтральної *мови*).

КВ 3 [1; 7], розділ 6, вірш 25

<i>Peace be multiplied unto you.</i>	Нехай мир вам примножиться!
--------------------------------------	-----------------------------

В АМ ТП спостерігаються архаїзми, що стилізують текст під старовину. До них, зокрема, відносяться застаріла форма бажального речення в *Subjunctive* (замість конструкції з *let* – *Let peace be multiplied...*) та вживання прийменника *unto* (замість *upon*). Застосовується також метафора (персоніфікація, перенесення ознак істот на неістот), яка характерна для обох ТП: *Peace be multiplied* – *мир... примножиться*. В УМ ТП бачимо ще й знак оклику наприкінці речення, що посилює експресію, на відміну від АМ ТП, де вживається крапка, що сигналізує про більшу нейтральність висловлення. Наявні відмінності і в тема-рематичному аспекті: в АМ ТП в рематичній позиції, на якій зазвичай зосереджується увага адресата, знаходиться особовий займенник *you*, в той час як в УМ ТП – дієслово *примножиться*. Згадане дієслово, так само як і його відповідник в АМ ТП, відноситься до книжної лексики, сприяючи наданню певної урочистості усьому висловленню.

КВ 4 [1; 7], розділ 7, вірш 2

<i>Four winds of the heaven strove upon the great sea.</i>	Чотири небесні вітри вдарили на Велике море.
--	--

В обох ТП застосовуються однакові метафори: перенесення ознак неістот на назви неістот (*winds of the heaven* – *небесні вітри*) та персоніфікація (*winds... strove* – *вітри вдарили*). В обох текстах також наявне вживання посилювального епітета *great* (*Велике*) перед відповідним іменником (*sea* – *море*), однак в УМ ТП, на відміну від АМ ТП, згадане слово (*Велике*) написано з великої літери, що змушує тлумачити словосполучення *Велике море* як назву. Обидва ТП містять по одній конфесійній лексемі однакового змісту (*heaven* – *небесний*), які проте представлені різними частинами мови: іменником в АМ ТП й прикметником – в УМ ТП. До відмінностей слід також віднести характер означень до іменника *winds* та його відповідника *вітри*. Якщо в АМ ТП одне означення (*four*) є препозитивним, а інше (*of the heaven*) – постпозитивним, то в УМ ТП обидва означення (*чотири небесні*) знаходяться у препозиції. Варто також звернути увагу

на незвичне застосування прийменника «на» перед словосполученням *Велике море*, що за контекстом змушує інтерпретувати дієслово «вдарили» як «налетіли». Як і будь-які інші незвичні ознаки, ця посилає стилістичне забарвлення УМ ТП.

КВ 5 [1; 7], розділ 7, вірш 3

<i>Four great beasts came up from the sea, diverse one from another</i>	Чотири великі звірі піднялися з моря, різні один від одного.
---	--

В обох ТП застосовуються однакові посилені повтори тих самих лексем (*four, great, sea*), що і в попередньому вірші, але в супроводі інших слів, згадані повтори употужнюють їх виразові якості. Як в АМ ТП, так і в УМ ТП наявні по два препозитивних означення (*four great*) до іменника *beasts* (звірі). В обох текстах нейтральні лексеми *різні* (*diverse*) набувають стилістичного забарвлення в ускладнених зворотах (*різні один від одного – diverse one from another*), які видаються надлишковими – простіше було б додати ще одне препозитивне означення (*Чотири великі різні звірі – Four different great beasts*) – однак їх наявність стилізує виклад під архаїчний.

КВ 6 [1; 7], розділ 7, вірш 14.

<i>There was given him dominion, and glory, and a kingdom</i>	Йому було дане панування й слава та царство
---	---

В обох ТП наявне вмотивоване застосування пасивної структури для розміщення трьох найважливіших лексем, що відносяться до конфесійної лексики (*dominion, glory, kingdom – панування, слава, царство*) у рематичній позиції для концентрації на них уваги. Як в АМ ТП, так і в УМ ТП спостерігається полісиндетон, що сприяє логічному й емоційному виділенню згаданих однорідних лексем: повтор сполучника *and* перед двома останніми однорідними лексемами (*and glory, and a kingdom*) в АМ ТП та послаблений полісиндетон в УМ ТП: повтор синонімічних сполучників *й* і *та* перед двома останніми однорідними лексемами (*й слава та царство*), однак їх суттєва фонетична відмінність значно знижує стилістичний ефект.

КВ 7 [1; 7], розділ 7, вірш 14

<i>His dominion is an everlasting dominion, which shall not pass away</i>	Панування Його – панування вічне, яке не спиниться
---	--

В обох ТП наявний повтор лексем *dominion* (панування). В АМ ТП згадана лексема розміщується на початку та наприкінці першого простого речення (з двома різними означеннями: *his* та *everlasting*) між якими розташоване дієслово-зв'язка *is*, внаслідок чого друга лексема *dominion* знаходиться у рематичній позиції, а тому на ній зосереджується увага. В УМ ТП бачимо, що означальний підрядний

зворот посилює значення препозитивної означальної лексеми *вічне*, яка у цьому тексті знаходиться у рематичній позиції. Видається, що таке розташування згаданої лексеми вигідно відрізняє УМ ТП зі стилістичної точки зору, оскільки означальний підрядний зворот, що йде відразу за нею (*яке не спиниться*) посилює її значення, повторюючи його у перефразованій формі у постпозиції. Власне такий самий прийом спостерігається і в АМ ТП, однак тут означальний підрядний зворот (*which shall not pass away*) йде одразу за іменником *dominion*, що певним чином знижує експресію, порівняно з УМ ТП. В АМ ТП доцільно зауважити також вживання архаїзму *shall* (замість: *will*).

КВ 8 [1; 7], розділ 7, вірш 13

<i>Son of man</i>	Син Людський
-------------------	--------------

В обох текстах спостерігається перифраз із застосуванням конфесійної лексики: *Son of man* – *Син Людський* (мається на увазі *Христос*). Як в одному, так і в іншому ТП вживаються також засоби надання згаданим словосполученням стилістичного забарвлення, проте ці засоби є різними: якщо в АМ ТП – це застосування структури з прийменником *of*, то в УМ ТП – інверсія.

КВ 9 [1; 7], розділ 7, вірш 13

<i>Ancient of days</i>	Старий днями
------------------------	--------------

Характеристики КВ 9 майже повністю збігаються з тими, що спостерігалися в КВ 8. В обох випадках бачимо перифраз із застосуванням конфесійної лексики: *Ancient of days* – *Старий днями* (мається на увазі *Бог*). В обох текстах також застосовуються засоби надання згаданим словосполученням стилістичного забарвлення: в АМ ТП – це вживання структури з прийменником *of*, а в УМ ТП – інверсія із застосуванням епітета, вираженого іменником в орудному відмінку (*днями*).

КВ 10 [1; 7], розділ 7, вірш 18

<i>The saints of the most High shall take the kingdom</i>	Приймуть царство святі Всевишнього
---	------------------------------------

У АМ ТП бачимо розширену групу підмета з посиленням означенням (*the most High*), яке приєднується за допомогою прийменника *of*, створюючи відчуття урочистості, що посилюється завдяки вживанню архаїзмів: *the most High* (замість: *the Highest*); *shall* (замість: *will*). Спостерігаються відмінності у тема-рематичному членуванні у двох текстах. Прямий порядок слів в АМ ТП забезпечує розміщення лексеми *kingdom* у рематичній позиції, зосереджуючи на ній увагу, в той час як, завдяки застосуванню інверсії, в УМ ТП у згаданій позиції

знаходиться груповий відмет (*святі Всевишнього*). В обох текстах наявна конфесійна лексика: *saints, the most High, kingdom – царство, святі, Всевишній*.

Усього таким чином в розділах 6–10 АМ ТП [7] та УМ ТП [1] книги пророка Даниїла було проаналізовано 73 КВ, в яких застосовувалося 7 лексико-стилістичних засобів, співвідношення яких показано на рис. 1.

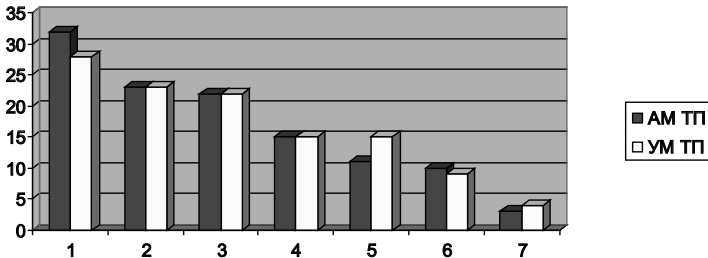

Рис. 1. Кількісне співвідношення лексико-стилістичних засобів, використаних у 73 крилатих висловах в АМ ТП та УМ ТП книги Даниїла (розділи 6-10). Умовні позначення: по горизонталі – лексико-стилістичні засоби: 1 – повтор, 2 – метафора, 3 – перифраз, 4 – епітет, 5 – гіпербола, 6 – синекдоха, 7 – метонімія, по вертикалі – кількість випадків вживання

Як впливає з рис. 1, з точки зору кількісного співвідношення лексико-стилістичних засобів, використаних у відібраних нами 73 крилатих висловах в АМ ТП та УМ ТП, спостерігаються практично однакові параметри, що може свідчити про те, що обидва перекладачі намагалися перекладати згадані вислови якомога ближче до тексту оригіналу, зберігаючи як образи, на яких вони побудовані, так і мовні засоби, що їх реалізують.

Яскравою особливістю проаналізованих нами 73 КВ є надзвичайна їх насиченість конфесійною лексикою (по 110 лексем у кожному з текстів), яка належить до основних мовних стильових засобів конфесійного стилю, головними ознаками якого є урочистість і піднесеність як стилістичні домінанти, благозвуччя, символізм та стійкість стильової норми [4, с. 288].

Єдиною чіткою відмінною рисою КВ у двох текстах, з точки зору їх лексико-стилістичних характеристик, є питома вага архаїзмів. В аналізованих КВ в УМ ТП архаїчних лексем не виявлено взагалі, а в АМ ТП знайдено 40 випадків їх вживання, наприклад, *hearken unto thy servants – прислухатися до Твоїх рабів пророків, spake in thy*

name – говорили в Твоїм Імені, righteousness belongeth unto thee, but unto us confusion of faces – Тобі, Господи, справедливість, а нам сором на обличчя; whither thou hast driven them – по всіх тих краях, куди Ти їх вигнав.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати деякі попередні висновки щодо порівняльних аспектів побудови фразеологічних одиниць, зокрема, так званих крилатих висловів, у книзі Даниїла із Старого Заповіту [1; 7] англійською та українською мовами.

Побудова біблійних КВ в обох мовах загалом здійснюється за схожими принципами, внаслідок чого їх розпізнавання як відповідників не викликає особливих труднощів: вживаються схожі метафори та конфесійні лексеми, засоби посилення стилістичної експресії (повтори, посилювальні означення, вживання стилістично забарвлених лексем тощо).

Вживання конфесійної лексики є характерною ознакою КВ в аналізованих текстах як в українській, так і в англійській мовах, однак принципи її вживання мають як збіги, так і розбіжності. Найбільше збігів спостерігається на рівні речення, а також при передачі понять, що передаються дієслівними конструкціями, звертань (до Бога), порівнянь та однослівних лексем. Розбіжності спостерігаються при передачі понять з родовим відмінком, де в АМ ТП застосовується переважно прийменник *of*, а в УМ ТП переважають моделі «іменник – прикметник» (із застосуванням інверсії), «іменник у називному відмінку – іменник у родовому відмінку» або «іменник у називному відмінку – іменник в орудному відмінку». Розбіжності є характерними також при передачі обставинних КВ, які передаються за смыслом, а за структурою мало схожі в АМ ТП та УМ ТП.

До відмінностей доцільно віднести також наявність відносно значної частки архаїзмів в АМ ТП, що стилізують текст під старовину. Їх вживання є характерним переважно для лексичного рівня, хоча спостерігаються й архаїчні граматичні форми. В УМ ТП архаїзми у проаналізованих КВ взагалі відсутні, однак спостерігається тенденція до вживання книжної лексики, що надає певної урочистості усьому висловленню. При цьому деякі слова застосовуються у незвичних, хоча й зрозумілих у конкретному контексті, значеннях або з відхиленнями від звичної сполучуваності слів, що посилює стилістичне забарвлення.

До інших відмінностей слід віднести переважно прямий порядок слів в АМ ТП та ширше застосування інверсії, яка суттєво посилює експресивність висловлення, в УМ ТП. Вільніший порядок слів в українській мові дозволив розширити діапазон варіативності тема-рематичних відносин в УМ ТП, внаслідок чого в цьому аспекті спостерігаються певні розбіжності у двох текстах. Однак, оскільки

ки вивчення синтаксичних аспектів даної проблеми на входило до змісту нашого дослідження, то в цьому вбачається перспектива подальших розвідок.

Література

1. *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена* / Пер. І. Огієнка 1962 р. — К. : Українське Біблійне Товариство, 2009. — 1151 с.
2. Гнатюк І. С. Афоризм / І. С. Гнатюк // *Українська мова: Енциклопедія*. — [3-тє вид., змін. і доп.]. — К., 2007. — С. 39.
3. Дудик П. С. *Стилістика української мови* / П. С. Дудик. — К.: Академія, 2005. — 368 с.
4. Мацько Л. І. *Стилістика української мови: підручник* / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К. : Вища шк., 2003. — 462 с.
5. Жук Т. В. *Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова»* / Т. В. Жук. — К., 2005. — 21 с.
6. Пономарів О. Д. *Стилістика сучасної української мови: підручник* / О. Д. Пономарів. — К. : Либідь, 1993. — 248 с.
7. *King James Version of the Bible [Electronic resource]*. — Access : <http://www.kingjamesbibleonline.org/>.

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

СПІВСТАВНІ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕКСТІВ ПЕРЕКЛАДУ БІБЛІЇ УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Симоненко А. О., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Розглянуто порівняльні лексико-стилістичні характеристики англомовного та україномовного текстів перекладу книги «Ісус Навин» Книг Історичних Старого Заповіту; проаналізовано співвідношення лексико-стилістичних засобів у згаданих текстах; встановлено спільні та відмінні лексико-стилістичні ознаки останніх.

Ключові слова: книга «Ісус Навин» Старого Заповіту; англomовний та українomовний тексти перекладу; порівняльні лексико-стилістичні характеристики.

А. О. Симоненко, Л. Н. Черноватый. Сопоставительные лексико-стилистические характеристики текстов перевода Библии на украинский и английский языки. Рассмотрены сравнительные лексико-стилистические характеристики англоязычного и украиноязычного текстов перевода книги «Иисус Навин» Книг исторических Ветхого Завета; проанализировано соотношение лексико-стилистических средств в упомянутых текстах; определены общие и отличительные черты последних.

Ключевые слова: книга «Иисус Навин» Ветхого Завета; англоязычный и украиноязычный тексты перевода; сравнительные лексико-стилистические характеристики.

A. O. Symonenko, L. M. Chernovaty. Comparative Lexical and Stylistic Characteristics of the Bible Texts Translated into English and Ukrainian. The article deals with the comparative lexical and stylistic characteristics of the Bible Historical Books (Joshua) translated into English and Ukrainian; analyzes the correlation of lexical and stylistic devices in the said texts; determines the common and specific features of the latter.

Key words: Old Testament Joshua book; English and Ukrainian target texts; comparative lexical and stylistic characteristics.

Порівняльна стилістика англійської та української мов є важливим компонентом змісту навчання майбутніх перекладачів, однак її зміст на сьогодні недостатньо розроблено, а тому й потребує спеціальних досліджень. Одним із компонентів згаданого змісту є так званий конфесійний стиль, що відноситься до релігійного дискурсу, який ґрунтується переважно на біблійних текстах. Оскільки ця проблема, з точки зору навчання майбутніх перекладачів, видається недостатньо вивченою, цим і пояснюється *актуальність* нашого дослідження.

Як відомо [4], стилістика підрозділяється на фоностилістику, лексичну, фразеологічну, стилістичний синтаксис тощо. Однією з найголовніших для майбутніх перекладачів є лексична стилістика, що виділяє групи слів, які здатні створювати стилістичні протиставлення, на яких формуються стилістичні засоби словесної виразності – тропи: епітет, порівняння, метафора, метонімія, синекдоха тощо. У кожному стилі кожної мови існує певна номенклатура стилістичних засобів, що є характерними його ознаками й автоматично приймаються носіями мови як автентичні. Аби забезпечити таке сприймання власних перекладів, майбутні перекладачі повинні усвідомлювати згадану номенклатуру й відповідно застосовувати її

у своїх перекладах, а для цього вони мають попередньо засвоїти відповідні знання, зокрема, й стосовно конфесійного стилю.

Вирішення поставленого завдання потребує проведення спеціальних досліджень цього стилю у порівняльному аспекті, зокрема, стосовно україномовних (УМ) та англomовних (АМ) текстів перекладу (ТП) Біблії. З цією метою ми провели спеціальне дослідження на матеріалі найпоширеніших перекладів Старого Заповіту українською [1] та англійською [6] мовами.

Далі стисло подано зміст та результати порівняльного лексико-стилістичного аналізу перекладів розділів 1-11 книги «Ісус Навин» (*Joshua*) Книг Історичних Старого Заповіту (*Old Testament Wisdom Books*). Інструментом аналізу був перелік засобів лексичної стилістики, що ґрунтується на змісті робіт провідних українських авторів у цій галузі [2; 4; 5]. Приклад його застосування показано на матеріалі ілюстрації 1.

Ілюстрація 1 – вірш 1 другого розділу книги «Ісус Навин»

<p><i>I And Joshua the son of Nun sent out of Shittim two men to spy secretly, saying, Go view the land, even Jericho. And they went, and came into an harlot's house, named Rahab, and lodged there.</i></p>	<p>1. І послав Ісус, син Навинів, із Ситтіму двох таємних вивідувачів, говорячи: Ідїть, розгляньте цей Край та Єрихон. І вони пішли, і ввійшли до дому однієї блудниці, а ім'я їй Рахав. І переночували вони там.</p>
---	---

У першому вірші в обох текстах бачимо марковану лексику *Joshua* («Ісус»). Слово «Край», так само як і в подальших віршах УМ ТП пишеться з великої літери, що також дозволяє розглядати його як марковану лексему, хоча в АМ ТП це слово написане з літери малої, а отже не відноситься до розряду маркованих. У цьому вірші в обох текстах спостерігається градація, що визначається [4, с. 435] як стилістична фігура, що застосовується для поступового нагнітання засобів художньої виразності з метою підвищення (висхідна градація) чи пониження (низхідна градація) їх емоційно-сміслової експресії. У вірші 1 має місце висхідна градація з кульмінацією у останньому елементі: *And they went, and came into harlot's house, named Rahab, and lodged there* (І вони пішли, і ввійшли... і переночували...). У даному вірші наявна надлишковість засобів, що використовуються для передачі лексичного чи граматичного змісту висловлювання, тобто плеоназм у формі перифрази із застосуванням прикладки для ідентифікації семантики вихідного слова: *Joshua, the son of Nun; harlot..., named Rahab* (Ісус, син Навинів; блудниця, а ім'я їй Рахав). У цьому ж вірші ми бачимо вживання полісиндетону, що являє собою нагромадження

сполучників та інших службових частин мови для логічного й емоційного виділення кожного із складників висловлювання [5, с. 241]. У АМ ТП це повтор сполучника *and* на початку кожного простого речення для емоційного виділення складників висловлювання (*And they went, and came into an harlot's house, named Rahab, and lodged there*), а в УМ ТП – сполучника «і» на початку усіх простих речень, окрім прямої мови (*І вони пішли, і ввійшли до дому однієї блудниці, а ім'я їй Рахав. І переночували вони там*). В обох текстах застосовується евфемізми, тобто слова чи сполучення слів або вислови, які найчастіше сприймаються з позитивною чуттєвістю; милозвучні мовні одиниці. Ними за певних ситуативних умов замінюють лексеми (слова) непристойні, неввічливі, з неприємним забарвленням [4, с. 355]. У нашому випадку це використання в АМ ТП слова *harlot* (замість *whore*), яке, до речі, вже вийшло з вжитку й можна його також вважати архаїзмом, В обох текстах вживається також стилістично забарвлена лексика: *view* (*the land*) та *розгляньте* (*цей Край*).

Узагальнено результати (у відсотках) аналізу АМ ТП і УМ ТП розділів 1-11 книги «Ісус Навин» показано на рис. 1.

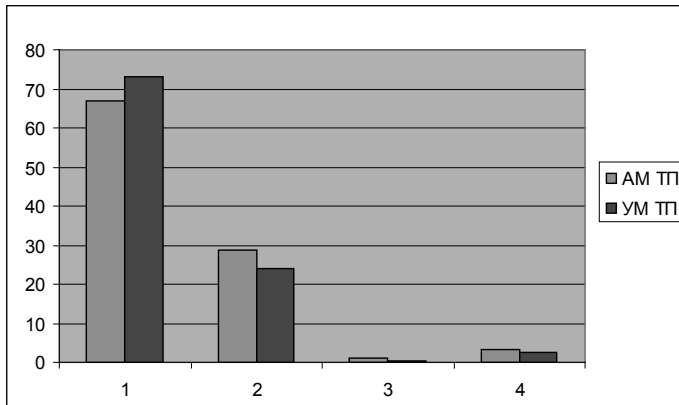

Рис. 1. Співвідношення (у відсотках) лексико-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП книги «Ісус Навин» (розділи 1-11) «Книг Історичних» Старого Заповіту Біблії. Умовні позначення: 1 – фігури якості, 2 – фігури кількості, 3 – фігури сумісності, 4 – фігури протилежності

Як випливає з рис. 1, співвідношення часток фігур якості та кількості в АМ ТП та УМ ТП є досить схожою з невеликою перевагою УМ ТП стосовно фігур якості й такою ж незначною різницею відносно фігур кількості, але вже на користь АМ ТП. Наприклад, різ-

ниця стосовно фігур якості складає 6% (АМ ТП – 67% проти 73% в УМ ТП). Загалом кількість випадків використання «Фігур якості» в АМ ТП складає 298, а в УМ ТП – 394.

Відсоткова перевага в категорії «Фігур кількості» (тут зафіксовано вживання лише гіперболи) становить 5% (29% проти 24%) на користь АМ ТП, хоча реальна кількість випадків її застосування, як уже згадувалося раніше, в обох текстах майже однакова (128 і 129 випадків відповідно).

Співвідношення «Фігур сумісності» (у цій категорії зафіксовано вживання лише порівняльного звороту) також є практично однако-вим, з невеликою перевагою АМ ТП (0,5% проти 0,3% в УМ ТП). Реальна кількість застосування засобів цієї категорії в обох текстах одна й та ж – по 2 випадки.

Кількість використання «Фігур протилежності» (в межах згаданої категорії зафіксовано вживання лише антитези) є однаковою в обох текстах (по 14 разів), але у відсотковому відношенні зафіксовано не-велику перевагу АМ ТП (3,1% проти 2,7%). Виходячи з відсоткового та кількісного порівняння використання згаданих фігур, можна зробити висновок, що різниця у їх вживанні в АМ ТП та УМ ТП є несуттєвою.

Порівняльне відсоткове співвідношення компонентів категорії «фігу-ри якості» кожної категорії в межах АМ ТП та УМ ТП подано на рис. 2.

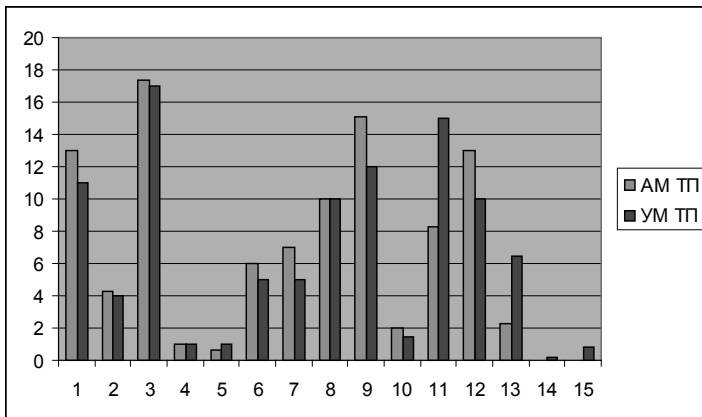

Рис. 2. Співвідношення (у відсотках) лексико-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП в межах категорії «Фігури якості». Умовні позначення: 1 – метонімія, 2 – синекдоха, 3 – перифраз, 4 – евфемізм, 5 – ампліфікація, 6 – градація висхідна, 7 – градація низхідна, 8 – повтор звичайний, 9 – повтор посилений, 10 – метафора (неістот на назви неістот), 11 – персоніфікація, 12 – плеоназм, 13 – тавтологія, 14 – прикладка, 15 – епітет прикметниковий.

Як показує рис. 2, відсоткове співвідношення між категоріями є доволі різним. Наприклад, вживання метонімії (засіб 1) переважає в АМ ТП (13% проти 11%), хоча кількісна різниця – на користь УМ ТП (43 випадки проти 39 в АМ ТП).

Щодо вживання синекдохи (засіб 2), то тут спостерігається схожа картина (4,3% проти 4%) з майже ілюзорною перевагою АМ ТП, хоча реальна кількість використання цього засобу в УМ ТП перевищує відповідний показник в АМ ТП: 16 і 13 випадків, відповідно.

Згідно з рис. 2.2 стає зрозумілим, що перифраз (засіб 3) є найбільш уживаним лексико-стилістичним засобом. Його використання в АМ ТП складає 17,4 % проти 17,0% – в УМ ТП, хоча в кількісному відношенні перевага на боці УМ ТП: 67 випадків проти 52 в АМ ТП.

Дані стосовно засобу 4 свідчать, що евфемізми є найменш уживаними в обох текстах як у якісному відношенні (біля 1%), так і в кількісному – по 3 випадки.

Питома вага ампліфікації (засіб 5) також є незначною (0,6% АМ ТП в проти 1,0% в УМ ТП), так само як і її кількісне вираження (2 і 4 випадки відповідно).

Частка висхідної градації (засіб 6) становить 6% в АМ ТП проти 5% в УМ ТП, хоча в кількісному аспекті мінімальна перевага вже на боці УМ ТП – 19 випадків проти 18 в АМ ТП. Схожі результати було отримано й стосовно використання низхідної градації (засіб 7), частка якої в АМ ТП склала 7% проти 5% в УМ ТП. У даному випадку кількісна перевага також на боці АМ ТП: 20 випадків проти 18 в УМ ТП.

Частка вживання звичайного повтору (засіб 8) в АМ ТП та УМ ТП є однаковою – по 10%, але реальна кількість використання цього засобу має значну різницю: в АМ ТП – 29 випадків, а в УМ ТП – 42 випадки.

Хоча питома вага посиленого повтору є вищою в АМ ТП (15,1% проти 12% в УМ ТП), у кількісному відношенні його частотність в обох текстах є майже однаковою: 45 випадків в АМ ТП і 47 – в УМ ТП.

Частка застосування того виду метафори, що стосується перенесення назви або ознаки неістоти на назву неістоти (засіб 10) в обох текстах є майже однаковою як у відсотковому (2,0% проти 1,5% на користь АМ ТП), так і в кількісному вираженні (по 6 випадків у кожному тексті).

Питома вага персоніфікації, як ще одного виду метафори (засіб 11), вища в УМ ТП – 15% проти 8,3% в АМ ТП, а в кількісному вираженні спостерігається більш ніж подвійна перевага УМ ТП – 58 випадків проти 25 в АМ ТП.

Частка плеоназму (засіб 12) є вищою в АМ ТП (13% проти 10% в УМ ТП), хоча в кількісному відношенні невелика перевага вже в УМ ТП – 41 випадок проти 39 в АМ ТП.

Тавтологія (засіб 13) є більш поширеною в УМ ТП як у відсотковому (6.5% проти 2.3% в АМ ТП), так і в кількісному аспектах (26 проти 7 випадків в АМ ТП).

Прикладка (засіб 14) та епітет (засіб 15) взагалі відсутні в АМ ТП, а їх питома вага в УМ ТП є несуттєвою (0.2% та 0.8% відповідно), так само як і їх кількісні параметри (1 та 3 випадки відповідно).

Оскільки, як випливає з аналізу наведеного вище, спостерігаються відмінності, з одного боку, у частках відповідного прийому у загальному обсязі лексико-стилістичних засобів, та кількісному співвідношенні згаданих засобів, з іншого, аж до зміни такого співвідношення на користь одного чи іншого ТП, доцільно розглянути згадане співвідношення лише у кількісному аспекті, аби зрозуміти, чим викликана різниця у загальному обсязі застосованих лексико-стилістичних засобів у кожному ТП, а також які саме засоби є характерними для кожного із ТП, що підлягали аналізу. Результати згаданого аналізу подано на рис.3.

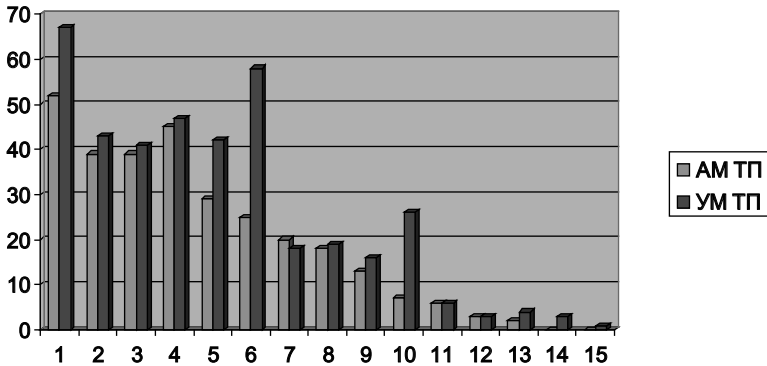

Рис. 3. Кількісні співвідношення лексико-стилістичних засобів в АМ ТП та УМ ТП в межах категорії «Фігури якості». Умовні позначення: по горизонталі – лексико-стилістичні засоби: 1 – перифраз, 2 – метонімія, 3 – плеоназм, 4 – повтор посилений, 5 – повтор звичайний, 6 – персоналізація, 7 – градація низхідна, 8 – градація висхідна, 9 – синекдоха, 10 тавтологія, 11 – метафора (неістот на назви неістот), 12 – евфемізм, 13 – ампліфікація, 14 – епітет прикметниковий, 15 – прикладка; по вертикалі - кількість лексико-стилістичних засобів, вжитих у відповідних текстах

Як свідчить рис. 3, обидва перекладачі (англомовного й україномовного текстів) намагалися перекладати якомога ближче до тексту оригіналу (давньоєврейською мовою) з точки зору лексико-стилістичних засобів, застосованих ними. Про це свідчать значні збіги у кількості застосованих згаданих засобів в межах однакових відрізків тексту оригіналу (розділи 1-11 книги «Ісус Навин» Книг Історичних Старого Заповіту Біблії. Порівняймо кількість лексико-стилістичних засобів вжитих англomовним та україномовним перекладачами в межах перекладу згаданого тексту оригіналу (перше значення означає кількість вживань відповідного засобу в АМ ТП, а друге – таку ж кількість в УМ ТП): метонімія – 39 і 43, плеоназм – 39 і 41, посилений повтор – 45 і 47, низхідна градація – 20 і 18, висхідна градація – 18 і 19, синекдоха – 13 і 16, метафора (перенесення ознак неістот на назви неістот) – 6 і 6, евфемізм – 3 і 3, ампліфікація – 2 і 4. В УМ ТП вжиті деякі лексико-стилістичні засоби (прикладка та прикметниковий епітет), які відсутні в АМ ТП, однак їх несуттєва частка (1 і 3 випадки відповідно) не дозволяють розглядати їх вживання як ознаку будь-якої тенденції.

З іншого боку, співвідношення застосування деяких лексико-стилістичних засобів подібні підстави дає. Зокрема, в УМ ТП спостерігається суттєва перевага питомої ваги окремих лексико-стилістичних засобів, яку не можна пояснити випадковими чинниками. Наприклад, кількість випадків перифразу в УМ ТП (67) перевищує відповідний параметр в АМ ТП (52) в 1,3 рази, тобто більш ніж на 20%. Повтор (звичайний) вживався в УМ ТП майже в 1,5 рази частіше, ніж в АМ ТП (42 випадки проти 29), персоніфікація – більш ніж удвічі (2,3 рази – 58 випадків проти 35 в АМ ТП), а тавтологія – майже вчетверо (3,7 рази – 26 випадків проти 7 в АМ ТП).

Таким чином, порівняльний аналіз лексико-стилістичних характеристик АМ ТП і УМ ТП дозволяє зробити висновок, що в згаданих ТП є як спільні, так і відмінні ознаки. До спільних слід віднести застосування таких засобів як метонімія, плеоназм, посилений повтор, градація (низхідна та висхідна), синекдоха, метафора (перенесення ознак неістот на назви неістот), евфемізми та ампліфікація. Усі ці засоби, вірогідно, були в тексті оригіналу й були перенесені перекладачами у тексти перекладу, що й пояснює згадані збіги.

Відмінності ж стосуються набагато ширшого використання в УМ ТП перифразу, лексичного повтору, тавтології та персоніфікації. Це можна пояснити особливостями української народної творчості, де повтор (включаючи й лексичний) грає суттєву роль (див. [3]), аде тавтологію (й певним чином перифраз) можна розглядати як різно-

види повтору. Оскільки й персоніфікація є суттєвим компонентом згаданої творчості, то можна припустити, що сприймання її зразків українським перекладачем в дитинстві та у подальших періодах життя сприяло формуванню певних архетипів у його свідомості, які на підсвідомому рівні впливали на вибір ним лексико-стилістичних засобів у процесі перекладу тексту оригіналу. Це припущення потребує подальших розвідок, в чому й вбачаємо перспективу дослідження.

Література

1. *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / Пер. І. Огієнка 1962 р. — К.: Українське Біблійне Товариство, 2009. — 1151 с.*
2. *Дудик П. С. Стилістика української мови / П. С. Дудик. — К.: Академія, 2005. — 368 с.*
3. *Жук Т. В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Жук. — К., 2005. — 21 с.*
4. *Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; За ред. Л. І. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с.*
5. *Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник / О. Д. Пономарів. — К.: Либідь, 1993. — 248 с.*
6. *King James Version of the Bible [Electronic resource]. — Access : <http://www.kingjamesbibleonline.org/>.*

УДК 811.111'255.4'42:791

СТИЛІСТИКА ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ДІЕГЕТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АНГЛОМОВНИХ КІНОФІЛЬМІВ

Соловійова Ю. О., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

У статті розглянуто теоретичні аспекти перекладу кінофільмів різних жанрів, висвітлено основні поняття кіноперекладу та його труднощі, з'ясовано основні специфічні елементи перекладу субтитрів, пояснено задачі перекладача, проаналізовано культурну обумовленість кінотексту та лінгвістичну систему кінофільму, досліджено переклад дієгетичних елементів та фігур стилістичної семасіології, а саме метафори, гіперболи, іронії, персоніфікації, евфемізмів, дисфемізмів, епітетів, порівнянь, антитези та інших стилістичних фігур в англомовних кінофільмах; проведено їх аналіз.

Ключові слова: кінопереклад, кінотекст, дієгетичні елементи, фігури стилістичної семасіології

Ю. А. Соловьёва, Т. Г. Лукьянова. Стилистика передачи на украинский язык диегетических элементов англоязычных фильмов. *В статье рассмотрены теоретические аспекты перевода кинофильмов разных жанров, освещены основные понятия киноперевода и его трудности, выяснены основные специфические элементы перевода субтитров, объяснены задачи переводчика, проанализированы культурная обусловленность кинотекста и лингвистическая система кинофильма, исследован перевод диегетических элементов и фигур стилистической семасиологии, а именно метафоры, гиперболы, иронии, персонификации, эвфемизмов, дисфемизмов, эпитетов, сравнений, антитезы и других стилистических фигур в англоязычных кинофильмах; проведен их анализ.*

Ключевые слова: киноперевод, кинотекст, диегетические элементы, фигуры стилистической семасиологии

Yu. O. Soloviova, T. H. Lukyanova. Stylistics of Ukrainian Translation of Diegetic Elements in English Feature Films. *The article is dedicated to the issues of stylistics of Ukrainian diegetic elements translation in English feature films. In our paper we study theoretical aspects of translation of feature films belonging to different genres; we enlighten the main concepts of screen translation and its difficulties; we examine the main specific elements of*

subtitle translation; we explain the tasks of the translator, analyze the cultural conditioning of the film text and the linguistic system of a film; we look at the translation of the diegetic elements and the figures of stylistic semasiology, namely metaphor, hyperbole, irony, personification, euphemism, dysphemism, epithet, simile, antithesis and other stylistic figures in the English feature films and analyze them.

Key words: *film translation, film text, diegetic elements, figures of stylistic semasiology.*

Відтворення кінотекстів для іншомовної, іншокультурної аудиторії залишається **актуальною** проблемою теорії та практики перекладу. **Метою** нашої роботи є вивчення лексико-стилістичних особливостей українського перекладу дієтетичних елементів кінофільмів (на основі англомовних субтитрів). **Об'єктом** дослідження є лексико-стилістичні особливості перекладу одиниць стилістичної семасіології в англомовних фільмах. **Матеріалом** дослідження обрано 8 англомовних кінофільмів : «Ван Хельсінг» 2004 року (“Van Helsing”), «Вартові Галактики» 2014 року (“Guardians of the Galaxy”), «Великий Гетсбі» 2013 року (“The Great Gatsby”), «Голодні ігри» 2012 року (“The Hunger Games”), «Голодні ігри: У вогні» 2013 року (“The Hunger Games: Catching Fire”), «Джанго вільний» 2012 року (“Django Unchained”), «Перший месник» 2011 року (“Captain America: The First Avenger”), «Перший месник. Друга війна» 2014 року (“Captain America: The Winter Soldier”).

Аналіз наукової та практичної літератури, медіа, інтернет-джерел й досвіду участі в різноманітних українських і зарубіжних науково-практичних конференціях дозволяє констатувати факт паралельного існування декількох наукових центрів дослідження кіноперекладу. Міжнародна співпраця, дослідницькі групи й асоціації, до складу яких входять представники всіх наукових шкіл, центрів, університетів і комерційних організацій, що займаються проблемами аудіовізуального перекладу, дозволяє вченим слідкувати за останніми теоретичними та технологічними тенденціями в досліджуваній сфері.

Професійний переклад кінофільмів різних жанрів вимагає гарних знань в області культур. Глядацьке сприйняття допомагає виявити універсальність та специфічність проблем перекладу. Ряд проблем кіноперекладу стосується перекладу в цілому. Проте, існують і специфічні проблеми перекладу, що пов'язані із особливостями медіакомунікації, техніки перекладу тощо.

Розглядаючи основні поняття кінематографу та літератури, можна стверджувати, що їхній взаємовплив лежить у площині візуального. Вираження кіномови в художньому творі відбувається шля-

хом змістово-формальних трансформацій та залучення в писемний текст зображально-виражальних засобів, які співвідносяться із засобами кінематографу [2].

Розвідки у галузі кіноперекладу дозволяють вирішити ряд проблем, пов'язаних із труднощами у виборі стратегій для передачі реалій, пейоративної, безеквівалентної лексики, інтертекстуальних елементів, засобів створення гумористичного ефекту; труднощами перекладу назв кінофільмів; поняттям кіно діалогу як одиниці перекладу; специфікою перекладу фільмів із субтитрами; поняттям фільму як форми сучасного художнього тексту; та проблем, що стосуються прагматичної адаптації тексту художнього фільму; психолінгвістичних особливостей перекладу кіно- та відеоматеріалів тощо.

Процедура кіноперекладу – це складний процес, який представляє собою погоджену роботу кіновиробника, перекладача-укладальника та студії звукозапису у складі координатора дубляжу, звукорежисера, режисера та асистента режисера, акторів.

Кінопереклад є складним видом перекладацької діяльності, який переносить фільм в інше культурно-історичне середовище. Художній твір, створений режисером на основі культури, безпосереднім носієм якої він є, змінює адресата. Виходячи з цього, можна стверджувати, що одним із найважливіших питань, що виникають при вивченні проблеми перекладу фільмів є поєднання адекватно відтвореної, зрозумілої для іншомовного реципієнта інформації зі збереженням режисерського бачення світу, особливостей індивідуально-авторської мови, що втілилися у структурі кінотексту в цілому, у архітектурі кожного художнього образу, мовленні дійових осіб [3].

Зважаючи на те, що метою нашої роботи є вивчення лексико-стилістичних особливостей українського перекладу дієгетичних елементів кінофільмів (на основі англomовних субтитрів), є доцільним розглянути поняття дієгезису. У теорії кіно термін «дієгезис» позначає усю повноту світу художнього твору і всією його реальності, тобто «функціональну реальність, яка сконструйована у межах фільму». Тож дієгетичні елементи лінгвістичної системи кінофільму – це речі та події, які є частиною реального світу кіногероїв. До недієгетичних елементів відносимо усе те, що чує і бачить лише глядач, що знаходиться у позиції спостерігача. Кінотекст, безпосередньо, є поєднанням двох семіотичних систем лінгвістичної (вербальний компонент) і нелінгвістичної (аудіовізуальний компонент) [5, с. 37]. Формування концепта тексту в створенні носія мови обумовлено низкою факторів, у тому числі специфікою культури. Один і той же текст може бути сприйнятий носіями різних культур взагалі по-різному [5, с. 10].

Дієгетичні елементи лінгвістичної системи кінофільму – це речі та події, які є частиною реального світу кіногероїв, до недієгетичних елементів відносимо усе те, що чує і бачить лише глядач, що знаходиться у позиції трансцендентного спостерігача [4, с. 157]. Серед виявлених під час аналізу дієгетичних елементів (222) 214 елементи (96,4%) – це мовлення акторів, 5 елементів припадає на письмові тексти (2,3%), серед яких 3 тексти листів у кадрі, 1 напис на екрані та 1 напис на полотні у кадрі, 3 елементи (1,3%) – це пісні, які персонажі виконують самі.

Будь-який елемент мови має певне значення, однак не будь-яке значення мовного елемента може мати стилістичну значимість. Предметом стилістики є не основні, чи узуальні значення мовних одиниць, а їх додаткові значення. В стилістичній семасіології можна виділити виражальні засоби та стилістичні прийоми. Поняттям «фігури» охоплюються три типи виражальних засобів мови: 1) фігури заміни, заміщення (тропи); 2) фігури сумісності; 3) фігури протилежності [1].

У результаті нашого дослідження було виявлено 185 фігур заміни та 37 фігур сумісності стилістичної семасіології.

Фігури стилістичної семасіології, а саме фігури заміни та фігури сумісності, є дуже вживаними в англomовних кінофільмах. Серед фігур заміни стилістичної семасіології найбільш уживаною фігурою є метафора – 35,1% від загальної кількості (Приклад метафори з кінофільму «Голодні ігри»: (1) «*I did know Rue. She wasn't just my ally, she was my friend. I see her in the flowers that grow in the meadow by my house. I hear her in a Mockingjay song. I see her in my sister Prim.* – Але я знала Руту. Здавалось, що ми дружимо усе життя. Я її чую у переспівницях, які щебечуть на деревах. Я бачу її у квітах. І у своїй сестрі Прим»). Іронія склала 19,4% від загального числа фігур заміни стилістичної семасіології. Гіпербола займає 16,8% від загальної кількості (Приклад іронії з кінофільму «Джанго вільний»: (2) «*My good man, did you simply get carried away with your dramatic gesture or are you pointing your weapon at me with lethal intention?* – Шановний мій, цей театральний жест Вам підказує драматизм моменту чи Ви спрямували на мене рушницю з метою вбивства?»). Приклад гіперболи з кінофільму «Перший месник»: (3) «*You're about to be the last eligible man in New York. You know there's three and a half million women here?* – Ти, може, останній вільний мужик у Нью-Йорку. Тут живе три мільйони жінок»). Персоніфікація склала 7,6% (Приклад персоніфікації з кінофільму «Великий Гетсбі»: (4) «*Five years struggled on Daisy's lips.* – П'ять втрачених років не давали їй говорити»), дисфемізми - 7,02% (Приклад дисфемізму з кінофільму «Вартові Галактики»: (5) «*I let you live once, princess.* – Вдруге не помилю, принцесо.»), евфемізми – 5,9% (Приклад евфемізму з кіно-

фільму «Джанго вільний»: (6) «*Hello, you poor devils. – Привіт вам, бродяги нужденні*»). Частка епітетів складає 2,7% (Приклад епітету з кінофільму «Великий Гетсбі»: (7) «*I was within and without. Enchanted and repelled by the inexhaustible variety of life. – Я був усередині і ззовні. Зачарований і переможений невичерпним різноманіттям життя*»), частка літоти – 2,2% (Приклад літоти з кінофільму «Джанго вільний»: (8) «*His approval would be a dubious proposition at best. – Те, що він цього не схвалив би, то Ви ще дуже м'яко висловились*»), частка антономазії – 2,2% (Приклад антономазії з кінофільму «Голодні ігри: У вогні»: (9) «*Remember, I'm still betting on you, Girl on Fire. – Пам'ятай, я ставлю на тебе, Дівчино у Вогні*»). Рідше за все використовувались метонімія (0,54%) (Приклад метонімії з кінофільму «Голодні ігри»: (10) «*I just don't want to be another piece in their game, you know? – Хоча я не бажаю бути частиною їхніх ігор*») та синекдоха (0,54%) (Приклад синекдох з кінофільму «Великий Гетсбі»: (11) «*Civilization is going to pieces. – Цивілізація йде нанівець*»).

Найчастотнішими способами перекладу та трансформаціями при перекладі фігур заміни стилістичної семасіології стали: дослівний переклад (40%), цілісне перетворення (14,6%), часткове перетворення (13,5%), контекстуальна заміна (7,6%), компенсація (7,02%), конкретизація (4,9%).

Серед фігур сумісності стилістичної семасіології найбільш уживаною фігурою є порівняння – 45,9% (Приклад порівняння з кінофільму «Перший месник. Друга війна»: (12) «*A symbol of nation. A hero to the world. The story of Captain America is one of honor, bravery and sacrifice. – Символ для країни. Герой для світу. Історія Капітана Америки – поєднання честі, відваги та жертовності*»). Антитеза склала 24,3% (Приклад антитези з кінофільму «Вартові галактики»: (13) «*It will be my honor. It will be your doom - Це буде велика честь. Це буде великий провал*»), алюзія – 10,8% (Приклад алюзії з кінофільму «Джанго вільний»: (14) «*Plus, when a German meets a real life Siegfried, that's kind of a big deal. – Та й коли німець зустрічає справжнього Зіґфріда, це подія*»). Частка оксиморону дорівнює 8,1% (Приклад оксиморону з кінофільму «Джанго вільний»: (15) «*Unburdened by genius – Невінащений геніальністю*»), частка каламбуру – 5,4% (Приклад з кінофільму «Джанго вільний»: (16) «*Normally, I would say auf Wiedersehen. But since what auf Wiedersehen actually means is "till I see you again" and since I never wish to see you again to you, sir, I say "goodbye". – Я мусив би сказати Вам «auf Wiedersehen», проте німецькою це означає «До наступної зустрічі». Однак, я більше ніколи не хочу бачити Вас, то ж скажу «Прощайте»*»). Рідше за все використовувались антиклімакс (Приклад антиклімаксу з кінофільму «Ван Хельсінг»: (17) «*I shall give you back your life, your memory. – Some things are better left*

forgotten. – Я поверну тобі назад твоє життя, твоєю пам'ятю. – Інколи краще забуття») та зевгма (Приклад зевгми з кінофільму «Великий Гетсбі»: (18) «They smashed up things and people and then retreated back into their money and their vast carelessness. – Вони ламали речі і людей, а потім поверталися до своїх грошей і своєї безкрайньої легковажності») (по 2,7%).

Найчастотнішими способами перекладу фігур сумісності є: дослівний переклад (62,1%), контекстуальна заміна (18,9%), часткове перетворення (13,5%).

За результатами перекладацького аналізу субтитрів англomовних фільмів можна зробити висновок, що найчастотнішим способом перекладу дієгетичних елементів в обраних нами кінофільмах виявився дослівний переклад (43,7%), Другим є часткове перетворення – 13,5%. Цілісне перетворення виявилось на третьому місці, за нашими підрахунками – 12,6%. В інших випадках перекладач використовував такі способи та трансформації: контекстуальна заміна (9,5%), компенсація (6,3%), конкретизація (4,05%), заміна (2,7%), антонімічний переклад (2,7%), вилучення (1,35%), додавання (1,35%), смисловий розвиток (0,9%) генералізація (0,9%) та описовий переклад (0,45%).

Перспективи дослідження. Наше дослідження не є остаточним. Одержані результати доводять необхідність подальшого дослідження, напрями якого можуть стосуватися вивчення особливостей перекладу та навиків субтитрування для глядачів з вадами слуху.

Література

1. Арнольд И. В. *Стилистика современного английского языка* / И. В. Арнольд – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
2. Кіномова як специфічна система художніх засобів у літературному тексті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pl_2012_86_4.pdf.
3. Кінопереклад: вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Кінопереклад>.
4. Матасов Р. А. *Методические аспекты преподавания кино/ видеоперевода* / Р. А. Матасов // *Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена*. – 2009. – № 94. – С. 155–166.
5. Слышкин Г. Г. *Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа)* / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с.

УДК 811.111'255.2:821.111-313.2

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНТИУТОПІЇ (на матеріалі роману О. Гакслі "Brave New World")

Сухенко О. М., Ребрій О. В. (доктор філол. наук, доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)

Дослідження присвячене особливостям відтворення в англо-українському перекладі жанрово-стилістичних та ідіостильових особливостей творів жанру антиутопії на матеріалі роману О. Гакслі "Brave New World".

Ключові слова: жанрово-стилістичні домінанти, ідіостиль, антиутопічна література, переклад.

О. Н. Сухенко, А. В. Ребрій. Жанрово-стилистические особенности англо-украинского перевода антиутопий (на материале романа О. Хаксли "Brave New World"). Исследование посвящается особенностям воспроизведения жанрово-стилистических и идиостилистических особенностей в англо-украинском переводе произведений антиутопического жанра на материале романа О. Хаксли "Brave New World".

Ключевые слова: жанрово-стилистические доминанты, идиостиль, антиутопическая литература, перевод.

O. M. Sukhenko, O. V. Rebrii. Genre and Stylistic Characteristics of the English-Ukrainian Translation of Dystopias (Based on the Novel "Brave New World" by Aldous Huxley). The research is dedicated to the specifics of rendering genre, stylistic and idiostylistic distinctive features in the English-Ukrainian translation of dystopian literature based on the novel "Brave New World" by A. Huxley.

Key words: genre and stylistic markers, idiostyle, dystopian literature, translation.

Проблема перекладу художніх текстів завжди була і залишається у центрі досліджень сучасної теорії та практики перекладу. Особливого значення це питання набуває в умовах розширення жанрового розмаїття. Жанр антиутопії у наш час відзначається значною популярністю, а тому потребує детального вивчення не тільки з точки зору лінгвістики, стилістики тексту, літературознавства, але й перекладознавства. До того ж, будь-який художній твір завжди

є суб'єктивним відображенням об'єктивного світу, та, відповідно, містить елементи, які утворюють неповторний власний стиль автора. Дослідження ідіостилю дає можливість побачити індивідуальну неповторність письменника у представленій ним вербально-естетичній картині світу. Стаття присвячена вивченню специфіки англо-українського перекладу текстів жанру антиутопії, зумовленої їх жанрово-стилістичними та ідіостильовими особливостями.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизувати визначальні риси творів жанру антиутопії та ідіостилю письменника для того, щоб адекватно відтворити їх особливості у перекладі. Попри досить багату історію дослідження біографії та творчості Олдоса Гакслі, порівняно мало досліджень присвячується вивченню саме ідіостилю цього автора. Тому проблема пошуку і відбору перекладацьких стратегій, які відтворювали б особливості його ідіостилю, є надзвичайно актуальною.

Об'єктом дослідження постають жанрово-стилістичні доміанти антиутопій, присутні у романі *“Brave New World”*, та ідіостиль О. Гакслі, а **предметом** дослідження – специфіка перекладацького відтворення жанрово-стилістичних та ідіостильових особливостей оригіналу.

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки відтворення у перекладі жанрово-стилістичних ознак роману-антиутопії *“Brave New World”* та особливостей індивідуального стилю його автора – О. Гакслі.

Матеріалом дослідження слугують відібрані методом суцільної вибірки мовно-мовленнєві засоби, в яких втілено жанрово-стилістичні та ідіостильові доміанти роману О. Гакслі в оригіналі та перекладі.

Методика дослідження обумовлена метою і завданням роботи та має комплексний характер, який полягає у застосуванні загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення), лінгвістичних (дефінітивний, контекстуальний, дистрибутивний, компонентний, лінгвостилістичний, дескриптивний аналіз) та власне перекладознавчого порівняльного методу, наскрізно задіяного у нашій роботі.

Роман О. Гакслі *“Brave New World”* є яскравим зразком втілення антиутопічних ідей. Жанр антиутопії інтерпретується як негативна утопія. Якщо утопія зображує ідеально щасливе суспільство, то антиутопія, або дистопія, звичайно констатує критику існуючих соціальних умов чи політичних систем, на які спирається утопічне суспільство [5].

Стиль та жанр твору є надзвичайно важливими для перекладача. Якщо проаналізувати поняття «стиль», то можна дійти до висновку,

що цей термін має величезну кількість тлумачень. Однак, ми послуговуємось визначенням В. В. Виноградова, який стверджує, що стилі мови – це мовні системи, що виникають у процесі функціонування мови в різних сферах людської діяльності (спілкування) та в різних цілях, це структурні обриси функції мови в її багатогранних проявах [2, с. 41]. Необхідно також розрізняти поняття «стиль твору» та «індивідуальний стиль автора». Ці два поняття знаходяться в діалектичних відношеннях: якщо перший зумовлено функціонуванням мови у конкретній соціальній сфері, то другий залежить від творчого використання загальнолітературної мови автором, який має свої особисті ідейно-естетичні погляди. Проблема стилю є однаково важливою як для стилістики, так і для теорії перекладу. Взаємозв'язку стилістики з теорією перекладу приділяли увагу багато перекладознавців, зокрема А. В. Федоров, Л. С. Бархударов, В. Г. Гак, В. Н. Комісаров, В. В. Коптілов, О. І. Чередниченко, Л. О. Черняхівська та Ч. Табер. Багато з них приходять до найважливішого висновку про те, що стилістика забезпечує теорію перекладу тими параметрами, за допомогою яких досягається адекватність перекладу.

Поняття «жанр» також має велике значення для перекладознавства. У сучасній лінгвістиці воно походить з незакінченого дослідження М. М. Бахтіна «Проблеми речевих жанров» [1], присвяченого розумінню взаємовідношень літературного та повсякденного жанрів, виділенню сутності жанру. Мовленнєві жанри – це відносно стійкі, тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлень. Оскільки будь-який текст належить до певного жанру, то він характеризується сукупністю специфічних для цього жанру рис. Ключовим поняттям цього етапу нашого дослідження є поняття «жанрово-стилістичної домінанти» – інваріанту жанру, який реалізується у стилі конкретних текстів. Визначення таких домінант дозволить довести, які зміни в тексті перекладу допустимі з точки зору жанрової відповідності, а які призводять до руйнування вихідного жанру тексту оригіналу.

Проаналізувавши роботи різних дослідників, які займаються встановленням жанрових особливостей антиутопій, ми виокремили наступні жанрово-стилістичні домінанти, присутні у романі О. Гакслі: співвідношення спекулятивної мови на зображення майбутнього (ознаками якої є вживання okazіоналізмів та онімів, характерних для майбутнього, яке зображує автор) та рефлексивної мови на зображення минулого, для якої є характерним вживання так званих «історизмів»; значна кількість фразеологізмів та зміщення різних жанрів у рамках жанру антиутопії. Найменше труднощів при перекладі викликали історизми. У романі вони позначають поняття,

які вийшли з ужитку у державі майбутнього, однак для пересічного читача роману вони є звичайними словами повсякденного вжитку.

Найцікавішою групою жанрово-стилістичних домінант у романі була група фразеологізмів, яка включала оказіональні модифікації узуальних фразеологічних одиниць та квазіфразеологізми. Вони викликали найбільше труднощів при перекладі, по-перше, через різні культурні традиції двох мов, а по-друге, через особливості майбутньої держави, для якої характерні нові слова та поняття. Яскравим зразком модифікації автором узуального фразеологізму може бути наступний приклад:

Straight from the horse's mouth into the notebook (Huxley, *Brave New World*).

Прямо з вуст самого правдороба – в записник (Гакслі, Прекрасний новий світ, пер. С. Маренка).

Ідіоматичний вислів *straight from the horse's mouth* в англійській мові означає «отримати інформацію від людини, що має точні знання у цій галузі, з першоджерела» [6], тобто «з перших вуст». Однак, у контексті роману першоджерелом є Директор Лондонського Інкубаційно-Кондиціювального Центру, якого перекладач називає «правдоробом». Цей оказіоналізм перекладач вживає не випадково, адже у розмовній мові існує такий вислів як «правдоруб» (від словосполучення «рубити правду»), тобто така людина, яка завжди каже правду, навіть всупереч своїм інтересам. Оскільки така характеристика не зовсім підходить Директору, перекладач створює оказіоналізм, замінюючи морфему – *руб* на –*роб* (від дієслова «робити»), справедливо вказуючи на те, що Директор сам створює правду. Такий переклад фразеологізму, який додає комічності висловлюванню, вважаємо дуже вдалим та оригінальним.

Ми також дійшли висновку, що ідіостиль письменника є не просто системою засобів, якими він користується для вираження своїх ідей, а способом відображення реальності такою, якою її бачить автор. Дослідивши оригінал роману О. Гакслі «*Brave New World*» та його переклад українською мовою, ми виділили такі маркери ідіостилу письменника, як вживання оказіональних модифікацій *nursery rhymes*, оноματοпоетичних одиниць та інтертекстуальність твору. Жодних труднощів у перекладача не викликали інтертекстуальні влучення з творів У. Шекспіра, адже перекладач запозичив їх переклад у Л. Гребінки, М. Бажана, М. Лукаша, І. Стешенко та М. Габлевич. Найцікавішими для перекладу були оноματοпеї або звуконаслідування. Проблему перекладу оноματοпей докладно розглядають С. Влахов і С. Флорін, які відносять звуконаслідування до перекладацьких труднощів [3, с. 246]. Очевидно, що у випадку

використання в першотворі узуальної оноματοпеї завданням перекладача буде знайти у мові перекладу відповідний узуальний еквівалент і використати його. У випадку з оказіональними ономатопеями перекладач так само може зробити вибір на користь формального (транскодованого) або ж функціонального (власно створеного) відповідника [4, с. 170]. У романі знаходимо підтвердження цьому. У наведеному прикладі перекладач обирає різні способи відтворення однієї оноματοпоетичної одиниці:

The zippers on Lenina's spare pair of viscose velveteen shorts were at first a puzzle, then solved, a delight. Zip, and then zip; zip, and then zip; he was enchanted.

Замки на Ленініних віскозних штаниях завдали йому трохи мороки, та коли він відкрив секрет "блискавки", – захопили. Сін сюди, сін туди – він був зачарований.

Zip! "Bernard rang up half an hour ago". Zip, zip! She stepped out of her shorts. "He has an unexpected engagement". Zip!

(Сін! – вона розстібнула "блискавку".) – Півгодини тому телефонував Бернард. (Сін, сін! Вона вибралася з шортів.) – У нього непередбачена зустріч. (Сін!)

Zip, zip! Her answer was wordless. ... Zip! The rounded pinkness fell apart like a neatly divided apple.

Джик, джик! – у відповідь. Вона вилізла зі свого моряцького кльошу й залишилася в блідо-рожевій комбінації.

Дієслово *to zip* перекладається як «застібати на блискавку», а отже ономатопея *zip* імітує звук застібання чи розстібання блискавки, що не має усталеного відповідника українською мовою. У прикладі (1) та (2) перекладач використовує формальний відповідник «*сін*» при перекладі оноματοпеї, а саме адаптивне транскодування. Цікавим є словосполучення *zip, and then zip*, яке повторюється двічі у прикладі (1). Автор задає певний ритм, описуючи однакові монотонні рухи, а перекладач відтворює їх трохи інакше: «*сін сюди, сін туди*» вже означає рухи у різні сторони. Такий переклад є цікавим та, до того ж, не зазнає видимих втрат. У прикладі (3) перекладач створює функціональний відповідник оноματοпеї *zip* – «джик», який за звучанням схожий на звук блискавки на одязі.

Отже, можемо зробити висновок, що як жанрово-стилістичні доміанти твору, так й ідіостильові особливості автора вимагають від перекладача сумлінного підбору як змістових, так і формотворчих елементів, а це передбачає старанну працю на рівні аналізу та власне перекладу твору. Мінімізація втрат єдності форми і змісту є першочерговою метою кожного перекладача. Дослідивши переклад роману О. Гакслі "*Brave New World*", ми можемо говорити про

те, що перекладач досить часто вдається до операцій перетворення на різних рівнях тексту, намагаючись досягти адекватності перекладу. Це зумовлено жанровими та ідіостильовими особливостями роману-антиутопії, зокрема вживанням лексики, властивої світові майбутнього, уживанням автором фразеологізмів та онімів, з якими не знайомий україномовний реципієнт. Тож, у тексті перекладу неодмінно присутні елементи перекладацької творчості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у глибшому вивченні специфіки відтворення жанрово-стилістичних особливостей антиутопії та ідіостилію О. Гакслі при перекладі українською мовою.

Література

1. Бахтин М. М. *Проблема речевых жанров* / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. Виноградов В. В. *Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика* / В. В. Виноградов. – М. : АН СССР, 1963. – 254 с.
3. Влахов С. *Непереводимое в переводе* / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980 – 342 с.
4. Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія]* / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
5. Booker M. *The Dystopian Impulse in Modern Literature. Dystopian Literature : A Theory and Research Guide* / M. Booker. – New York, 1994. – 81 p.
6. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus [Electronic resource]* – Access : <http://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/британский/straight-from-the-horse-s-mouth>.

УДК 811.111'255.4'42

**ІДЕОЛОГІЧНІ ПЕРЕКЛАДИ РОБЕРТА БЕРНЗА
РОСІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Федченко Є. М., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячено питанням ідеологічного перекладу творів Роберта Бернза російською та українською мовою. У статті розглядаються теоретичні аспекти ідеології як фактору впливу на переклад, пояснюються задачі перекладача, аналізуються мовні особливості перекладів. Оскільки вплив ідеології на процес перекладу можна прослідкувати в пропусках, замінах і доповненнях різного виду, то в статті на прикладі російського перекладу Тетяни Щепкіної-Куперник невеликої поеми Роберта Бернза «Два собаки» аналізуються зміни, які вносила в текст перекладачка на догоду пануючої в її час ідеології.

Ключові слова: ідеологія, переклад, ідеологічний переклад, Роберт Бернз.

Е. Н. Федченко, А. А. Кальниченко. Идеологические переводы Роберта Бернса на русский и украинский язык. *Исследование посвящено вопросам идеологического перевода произведений Роберта Бернса на русский и украинский язык. В статье рассматриваются теоретические аспекты идеологии как фактора влияния на перевод, объясняются задачи переводчика, анализируются языковые особенности переводов. Поскольку влияние идеологии на процесс перевода можно проследить в пропусках, заменах и дополнениях разного вида, то в статье на примере русского перевода Татьяны Щепкиной-Куперник небольшой поэмы Роберта Бернса «Две собаки» анализируются изменения, которые вносила в текст переводчица в угоду господствующей в ее время идеологии.*

Ключевые слова: идеология, перевод, идеологический перевод, Роберт Бернс.

E. N. Fedchenko, O. A. Kalnychenko. Ideological Translations of Robert Burns' Poems into Russian and Ukrainian. *The study deals with the ideological issues of translation of Robert Burns' works into Russian and Ukrainian. The article reveals the theoretical aspects of ideology as a factor of influence on the translation, explains the objectives of the translator, analyzes the linguistic peculiarities of translation of Robert Burns' legacy. Since the effect of ideology on translating can be traced by the use of various omissions, replace-*

ments and additions, by way of illustration, the article analyzes the changes in the text of Robert Burns' small poem "Twa Dogs" made by the Russian translator Tatiana Shchepkina-Kupernik in order to favour the ruling ideology of her time.

Key words: *ideology, translation, ideological translation, Robert Burns.*

Ідеології, що притаманні певному суспільству в певний період, істотно впливають на розуміння чужої культури та літератури, з якими цільовий читач може ознайомитися лише завдяки художньому перекладу. Таким чином, ідеологія творить і направляє уявлення цільового читача про конкретні літературу, автора, твір.

Тому **об'єктом** нашого дослідження обрано ідеологічне втручання, що проявлялося у виборах, які здійснюються в процесі перекладу, внаслідок ідеологічно обумовлених стратегій.

Предметом аналізу виступають пропуски, зміни і доповнення різного виду – тактичні засоби реалізації певної стратегії перекладу.

Актуальність роботи зумовлюється її належністю до ключових проблем сучасного перекладознавства, зокрема аналізу стратегій, використаних перекладачем.

Метою роботи є висвітлити дилему, яка стоїть перед перекладачем, коли його ідеологія суперечить ідеології автора або коли він повинен прийняти методи, які відрізняються від авторських, через аналіз тактичних засобів та мовних одиниць,

Матеріалами нашого дослідження стали публікації з історії перекладу ХХ століття; бібліографія творів Роберта Бернза, перекладених і виданих російською та українською мовою; російські та українські переклади Р. Бернза, зокрема детальний перекладацький аналіз перекладів його невеликих поем «Тем О'Шентер» (у російському перекладі Тетяни Щепкіної-Куперник та Самуїла Маршака), «Два собаки» (у російському перекладі Тетяни Щепкіної-Куперник, Євгена Вітковського та Євгена Фельдмана) та «Джон Ячмін» (в українському перекладі Василя Мисика та Миколи Лукаша). Для прикладу в цій статті ми обрали для аналізу російський переклад Тетяни Щепкіної-Куперник невеликої поеми Роберта Бернза «Два собаки».

Методи дослідження обумовлені його завданнями і включають в себе наступні: соціологічний метод; метод порівняльного аналізу, на базі якого сформульовані спостереження щодо зібраного фактичного матеріалу; метод описативного перекладацького аналізу для встановлення способів перекладу та умов їх застосування.

Ідеологія – це організована сукупність ідей у формі міфів, настанов, гасел, програмних документів партій, філософських концепцій тощо; система політичних, правових, етичних, художніх, релігійних,

філософських поглядів; суспільна свідомість [5]. Суттю ідеологічного втручання у випадку перекладу є те, що вибори, які здійснюються в процесі перекладу (не тільки перекладачем, а й усіма тими, хто втягнений у його видання, в тому числі тих, хто вирішив обрати текст для перекладу), потенційно визначаються ідеологічно обумовленими стратегіями, які визначаються тими, хто має владу [6, с. 106]. Вплив ідеології на процес перекладу можна прослідкувати в пропусках, змінах і доповненнях різного виду [7]. Досліджуючи способи, за допомогою яких переклад відбиває владні відносини в рамках культурного контексту, Андре Лефевр стверджує, що «на кожному рівні процесу перекладу, можна показати, що, якщо мовні міркування вступають в конфлікт з міркуваннями ідеологічного та / або поетологічного характеру, то останні, як правило, перемагають» [7, с. 39].

Необхідно зазначити, що ідеологія проявляється через перекладацькі стратегії, які визначаються нормами. Саме поняття «норма» до перекладознавства як оперативне для описового підходу було запроваджене Г. Турі [8]. Класифікація норм (за Турі) включає попередні (preliminary), вихідні або початкові (initial) та операційні (operational). Прелімінарні (попередні) норми визначають загальну політику перекладу (вибір типів і жанрів джерельних текстів для перекладу чи заборона на їхній переклад, вибір окремих джерельних текстів, авторів, мов тощо) і напрямок перекладу (скажімо, терпимість/ нетерпимість до перекладу з тексту посередника, а не з першоджерела). Вихідні або початкові норми пов'язані з орієнтацією перекладача або на норми джерельного тексту, або на норми цільової аудиторії, культури, мови. Слідування джерельним нормам визначає адекватність перекладу стосовно джерельного тексту, а прихильність до норм, що йдуть з цільової культури, визначає прийнятність перекладу в межах цієї культури. Операційні норми стосуються рішень, які приймаються не перед здійсненням перекладу, а безпосередньо під час перекладання. Ці норми бувають двох різновидів: матричні (matricial) норми, що визначають те, яка частина тексту перекладається, а яка ні, способи членування тексту, пропуски фрагментів тексту тощо, та текстуально-мовні (textual-linguistic) норми, що мають своїм наслідком конкретні текстуальні вибори, примітки, трансформації тощо. Та все-таки визначальна роль належить початковій нормі – двом стратегіям, очужувальній чи одомашнювальній, одну з яких обирає не без впливу ідеології перекладач. Тобто, йдеться про вибір між двома можливостями: орієнтацією або на оригінал, з його мовою, його культурою і його стилістичними особливостями, або на читача, з його мовою, його культурою і його смаками, адже переклад існує на межі двох мов, двох культур, двох літературних традицій, двох поетик.

Характеризуючи перекладацтво в російській традиції першої половини ХХ сторіччя, М. Л. Гаспаров писав, що «... в середині 1930-х рр. ... стався важливий перелам. Той стиль перекладів, який тримався приблизно з початку століття, був затаврований як буквалістський, і натомість постав новий стиль, зазвичай званий творчим. Грубо кажучи, буквалістський переклад гвалтує традиції своєї літератури на догоду первотвору, а творчий ... гвалтує першотвір на догоду традиціям своєї літератури чергування цих стилів так само неминуче, як чергування кроків правою і лівою ногою. Стиль буквалістський розрахований насамперед на вузьке коло цінителів, знайомих з оригіналом, стиль творчий розрахований на широку масу читачів, які вперше знайомляться з оригіналом через переклад. Про цих масових читачів і думав Маршак, коли усував зі своїх перекладів і незвичні стилістичні прийоми, і реалії, що вимагають коментаря. Звідси і доля перекладів Маршака: їх люблять ті, хто не знайомий з оригіналом, і засуджують ті, хто читав Шекспіра і Блейка англійською. Осуди ці безпідставні» [3, с. 414]. В іншому місці М. Л. Гаспаров вказував, що «радянський час — це реакція на буквалізм модерністів, пом'якшення крайнощів, програма ясності, легкості, вірності традиційним цінностям російської словесної культури; якщо потрібно назвати типове ім'я, то це буде ім'я Маршака — перекладача сонетів Шекспіра» [2, с.108—109], тобто відбувся перехід від установки модерністів до установки зрілого радянського часу, умовно кажучи — до установки соціалістичного реалізму. Одночасно відбувалися стабілізація, стандартизація та цементування культури, насаджувалася однодумність, йшов процес, в результаті якого від стилістичного різноманіття двадцятих років до середини тридцятих залишилася лише та сама «програма ясності, легкості і вірності традиційним цінностям російської словесної культури», про яку говорив Гаспаров.

У нашому дослідженні ми аналізуємо ідеологічний вплив на переклади творів національного поета Шотландії Роберта Бернза (1759-1796) російською та українською мовами. Зацікавлення творчістю національного поета Шотландії Роберта Бернза іншомовним читачем в різних культурах різне. В одній інонаціональній культурі з плином часу шотландський бард досяг такої акультурації, що став «своїм», в іншій — в окремі періоди — досягав серед поетів-«чужинців» найбільшої популярності, ще в інших — пройшов непоміченим. Російська критика і літературознавство сприймає Р. Бернза як поета, який оспівує свою батьківщину, побут і традиції рідного народу, важку долю селян-хліборобів, просте і ніжне кохання, веселе і безтурботне жebraцьке життя.

Найвідомішим автором перекладів Бернза російською мовою вважався С.Маршак. Необхідно зазначити, що у свідомості радянського читача було вбито кліше: «Ми говоримо – Бернз, маємо на увазі – Маршак, ми говоримо ...». Загальновідомо, що С. Я. Маршак непомірно політизував Бернза на угоду радянській цензурі. Він вводив теми «класової боротьби», коли Бернз цього і не торкався. Тож, останнім часом переклади Маршака часто критикуються як неадекватні, і вірші, перекладені Маршаком, видаються в перекладах інших авторів, проте популярність Бернса в цілому дуже висока, і до теперішнього часу російською мовою існує вже до дев'яноста відсотків його поетичної спадщини. Тому для прикладу демонстрації впливу ідеології на переклад в цій статті ми зупинимося на аналізі перекладу не Маршака, а Тетяни Щепкіної-Купернік.

У 1930 році Тетяна Щепкіна-Купернік (1874-1952), російська акторка, поетка та видатна перекладачка, зацікавилася поезією Роберта Бернза. Щепкіна-Купернік, як одна з найвідоміших перекладачів європейських авторів, таких як Вільям Шекспір, Лопе де Вега, Кальдерон, Мольєр, Карло Гольдоні, Едмон Ростан, сповідувала принцип, що кожен переклад, в першу чергу, зроблений для звичайних читачів, а не високоосвічених ерудитів, тому він повинен бути точним, але водночас й повинен відтворювати зміст вихідного тексту якомога точніше так, аби той був зрозумілим цільовій аудиторії. У 1936 Т. Щепкіна-Купернік підготувала книгу ліричних віршів Роберта Бернза, яка включала переклад сімдесяти чотирьох віршів [1]. Це була найбільша збірка перекладів Роберта Бернза російською мовою, зроблена одним автором. Перекладачка представила різні жанри поезії Бернза – політичні, сатиру, любовну лірику, пісні та балади.

Ідеологічні наміри Т. Щепкіної-Купернік є дуже ясними у вірші “*The Two Dogs*” («Два собаки»). Історики літератури схильні класифікувати цю поему як сатиричну байку про звірів. (Слід зазначити, що численні алюзії на шотландських поетів Томсона, Рамсея, Фергюссона та на англійських письменників Свіфта, Мільтона й Шекспіра в перекладі Т. Щепкіної-Купернік зникають через загальну тенденцію до одомашнення). Поема має форму діалогу між двома собаками, один з яких належить лендлорду, а інший – фермеру. Основна ідея їх тверджень – поділ суспільства на класи і його вплив на якість життя особи. Центральною темою поеми є те, що доброчесність не залежить від рівня добробуту, а селяни не гірші за джентрі, хоча й добре знають про свій нещасний стан. Погляди, які Бернз висловлює в «Двох Собаках», відображають інтереси сільської демократії, дрібних фермерів і сільськогосподарських робітників в Шотландії в 1780-х роках, тобто поема має певне історичне підґрунтя.

Враховуючи нову радянську ідеологічну програму, головна цінність поеми повинна була бути строго поділена на позитивний/негативний, достойний/не достойний класи суспільств [4]. Перекладаючи ту частину поеми, яка присвячена опису умов життя власників собак, Т. Щепкіна-Куперник використовує заміщення з негативним акцентом: коли Цезар (собака лорда) питає Луата (собаку фермера) про умови життя його хазяїна «*what way poor bodies liv'd ava*», Т. Щепкіна-Куперник перекладає як «и как живут средь нищеты». Використовуючи слово «нищета», яке має сильну негативну конотацію, а не «бідне тіло», а також архаїчне слово «средь», перекладачка має намір посилити погані умови життя селянина.

Т. Щепкіна-Куперник взагалі широко використовує стратегію заміщення з метою одомашнення, як це може спостерігатися в перекладі рядків “*My Lord! Our gentry care sae little/ for delvers, ditchers and sic cattle*” як «дворянство видит скот в холопах, чорноробочих, землекопах»). Для того, щоб підкреслити негативне ставлення дворянства до селян і робітників, Щепкіна-Куперник застосовує слово «холоп», відсутнє в першотворі, яке описує феодально-залежних людей в Росії між десятим – початком вісімнадцятого століття. Їх правовий статус був близький до того, що й у рабів. У цьому випадку Куперник також одомашнює оригінал. Та ж сама стратегія з’являється в перекладі фрази “*An’ what por cot-folk pit their painch in*”, що була перекладена як «Но чем мужик набьет желудок». У цьому випадку розмовне слово «мужик» також служить меті одомашнення.

Стратегія видалення широко використовується Куперник, коли мова заходить про релігію. Так, 189 рядок, “*Lord, man*” перекладається як «ох, батюшки». Фраза “*Lords of creation*” замінюється на «венец творения». «Венець творения» є частим епітетом у російській поезії і звучить недоречно не тільки в пролозі до сатири, але й у доброзичливій розмові. У наступному рядку фраза “*Lord, man*” перекладається «Ох, брат». По суті, Куперник навмисно підкреслює рівність обох співрозмовників в той час як в оригіналі Луат більш уважний і наївний, аніж Цезар, який добре обізнаний з політичною ситуацією і опікується про його друга. Перекладаючи слово «priest», Куперник знову використовує стратегію заміни з негативним акцентом. “*Priest*” перекладається як «поп», що є архаїчним словом, але має сатиричні, а іноді навіть презирливі конотації в сучасній російській мові. Т. Щепкіна-Куперник майже ніколи не опускає реалію при перекладі: вона або намагається підібрати родову заміну, або використовує функціональний аналог. Родова заміна може у неї поєднуватися з використанням опису. Все це також сприяє одомашненню першоджерела в перекладі.

У перекладах Т. Куперник чітко проявляється поділ на «своїх» – «класових друзів (селян, моряків, ковалів, солдатів), які є мужніми, веселими, чесними та оптимістичними людьми – і «чужих» – класових ворогів (священики, політики, монархи та аристократи), до яких Куперник використовує слова саркастичні, зневажливі, додаючи експресивності, яка в першоджерелі відсутня. Загалом, переклади Куперник були високо оцінені радянськими критиками за успішну передачу революційних і демократичних ідей Роберта Бернза. Її найбільшим досягненням, на думку критиків, було те, що вона зрозуміла національний дух Бернза та його оптимізм і віру в людей. Використовуючи різні стратегії перекладу, Куперник слідує основним ідеологічним вимогам доби сталінізму. Образ «національного» поета, виявлений Куперник, відповідає новоствореній літературній ролі та дозволяє радянським критикам інтерпретувати Бернза як речника шотландського народу, поета працівників. Таке трактування пасує радянській ідеологічній риториці. Тлумачення Р. Бернза як поета-сатирика стає важливою частиною його образу, створеного в Радянському Союзу.

Жорстке обмеження свободи та ідеологічний тиск на перекладачів парадоксальним чином обертається вольністю в поводженні з текстом. Можна говорити про своєрідну ідеологічну адаптації тексту, а оскільки різні адаптаційні прийоми застосовуються сукупно, в застосуванні їх можна прослідкувати певні тенденції, дозволяючи говорити про цілісну адаптацію перекладного тексту.

Висновки: На прикладі перекладів творів Роберта Бернза можна говорити про своєрідну ідеологічну адаптацію текстів, яка здійснюється за допомогою цілого ряду прийомів, які застосовуються сукупно, і в застосуванні їх можна прослідкувати певні тенденції, що дозволяє говорити про цілісну адаптацію перекладного тексту та про особливі стратегії цієї адаптації.

Перспективу подальших досліджень бачимо у змалюванні широкої картини видання творів із дослідженням ролі всіх, хто бере участь у підготовці перекладених видань.

Література

1. Бернс Р. *Избранная лирика* / Р. Бернс ; [пер. Т. Л. Щепкиной-Куперник]. – М. : Гослитиздат, 1936. – 158 с.
2. Гаспаров М. Л. *Брюсов и буквализм. (По неизданным материалам к переводу «Энеиды»)* / Михаил Леонович Гаспаров // *Мастерство перевода. Сб. 8-й.* – М. : Советский писатель, 1971. – С. 88–128.
3. Гаспаров М. *Маршак и время* / Михаил Гаспаров //

- О русской поэзии.* – СПб. : Азбука, 2001. – С. 410–430.
4. Bennett K. *Epistemicide! The tale of a predatory discourse* / K. Bennet // *The Translator*, – 2007. – №13. – P. 151–169.
5. Dijk T. *Politics, ideology, and discourse* / T. Dijk // *The Encyclopedia of Language and Linguistics.* – Oxford/New York : Pergamon Press, 2006. – P. 728–740.
6. Fawcett P. *Ideology and translation* / P. Fawcett // *Routledge Encyclopedia of Translation Studies.* Ed. by Mona Baker. – London : Routledge, 1998. – P. 106–111.
7. Lefevere A. *Translation, Rewriting and Manipulation of Literary Frame* / A. Lefevere. – London : Routledge, 1992. – 182 p.
8. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / G. Toury. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 1995. – 311 p.

УДК 811.111:811.161.2]’25

**СТРУКТУРНА ВАРІАТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ
ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛІЙСЬКИХ ФОРМ
МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ
(на матеріалі художніх текстів)**

Шаталов Д. О., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Стаття присвячена дослідженню особливостей українського перекладу англійських граматичних форм майбутнього часу. Результати, отримані у ході порівняльного аналізу англійських текстів оригіналу та відповідних українських текстів перекладу, свідчать про те, що аналітичні форми майбутнього часу перекладаються українською мовою синтетичними формами майбутнього часу, а також стилістичними фігурами. Перфектні англійські форми майбутнього часу передаються українськими формами минулого часу, оскільки в українській мові значення завершеності дії до певного моменту майбутнього часу не набуває граматичного вираження.

Ключові слова: *переклад, граматичні форми майбутнього часу, аналітичні / синтетичні форми, стилістичні фігури.*

Д. А. Шаталов, А. П. Мартынюк. Структурная вариативность украинских переводов английских форм будущего времени (на материале художественных текстов). *Статья посвящена исследованию особенностей украинского перевода англоязычных грамматических форм будущего времени. Результаты, полученные в ходе сравнительного анализа англоязычных текстов оригинала и соответствующих украинских текстов перевода, свидетельствуют о том, что английские аналитические формы будущего времени переводятся на украинский язык синтетическими формами будущего времени, а также стилистическими фигурами. Перфектные английские формы будущего времени передаются украинскими формами прошедшего времени, поскольку в украинском языке значение завершенности действия к определенному моменту будущего времени не имеет грамматического выражения.*

Ключевые слова: *перевод, грамматические формы будущего времени, аналитические / синтетические формы, стилистические фигуры.*

D. O. Shatalov, A. P. Martynyuk. Structural Variability of Ukrainian Translations of English Future Tense Forms (Based on Fiction). *The article focuses on Ukrainian translations of English future tense forms. The results obtained on the basis of the comparative analysis of English original fiction texts and the corresponding Ukrainian translations show that English analytical future tense forms are translated by synthetic Ukrainian forms and also by stylistic figures. English perfect future tense forms are translated by Ukrainian past tense forms since in Ukrainian the meaning of completion of the action by some definite moment in the future does not have grammatical expression.*

Key words: *translation, grammatical future tense form, analytical / synthetic forms, stylistic figures.*

Метою мого дослідження є аналіз особливостей українського перекладу англomовних граматичних форм майбутнього часу.

Тема дослідження є **актуальною** з огляду на те, що як одна з основних категорій, яка відображає найбільш важливу сторону людського буття, категорія часу була і залишається об'єктом пильної уваги дослідників різних галузей знань: логіки, психології, літературознавства, мовознавства та ін. Багатогранність проблеми часу з точки зору лінгвістичної науки передбачає безліч підходів і рішень, оскільки відображення категорії часу охоплює засоби різних рівнів мови (морфологічного, синтаксичного, лексичного), а також стилістичні експресивні фігури мовлення.

Проблема не втрачає своєї актуальності в аспекті особливостей перекладу англomовних форм майбутнього часу українською мовою.

Об'єктом дослідження є граматичні форми майбутнього часу в англомовному художньому дискурсі та їх переклад сучасною українською мовою.

Предметом дослідження є способи та прийоми відтворення англійських граматичних форм майбутнього часу в українських перекладах.

Матеріалом дослідження було обрано 300 прикладів граматичних форм майбутнього часу, відібраних з англомовного роману Джорджа Р. Р. Мартіна «Гра престолів. Пісня льоду й полум'я» та їх перекладів українською мовою Наталією Тисовською.

У структурному плані майбутній час в англійській мові традиційно тлумачиться як граматична категорія, представлена аналітичними формами (*shall/will + infinitive*), а в українській – синтетичними формами (наприклад: *писатиму, напишу*) і аналітичними формами (особова форма дієслова *бути + infinitive*; наприклад: *буду/будеш/буде/будемо/будете/будуть писати*). Слідом за Дж. Лайонзом, який ввів опозицію «future-non future» [3, с. 305], ми розглядаємо граматичний майбутній час у складі часових опозицій майбутнього і немайбутнього, оскільки *shall / will + infinitive* мають свою специфіку і самостійність в порівнянні з категоріальними формами теперішнього і минулого.

Граматичне значення безпосередньо не відображає об'єктивну реальність, воно пов'язане з абстрактними поняттями, такими як, наприклад, тимчасові або причинні відносини. «Особливий характер мають граматичні значення, що відображають ставлення мовця до того, про що йде мова, або до співрозмовника: суб'єктивна модальність, суб'єктивна оцінка, ввічливість, невимушеність і т.п.» [2, с. 116]. Більшість підручників з граматики англійської мови до складу форм майбутнього часу ('*Future Tenses*') відносять *Future Simple, Future Continuous, Future Perfect, Future Perfect Continuous* та конструкцію *to be going to do something*.

Разом з тим, ряд зарубіжних і вітчизняних дослідників заперечує існування в англійській мові граматичного категоріального значення майбутнього часу через те, що це значення передається не лише у граматичний спосіб.

До лексичних засобів відносять дієслова з футуральною орієнтацією, такі як *to intend, to hope, to decide, to arrange, to mean*.

Лексико-граматичні засоби включають в себе конструкції, які відносять дію до сфери майбутнього. Наприклад: *to be to + infinitive, to be about to + infinitive, to be due to + infinitive, etc.*

Окрім того англійські лексико-граматичні засоби вираження майбутнього часу охоплюють конструкції *модальне дієслово + інфі-*

nitiv. Парадигма модальних дієслів англійської мови є настільки широкою і багатозначною, що поєднання окремого модального дієслова із *simple infinitive* або *continuous infinitive* смислового дієслова уможливує вираження майбутніх дій з точки зору можливості/неможливості, вірогідності, спроможності/неспроможності, необхідності або відсутності необхідності тощо.

На відміну від англійської мови, наявність граматичних форм майбутнього часу в українській мові не заперечується.

Українська мова має чітку систему майбутнього часу, вираженого формами доконаного і недоконаного виду. У сучасній українській мові форми дієслів майбутнього часу доконаного виду мають ті самі особові закінчення, що й форми теперішнього часу. Проста форма майбутнього часу утворюється від дієслів доконаного виду за допомогою префіксу *на-*, наприклад: *пишу* – *напишу*. Дієслова майбутнього часу недоконаного виду мають дві форми: *складну* і *складену*. Складна форма твориться додаванням до інфінітива відмінюваного дієслова особових закінчень: для 1-ої, 2-ї і 3-ї особи однини закінчень *-му*, *-меш*, *-ме*, а для форми множини *- мемо*, *- мете*, *- муть*. Складена форма майбутнього часу утворюється поєднанням інфінітива смислового дієслова й особових форм допоміжного дієслова *бути* (майбутнього часу простої форми). Такі засоби утворення майбутнього часу відносять до граматичних. Прості і складні українські форми майбутнього часу є синтетичними, а складені – аналітичними.

Якщо в англійській мові всі три види засобів представлення майбутніх дій є однаково важливими, то в українській мові домінують граматичні засоби, в той час, як лексико-граматичні та лексичні засоби є допоміжними.

Аналіз збігів та відмінностей між англомовними прикладами граматичного вираження майбутнього часу та їхніми українськими перекладами виявив три основних патерни:

I – Перший патерн включає випадки, коли англомовна граматична форма майбутнього часу передається українською граматичною формою.

Цей патерн має два різновиди: I – а) англомовна аналітична форма майбутнього часу перекладається за допомогою української синтетичної форми майбутнього часу, I – б) англомовна аналітична форма майбутнього часу перекладається українською формою минулого часу.

II – Другий патерн охоплює випадки перекладу майбутнього часу за допомогою стилістичної фігури.

Розглянемо приклади за патерном I-а.

“We’ll see how warm you can dress when the winter comes.” He pulled up his hood and hunched over his garron, silent and sullen.

– **Побачимо, що ви на себе вдягнете, як зима прийде.** – Він натягнув каптура, мовчки й похмуро зіщулився над своєю конячкою.

У прикладі (1) майбутній час, виражений в оригіналі аналітичною формою Future Simple (*we’ll see*), в перекладі відтворюється синтетичною формою (майбутній час виражений закінченням – *побачимо*).

У романі також досить поширена форма *Future Simple*, створена за допомогою допоміжного дієслова *shall*, що наразі досить рідко використовується в англійській мові для позначення майбутнього часу. Наприклад:

(2) *“Very well,” he said to Maester Luwin. “I suppose it is for the best. I will speak to Ben.”*

“When shall we tell Jon?” the maester asked.

“When I must.

– Ваша правда, – мовив він до маестра Лювіна. – Гадаю, так буде на краще. Я побалакаю з Беном.

– **Коли ми повідомимо Джонови?** – запитав маестер.

– За слушної нагоди.

Майбутній час в тексті перекладу тут також виражений синтетичною формою (*повідомимо*).

У прикладі (3) також представлена аналітична форма майбутнього часу в тексті оригіналу, яка перекладається синтетичною граматичною формою. Приклад є цікавим тим, що на додаток до значення майбутнього часу тут виражається волевиявлення мовця. У перекладі модальний відтінок волевиявлення досягається використанням дієслова «дозволяти» в заперечній формі (*не дозволю*):

(3) *“On your feet, Will,” Ser Waymar commanded. “There’s no one here. I won’t have you hiding under a bush.”*

Reluctantly, Will obeyed.

– Ставай на ноги, Віле, – наказав пан Веймар. – Тут нема нікого. **Я не дозволю тобі ховатися у кущах.**

Віл неохоче виконав наказ.

Розглянемо приклади за патерном I-б:

(4) *“They’re dead. They shan’t trouble us no more. There’s hard riding before us. I don’t like this weather. If it snows, we could be a fortnight getting back, and snow’s the best we can hope for.*

– **Вони мертві, загроза минула.** А шлях назад важкий і далекий. Погода якась непевна. Як піде сніг, витратимо на дорогу два тижні. А снігопад у цих краях – ще не найгірше.

У цьому випадку *Future Simple* в тексті перекладу перетворюється на минулий час. Окрім того, відбувається змістова заміна підмета та присудка, замість *вони(мертві) – загроза* (*They shan't trouble us – Загроза минула*).

Л. С. Бархударов зазначає, що момент часу, який передує дії, виявляється з контексту. Також з контексту уточнюється співвіднесеність перфектної дії з моментом мовлення. Форма майбутнього перфекта виражає дію, що станеться раніше якогось моменту в майбутньому і якась пов'язана з цим майбутнім моментом [1, с. 179]. У прикладі (5) значення *Future Perfect* перекладається формою минулого часу. Значення завершеності дії підсилюється лексичною одиницею *уже*.

(5) *Yoren spat. "Sellswords and freeriders and like trash. That inn was full o' them, and I saw them take the scent. The scent of blood or the scent of gold, they smell the same in the end. Not all o' them made for King's Landing, either. Some went galloping for Casterly Rock, and the Rock lies closer. Lord Tywin will have gotten the word by now, you can count on it."*

– *Сердюки, компанійці, всякий набрид. В тому заїзді їх сиділа по-вна хата, і всі винюхали, чим тут пахне. Кров і золото – воно смердить однаково. Та й не всі подалися до Король-Берега. Декого понесло до Кастерлі-на-Скелі, а до Скелі відтам ближче. Пан Тайвін уже отримав звістку, і то напевне.*

До патерну II відносимо наступний приклад:

(6) *Ser Waymar looked him over with open disapproval. "I am not going back to Castle Black a failure on my first ranging."*

Пан Веймар роздивився його з відвертим незадоволенням.

– *Я очолюю свою першу розвідку. Тепер мушу повернутися до замку Чорний з порожніми руками? Дзуськи!*

Конструкція *I am not going back* сама по собі виражає небажання виконувати певну дію. У перекладі конструкція передається риторичним запитанням, яке й виражає це значення. І хоча риторичні запитання, як відомо, не потребують відповіді, у перекладі це запитання отримує відповідь, що ще більше підсилює експресивність стилістичного прийому, який передає категоричне небажання мовця виконувати зазначену дію.

Щодо кількісних підрахунків, серед відібраних нами 300 прикладів найбільш численними стали патерни I-а та I-б (47 % і 42%), до групи II було віднесено лише 11%.

Таким чином, у більшості випадків аналітичні англійські граматичні форми майбутнього часу типу *Future Simple / Future Continuous* перекладаються українською мовою синтетичними граматичними формами майбутнього часу. Перфектні англійські форми майбутнього часу, а в окремих випадках і неперфектні форми із значенням

завершеності дії передаються українськими формами минулого часу, оскільки в українській мові значення завершеності дії до певного моменту майбутнього часу не набуває граматичного вираження. У подібних випадках майбутній час дії імплікується контекстом. Модальні значення, зокрема значення небажання виконувати певну дію, виражене в англійській мові конструкцією *to be going to* в заперечній формі може передаватися за допомогою такої синтаксичної стилістичної фігури, як риторичне запитання.

Отримані результати мають прикладне значення і можуть використовуватися в курсі порівняльної граматики англійської та української мов.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з аналізом українських перекладів англійських лексичних і лексико-граматичних форм майбутнього часу у різних жанрах художнього дискурсу та в інших типах дискурсу.

Література

1. Бархударов Л. С. *Грамматика английского языка / Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг.* – М. : Высшая школа, 1973. – 423 с.
2. *Языкознание: большой энциклопедический словарь.* – [2-е изд.] – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
3. *Longman Grammar of Spoken and Written English / [Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E.]*. – London: First Edition, 1999. – 1204 p.

УДК 811.111'255.4'42

ПЕРЕКЛАД ТВОРІВ З ЕЛЕМЕНТАМИ СУБКУЛЬТУРИ

Шевченко К. Б., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
(кафедра теорії і практики перекладу)*

У статті розглянуто особливості перекладу творів з елементами субкультури на матеріалі п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» та роману-сценарію І. Велша «Трейніспоттінг» на українську та російську мови, порівнюються особливості передачі діалектної мови та сленгу в двох традиціях: українській та російській.

Ключові слова: *переклад, субкультурні елементи, драматичний твір, сленг, діалект, просторіччя, кокні.*

К. Б. Шевченко, А. А. Кальниченко. **Перевод произведений с элементами субкультуры.** *В статье рассмотрены особенности перевода произведений с элементами субкультуры на материале пьесы Б. Шоу «Пигмалион» и романа-сценария И. Уэлша «Трейніспоттинг» на украинский и русский языки, сравниваются особенности передачи диалектной речи и сленга в двух традициях: украинской и русской.*

Ключевые слова: *перевод, субкультурные элементы, драматическое произведение, сленг, диалект, просторечие, кокни.*

K. B. Shevchenko, O. A. Kalnychenko. **Translation of Subcultural Elements in Belles-Lettres.** *The article deals with the peculiarities of translation of the works of fiction with the elements of a subculture on the material of the play "Pygmalion" by B. Show and novel-script "Trainspotting" by I. Welsh into the Ukrainian and Russian languages and compares the rendition of dialect and slang in Ukrainian and Russian traditions.*

Key words: *translation, subcultural elements, drama, slang, dialect, vernacular, cockney.*

Об'єктом дослідження в цій статті є особливості перекладу творів з елементами субкультури, тобто такими, що містять діалектну мову, сленг або арго.

Предметом аналізу є передача мовленнєвих особливостей п'єси та кіносценарію з елементами субкультури в українських та російських перекладах.

Матеріалом дослідження виступає п'єса Б. Шоу «Пігмаліон» [10] та її переклади українських перекладачів (Миколи Павлова [6] та

Олександра Мокровольського [7]) та російських (Поліни Мелкової [5] та Євгенії Калашнікової [8]), а також роман І. Велша «Трейнспоттін» [11], за яким було знято фільм «На голці», та його переклади українською Марії Козлової [1] та російською Валерія Нугатова [9].

Метод дослідження зумовлений його метою та завданнями і полягає у зіставленні джерельного тексту з його перекладами на українську та російську мови, а також аналіз перекладацьких прийомів.

Художній переклад є надзвичайно важливою складовою розвитку літератури певного народу. Такий переклад не тільки збагачує цільову мову, але й знайомить з культурою інших країн, що можливо тільки за наявності адекватних перекладів. Перекладач має відтворити усі компоненти мови оригіналу, а це стосується не тільки знання мови перекладу і оригіналу, але й розуміння ідеї і проблематики твору, того, що автор хотів донести нам своєю роботою.

Ще більшої уваги потребує переклад драматургії, оскільки драматичні твори розраховані з одного боку на читача, так як це літературний текст, а з іншого боку на глядача, так як це сценічний текст [3]. Перекладач таких творів має враховувати цю специфіку і намагатися зробити свій переклад повним без застосування зносок, коментарів чи пояснень, адже глядач п'єси із зали не має змогу звернутися до них.

Теорія перекладу драматичних творів вже почала своє існування і активно розвивається. Оскільки в Україні питання перекладу драматичних творів на цей момент досліджені не достатньо, а їх переклад потребує відмінного від інших видів перекладу підходу, то дослідження передачі особливостей драматичних творів видається **актуальним** [2].

Як вже зазначалося раніше, у п'єсі «Пігмаліон» присутній такий феномен як «кокні». «Кокні» – це один з видів лондонського просторіччя, який властивий нижчим соціальним верствам населення Лондона. Для цього діалекту характерна особлива вимова, римований сленг та неправильне використання граматики. Так як Б. Шоу використовує цей діалект не тільки як допоміжний засіб передачі характеристики дійових осіб, але й для побудови сюжетної лінії, то опустити фонетичний аспект у перекладі п'єси просто недопустимо. Розглянемо приклад передачі діалекту «кокні» на українську та російську мови у п'єсі «Пігмаліон»:

THE FLOWER GIRL. Nah then, Freddy: lookwh'y'gowin, deah.

THE FLOWER GIRL. Ow, eezye-ooa son, is e? Wai, fewd dan y' de-ooty bawmz a mather should, eed now bettern to spawl a pore gel's flahrzn than ran awy athaht pyin. Will ye-oo py me fthem?

Переклад Калашнікової:

ЦВЕТОЧНИЦА. Кудя прешь, Фредди! Возьми глаза в руки!

ЦВЕТОЧНИЦА. А, так это ваш сын? Нечего сказать, хорошо вы его воспитали... Разве это. дело? Раскидал у бедной девушки все цветы и смылся, как миленький! Теперь вот платите, мамаша!

Переклад Мелкової:

ЦВЕТОЧНИЦА. Ты что, очумел, Фредди? Не видишь, куда прешь!

ЦВЕТОЧНИЦА. Ага, так это ваш сынок? Хороша мамаша! Воспитала бы сына как положено, так он бы побоялся цветы у бедной девушки изгадить, а потом смыться и денег не заплатить. Вот вы теперь и гоните монету!

Переклад Павлова:

КВИТАРКА. Ну, ти, Хреді, диви, куди сунеш!

КВИТАРКА. О! Так це ваш синок!? Нічо 'не ска 'еш, виховала мамуся! Це ж тре': вивалев мені всі хвіалки в грязюці і втік! На «іть не заплатив бідній дівчині! Так мо', ви заплатите?»

Переклад Мокровольського:

КВИТКАРКА. Ну шо се ти, Хреді! Чо'ни дивисся, куди ступайш, любчику?

КВИТКАРКА. Ой, то це був ваш синок, кажите? Ну, я'би в' 'го луче навчили, то ни тікав би він геть, коли росипав квіточки бідній дівчині, а заплатив би за школу! Чи ви-и заплатите мені?

Із першої фрази Квітарки (Елізи) ми розуміємо, що вона є людиною неосвідченою та розмовляє на діалекті. Як же перекладачі передали нам «кокні» і чи зберегли насиченість говірки головної героїні? Є. Калашнікова і П. Мелкова добиваються цього за допомогою компенсаторного застосування просторічних і жаргонних слів і виразів: «*куда прешь*», «*смылся*» — є просторіччям, носять знижене стилістичне забарвлення, «*мамаша*» — розмовне, «*очумел, прешь, мамаша, изгадить, смыться, гоните монету*» — просторічними висловами. Обидва перекладачі відмовляються від використання прийому орфографічної транскрипції для передачі особливостей вимови Елізи Дулітл. Але ж Гігінс — фонетист і має виправляти неправильну вимову Елізи. Отже, в російському перекладі зникає ця її неправильна вимова, адже російським перекладачам не вдалося передати саме фонетичний аспект.

Українські ж перекладачі граються з фонетикою і передають «кокні» як літературною, так і сценічною мовою. Наприклад: «*Нічо 'не ска 'еш*», «*На 'іть*», «*Чо'ни дивисся*». Отже, і Павлов, і Мокровольський відтворили у своїх перекладах ідею фонетичної відмінності мови квіткарки від правильної літературної мови, передаючи «кок-

ні» як для читача, так і для глядача п'єси. За словами перекладача Миколи Павлова, «фонетичний аспект виступає тут як стрижневий елемент сюжетної лінії, а не додаткове оцінкове забарвлення, яке можна знехтувати. І якщо від того, що Чуковський не відтворив особливостей мовлення Гека Фінна чи індіанця Джо, повість Марка Твена загалом не постраждала, то опустити фонетичний аспект у «Пігмаліоні» - це неминуче втратити головну сюжетну лінію: п'єса перестане існувати» [4, с. 64].

Роман І. Велша «Трейспоттінг», що розповідає про будні молодих наркоманів і написаний шотландським діалектом англійської мови, перейнятий чорним гумором, сленгом, жаргонізмами. Тобто в цьому творі освітлюється уся субкультура наркоманів. Вже на перших сторінках тексту першотвору можна зрозуміти, що перед перекладачем постає складна задача передачі мовного колориту цього твору. Розглянемо, як М. Козлова та В. Нугатов справляються із жаргоном наркоманів:

Touchin masel like that makes us feel queasy though.

Aye. The point is ah'm really ... sufferin here, n ma socalled mate's draggin his feet deliberately, lovin every ... minute ay it!

Переклад В. Нугатова:

Противно, конечно, самого себя оцупывать.

Именно в этом. Дело в том, что я на кумарах, а мой типа корифан спецом тянет резину, минуту за минутой...!

Переклад М. Козлової:

Стрѣмоно, звичайно, самого себе обмацувати.

Отож-бо й воно! Тут справа, ..., у тому, що я страждаю всім тілом, а мій так званий кентяра тягне спеціально, - чи та кайфуєш, ..., від цього?

Російський перекладач не відмовляється від вживання ненормативної лексики та жаргонізмів. Українському перекладачеві вдалося відтворити колорит твору, хоч і уникаючи оценок лексики, та широко застосовуючи синоніми з різними відтінками значення, включно з жаргонного і просторічного шарів лексики.

За результатами нашого аналізу можна зробити **висновок**, що передача субкультурних моментів у п'єсах (та й інших творах) — є дуже важливою складовою перекладу. У підручниках російською мовою пишуть, що діалектна мова зазвичай передається просторіччям, тобто, російська традиція відмовляється від передачі діалектизмів діалектизмами. В українській традиції діалектичні елементи допускаються (згадаймо ще для прикладу й переклади Миколи Лукаша з Лорки), а в італійській, французькій та англійській традиції в перекладі діалекти широко використовуються.

Література

1. Велш І. Трейнспоттінг. На голці: роман / І. Велш ; [пер. з шотланд. М. М. Козлової ; худож.-оформлювач О. Г. Жуков]. — Харків : Фоліо, 2012. — 415 с. 2. Матюша В. І. Британська і американська драматургія ХХ ст. в Україні: постанови та публікації / В. І. Матюша // Вісник Львівського університету. — 2007. — Вип. 7. — С. 54–57. 3. Некряч Т. Є. Через терни до зірок: переклад художніх творів: навч. пос. для студ. перекл. фак. вищ. навч. закл. / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. — Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. — 200 с. 4. Павлов М. Феномен Шоу для українського читачтва / Микола Павлов // Всесвіт. — 1999. — № 11-12. — С 63–69. 5. Шоу Б. Избранные произведения / Б. Шоу. — М. : Высшая школа, 1990. — 308 с. 6. Шоу Б. Пігмаліон / Б. Шоу // Всесвіт. — 1999. — № 11-12. — С. 6–69. 7. Шоу Б. Пігмаліон / Б. Шоу ; пер. О. Мокровольського // Тема. На допомогу вчителю зарубіжної літератури. — 1999. — № 4. — С. 2–79. 8. Шоу Б. Пьесы / Б. Шоу. — М. : Государственное издательство детской литературы министерства просвещения РСФСР, 1956. — 413 с. 9. Уэли И. На игле [Электронный ресурс] / Ирвин Уэли. — Режим доступа : http://royallib.com/book/irvin_uelsh/na_igle.html. 10. Shaw G. B. Pygmalion [Electronic resource] / George Bernard Shaw. — Access : http://www.online-literature.com/george_bernard_shaw/pygmalion/txt. 11. Welsh I. Trainspotting [Electronic resource] / Irvine Welsh. — Access : <http://www.twirpx.com/file/709377/>.

УДК 811.161.2'255.4:821.161.2-34

ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ДЖ. ОСТІН «ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ» УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Шувал М. Г., Фролова І. Є. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра теорії та практики перекладу англійської мови)*

Дослідження присвячено виявленню особливостей перекладу лексичних і фразеологічних одиниць тексту роману Дж. Остин "Гордість і упередження" українською та російською мовами. Зроблено вибірку одиниць тексту оригіналу, під час перекладу яких перекладачі виявляють креативність; встановлено способи перекладу, застосовані різними перекладачами; проведено порівняння перекладних відповідників у різних перекладах.

Ключові слова: *лексичні одиниці; перекладацька творчість; способи переклада; фразеологічні одиниці; художній переклад.*

М. Г. Шувал, І. Е. Фролова. *Лексические и фразеологические особенности перевода романа Дж. Остин «Гордость и предубеждение» на украинский и русский языки. Исследование посвящено выяснению особенностей перевода лексических и фразеологических единиц текста романа Дж. Остин «Гордость и предубеждение» на украинский и русский языки. Произведен отбор единиц текста оригинала, во время перевода которых переводчики проявили креативность; установлены способы перевода, которые применили разные переводчики; проведено сравнение соответствующих слов в разных переводах.*

Ключевые слова: *лексические единицы; переводческое творчество; способы перевода; фразеологические единицы; художественный перевод.*

M. H. Shuval, I. Ye. Frolova. *Lexical and Phraseological Peculiarities of Translating the Novel "Pride and Prejudice" by J. Austen into Ukrainian and Russian. The research focuses on establishing the specific features of translating lexical and phraseological units from the novel "Pride and Prejudice" by J. Austen into Ukrainian and Russian. The choice of the units from the original text was based on the creativity of their translation and was followed by the systematization of the means of translation as well as comparing the translation equivalents used by different translators.*

Key words: *fiction translation, lexical units, means of translation phraseological units, translator's creativity.*

В сучасну добу художній переклад охоплює низку проблемних питань, важливих для перекладознавчих студій, як у прикладному плані, так і в теоретичних аспектах [1; 2; 3]. У теоретичних перекладацьких студіях, зокрема, однією з найбільш актуальних є проблема перекладацької творчості, якій присвячено цілу низку праць.

Це визначає **актуальність** нашого дослідження, у якому перекладацьку творчість розглянуто в аспекті її застосування до перекладу лексичних та фразеологічних одиниць на матеріалі англо-українського та англо-російського перекладів відомого роману британської письменниці Джейн Остін «Гордість та упередження».

Об'єктом дослідження виступають слова та словосполучення джерельного тексту та їх відповідники у цільовому тексті, що є засобами реалізації креативності перекладача.

Предметом аналізу є способи перекладу лексичних та фразеологічних одиниць та їх якісне й кількісне варіювання в україномовному та російськомовному перекладах.

Метою роботи є аналіз способів перекладу лексичних та фразеологічних одиниць у перекладах роману Джейн Остін «Гордість та упередження». Реалізація поставленої мети передбачає виконання низки **завдань**:

- систематизувати досвід вивчення перекладацької креативності;
- схарактеризувати обраний для аналізу художній твір та його переклади;
- зробити вибірку одиниць аналізу;
- систематизувати обрані одиниці;
- виявити способи перекладу одиниць тексту оригіналу;
- з'ясувати частотність вживання цих способів в україномовному та російськомовному перекладах;
- встановити кореляції між способами перекладу та проявами креативності перекладача.

Матеріалом дослідження слугували 120 слів та словосполучень та їх 240 відповідників в україномовному та російськомовному перекладах роману Джейн Остін «Гордість та упередження». Мета та завдання дослідження обумовили використання низки **методів**. У ході проведення дослідження було використано *метод суцільної вибірки* для формування корпусу досліджуваних одиниць. *Метод порівняння* тексту оригіналу та тексту перекладу застосовувався для з'ясування способів перекладу одиниць тексту оригіналу. *Метод кількісного аналізу* був необхідний для з'ясування кількісних показників спосо-

бу перекладу лексичних та фразеологічних одиниць в україномовному та російськомовному перекладах.

Практичний аналіз дозволів виокремити з тексту оригіналу 120 лексичних та фразеологічних одиниць, які варіюються як за формальним так і за змістовим критерієм.

Результати практичного аналізу засвідчили, що загалом автори україномовного та російськомовного перекладу використовували такі способи:

- добір словникового відповідника (50%)
- транскодування (10%)
- пошук функціонального аналога (15%)
- калькування (25%)

Ця загальна тенденція властива обом проаналізованим перекладам, проте існують деякі відмінності вживання зазначених способів перекладачами роману на російську та українську мову.

Розглянемо деякі приклади.

<p><i>Wickham's a fool if he takes her with a farthing less than ten thousand pounds. I should be sorry to think so ill of him, in the very beginning of our relationship.</i></p>	<p><i>Уикхем был бы дураком, женись он на ней меньше чем за десять тысяч. Мне бы не хотелось думать о нем так плохо сразу после того, как мы с ним породнимся.</i></p>	<p><i>Вікхем буде дурнем, якщо погодиться одружитися з нею ані на фартинг менше, ніж за десять тисяч фунтів. Мені б не хотілося мати про нього таку погану думку на самому початку нашого родичання.</i></p>
--	---	--

Ми бачимо що у цьому прикладі відбувається транскодування власного імені *Wickham*, яке в українській мові стало *Вікхем*, а в російській *Уикхем*. А ось слово *farthing* в російській мові вилучається, а в українській за допомоги транскодування отримує таку форму – *фартинг*. А слово *relationship* в обидвах мовах має словниковий відповідник: *родичання* та *породнитися*.

При перекладі певних слів, а саме: *Mr. Wickhm, bows, entreaties, parlour and seconding*, ми можемо побачити, що перекладачі застосували прийоми креативності, які мають певне вираження у додаванні, транслітерації, заміні та опущенні певних частин мови, наприклад:

<i>Mr. Denny and Mr. Wickham</i> walked with the young ladies to the door of <i>Mr. Phillip's</i> house, and then made their bows, in spite of <i>Miss Lydia's</i> pressing entreaties that they should come in, and even in spite of Mrs. <i>Phillips's</i> throwing up the <i>parlour</i> window and loudly <i>seconding</i> the invitation	<i>Мистер Денни</i> и <i>мистер Уикхем</i> проводили молодых леди до дома <i>мистера Филиппа</i> и здесь <i>раскланялись</i> с ними, несмотря на настоячивые <i>приглашения</i> <i>Лидии</i> зайти в дом, <i>поддержанные</i> громкими <i>восклицаниями</i> <i>высунувшейся</i> из окна <i>миссис Филипс</i> .	<i>Містер Денні</i> та <i>містер Вікхем</i> провели дівчат до дверей будинку <i>містера Філіппа</i> , а потім <i>відкланялись</i> і пішли, незважаючи на енергійні <i>запрошення</i> в гості з боку <i>міс Лідії</i> і навіть незважаючи на гучну <i>підтримку</i> цього <i>запрошення</i> з боку <i>місіс Філіппс</i> , яку вона <i>висловила</i> , <i>відчинивши</i> вікно у вітальні.
<i>MY DEAR HARRIET,</i>	<i>Моя дорогая Харриет,</i>	<i>Моя люба Гарріет!</i>

<i>The next day</i> opened a new scene at <i>Longbourn</i> . <i>Mr. Collins</i> made his declaration in form.	<i>Наступний день</i> у <i>Лонгберні</i> став початком нової дії: <i>містер Коллінз</i> учинив формальне <i>освідчення</i> .
---	--

Результати проведеного дослідження дозволяють констатувати, що Юрії Яновський, перекладач роману “Гордість та упередження” на українську мову, вдався до застосування прийомів креативності частіше, ніж С. Маршак, який є перекладачем цього роману на російську мову.

Література

1. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2009. — 434 с.
2. Макарова Л. С. Коммуникативно-практические аспекты художественного перевода : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.20 / Макарова Людмила Сергеевна. — М., 2006. — 354 с.
3. Ребрій О. В. Системний підхід до вироблення стратегії перекладу / О. В. Ребрій // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — 2009. — № 848. — С. 215—220.

УДК 821.111-2Шекспир:811.111'255.4

**IHOR KOSTETKYI'S STRATEGY OF RENDERING PUN
(on the basis of his translations of William Shakespeare's
plays «ROMEO and JULIET» and «HAMLET»)**

Ostra T. M.

*Ivan Franko National University of Lviv
(Hryhoriiy Kochur Department of Translation Studies
and Contrastive Linguistics)*

The articles discusses the main features of Ihor Kostetskyi's strategy of rendering pun in his translations of William Shakespeare's dramas 'Romeo and Juliet' and 'Hamlet'. The interpretative position actualized in I. Kostetskyi's translations of the plays under consideration and considered through the prism of rendering pun incorporates the key principles of his general linguistic and cultural concepts.

Key words: *Ihor Kostetskyi, William Shakespeare, rendition of pun, translation strategy, modernization of the Ukrainian language.*

Т. М. Остра. Стратегія відтворення гри слів у перекладах Ігоря Костецького (на матеріалі п'єс Вільяма Шекспіра "Ромео та Джульєтта" і "Гамлет"). Розглянуто основні особливості підходу Ігоря Костецького до відтворення гри слів у його перекладах Шекспірових драм "Ромео та Джульєтта" і "Гамлет". Перекладацька стратегія І. Костецького, актуалізована у перекладах цих п'єс та розглянута крізь призму відтворення гри слів, поєднує ключові принципи загальної мовно-культурологічної концепції перекладача.

Ключові слова: *Ігор Костецький, Вільям Шекспір, відтворення гри слів, перекладацька стратегія, модернізація української мови.*

Т. Н. Остра. Стратегия воспроизведения игры слов в переводах Игора Костецкого (на материале пьес Уильяма Шекспира «Ромео и Джульетта» и «Гамлет»). Рассмотрены основные особенности подхода Игора Костецкого к воспроизведению игры слов в его переводах драм Шекспира «Ромео и Джульетта» и «Гамлет». Переводческая стратегия И. Костецкого, актуализированная в переводах этих пьес и рассмотренная сквозь призму воспроизведения игры слов, сочетает ключевые принципы общей языковой и культурологической концепции переводчика.

Ключевые слова: *Игорь Костецкий, Уильям Шекспир, воспроизведения игры слов, переводческая стратегия, модернизация украинского языка.*

Pun, or as it is also often referred to – play on words, aims at creating a humorous effect in the contextual conditions leading to the simultaneous realization of two meanings. Pun may be based on the misinterpretation of one speaker's utterance by the other, which results in their remark dealing with a different meaning of the misinterpreted word or its homonym, or it may be the result of the speaker's intended violation of the listener's expectation [4, p. 26]. Thus, depending on the contextual conditions, play on words may occur due to erroneous or "intentional" misinterpretation. One of the most frequent sources of play on words is polysemy, but in fact punning can be realized on all levers of language hierarchy – phonographical, morphological, lexical, phraseological, syntactic, textual, intertextual and even interlingual [5, p. 112].

Conventionally, the major function of pun is considered to be the creation of comic effect. However, on the level of artistic texts, there exist other nonconventional functions of play on words, among them being the following: structure-creating, allusive, associative and ironic functions, the function of generating the atmosphere of absurd, the function of an intellectual game with the reader or characterizing a personage, evaluative function, marking of author's implicit presence or implicit presence of this or that character, the function of demonstrating the psycho-emotional state of a personage, the function of embellishing or creating a rhythmic and acoustic effect [2, p. 101]. Taking into consideration the initial function of pun in the source text, the translator is expected to find an equivalent in the target language that would perform the same function in the translated text and produce a similar pragmatic and communicative effect.

Depending on the primary meaning of the pun in the original text, there are several means of rendering this stylistic device in translation: translation of pun by pun (the pun in the target text may be different from the respective play on words in the source text); translation by an expression without play on words (the expression renders both meanings of the pun due to its word combination); translation by another rhetoric means (repetition, alliteration, irony etc.); omission of the fragment that includes pun; compensation of pun omitted in one fragment by the use of pun in a different place in the text; editor's technique (comments/footnotes) [2, p. 100]. Translator's decision may hereby depend on the presence (or absence) of an appropriate context for reproducing a source text pun by a pun in the target language, which is, obviously, the most successful way of rendering play on words. Therefore, the creation of an appropriate target language context for the realization of the elements of pun is an important phase in the process of translation, preceded by the phase of distinguishing the elements of pun in the source text.

William Shakespeare's wit and humor often pose a daunting challenge for translators. Pun, being one of the most efficient means of creating a humorous or witty effect in plays, occurs not only in his comedies but also in tragedies. Translation of pun is one of the most interesting and at the same time difficult problems since the translator has to render not only several semantic layers, often encoded in one lexeme, but also the very form of expression [8, p. 71]. Ihor Kostetskyi's translation of puns in Shakespeare's dramas *Romeo and Juliet* and *Hamlet* are bright examples of extraordinary translation decisions that often strike the reader with their unexpectedness and freshness of expression.

The two plays incorporate both tragic and comic motives [7, p. 269]. The knowledge of the characteristic features of theatre of Shakespeare's times helps to identify pun in his plays. "Clowns, fools and other characters of lower social origin are often endowed with lingual humour, however nobles also use play on words even at the most tragic moments, and almost all verbal battles are based on this stylistic device" [8, p. 72].

I. Kostetskyi claims that since drama translation is first and foremost targeted at theatre, Ukrainian equivalents of English puns sometimes deviate from commonly accepted literary norms. It is done for the sake of creating a *museum* or a *herbarium*, as I. Kostetskyi eloquently puts it, which presumably means 'collecting' and combining a wide range of lingual means in the translation.

I. Kostetskyi noted that the hugeness of Shakespeare's outlook consists in his masterly ability to create two major types of situations: the situation of a word and the situation of an actor on the stage [14, p. 170]. These situations are vastly characterized by constant changes and therefore improvisation constitutes a significant part of Shakespearian world. Shakespearian text doesn't exist as something a priori ready. On the contrary, it serves as a platform for potential reconstruction and re-creation. On the one hand, its poetics largely depends on the context and implications but on the other hand, Shakespeare's plays should be seen from a new perspective since the psychology of a typical Shakespearian character changes with the flow of time [3, p. 225]. Thus, Kostetskyi urges that Shakespeare be constantly re-considered and re-interpreted. Practical application of these views may be observed in I. Kostetskyi's translations of Shakespeare's plays under consideration as considered through the prism of rendering pun.

In the fourth scene of the first act of *Romeo and Juliet*, the dialogue between Romeo and Mercutio is abundant in puns that are based on the homonymic effect:

MERCUTIO:

You are a lover. Borrow Cupid's wings

And soar with them above a common bound.

ROMEO:

I am too sore enpiercèd with his shaft
 To soar with his light feathers, and so bound,
 I cannot bound a pitch above dull woe.
Under love's heavy burden do I sink [16, p. 23].

In the given abstract of the play, the first pun is created on the basis of the similar sounding of the verb *to soar* (used twice) and the adverb *sore* that are spelled differently, and thus may be regarded as homophones. The second play on words is built on two homographs – *bound* as an adjective and as a verb.

In Kostetskyi's translation these lines are rendered with the masterly reproduction of the play on words. The translator introduces new images that, nevertheless, create an equally fine and unique feeling of wit:

МЕРКУЦЬЙО:

Вашмосць закохан. Що ж, джигунські крила –
 І вибивай аркан аж попід небо.

РОМЕО:

По піднебіння замурован я:
За замурован. Танець аркана
Амур мій заарканив на-скаку.

Вага пера, він – центр ваги всіх мук [13, p. 25].

In this abstract of the conversation between the two friends, there is one pun more than in the original text. The words that are being played upon are based on the following lexemes: *аркан* and *заарканив*; *попід небо* and *по піднебіння*; *замурован*, *за замурован* and *амур*.

In the source text Mercutio suggests that Romeo *borrow Cupid's wings and soar with them* on which the young man comments: *I am too sore enpiercèd with his shaft // To soar...* In the translation, the image of Cupid's wings is preserved (as *джигунські крила*) (*Джигун (colloquial) – 1) Той, хто залицяється до жінок, настирливо домагається взаємності в коханні; спокусник, зальотник; 2) Той, хто любить пишно одягатись, пишно одягнений; пустий, легковажний чоловік* [9, v. 1, p. 263]) although Romeo is expected to use them when performing a lively dance while in the original the wings are supposed to let the young man soar high above. I. Kostetskyi introduces the image of the Ukrainian traditional dance 'arkan' which serves as a domesticating element in the translation, since it directly refers to Ukrainian culture and moves Romeo and Mercutio to the Ukrainian ground. Romeo then answers: *Танець аркана // Амур мій заарканив* showing that the polysemantic noun *аркан* is at first used in the meaning of the dance and then, when transformed into a verb, shifts to its primary meaning – to lasso (*заарканив*). This shift of meanings that occurs between the two words derived from the same root – *танець аркан*

and *заарканив* creates an effect of a masterly pun that will be dear and near to the Ukrainian audience.

In the original, Mercutio encourages Romeo *to soar [...] above a common bound*. The image of height is preserved in the translation by I. Kostetskyi: *аркан аж понід небо*. Following the pattern of the source text, where the play on words continues into Romeo's lines (*I am too sore...*), the translator creates an additional pun immediately at the beginning of the following line: *По піднебіння замурован...* It is based on similar sounding of the words *понід небо* and *по піднебіння*. Even though the words involved are absolutely different, when combined together, they create a homonymic effect that makes the pun possible.

The next pun in this passage is reproduced in the translation with the partial preservation of the original image: *...so bound, // I cannot bound...* is rendered as *... замурован я: // Заамурован*. If to analyze and contrast the semantic structure of the source and target texts, we may arrive at the conclusion that both of them reflect the image of being captured or chained. Although, in the English text, Hamlet is, figuratively speaking, fastened with a string or rope (*bound*), in the Ukrainian translation by I. Kostetskyi, the main character is immured or, literally, bricked up within a closed space – *замурован*. The second constituent element of this play on words is the translator's new coinage – *заамурувати* which is a derivative from the noun *амур*. The latter is the Ukrainian equivalent for the English *Cupid* and, thus, the translator managed to preserve the image of Cupid, used earlier in the text in Mercutio's lines, by creating an occasional Ukrainian verbal neologism. While Shakespeare built the pun on the basis of two homonyms – *bound* as an adjective and as a verb, I. Kostetskyi achieved a similar homonymic effect by combining a commonly used Ukrainian lexeme and an author's neologism that sound very much alike. The new lexical coinage, however, endows the translation with a certain sense of novelty and even lingual experimentalism and it demonstrates the translator's orientation towards the most accurate possible preservation of the original stylistics of the text – translation of pun by pun.

The translator's favorable attitude towards the use of contracted adjectival forms may be also well illustrated on the given instance. Both forms of past participle passive – *замурован* and *заамурован* are deprived of their usual grammatical masculine ending –*ий*, which, in this context, makes Hamlet's words sound more dramatic and desperate.

A clear parallel may be drawn between the two abovementioned examples with *аркан – заарканив* and *амур – заамурован*. Both past participle forms are created on the basis of nouns. These are not only two samples of Kostetskyi's masterly reproduction of pun in his translation, but they also demonstrate the translator's algorithm of thought. I. Kostetskyi intro-

duced an occasional neologism coined with adherence to the same principles of word creation that have already existed in the language and in such a way showed the vast creative potential of the existing grammatical norms of Ukrainian.

As Romeo and his friends Mercutio and Benvolio are about to enter the house of Capulets where the ball is taking place, the young men discuss how to introduce themselves. Benvolio suggests that they come in without any explanations and simply join the dancing:

But let them measure us by what they will.

We'll measure them a measure and be gone [16, p. 25].

In the two lines, the word *measure* is used thrice – each time in a different meaning, which creates a witty effect of a play on words. In the first line, the verb *measure* is applied with the meaning of judging/evaluating, expressing the idea that the men are not troubled by the way other people will *measure* them. The following line suggests the use of the same lexeme in the forms of a verb and a noun. While the commonly accepted meanings of the noun *measure* do not fit into the given context (**1a.** *A step planned or taken to achieve an end; b.* *A proposed legislative act or bill. 2.* *A standard or unit of measurement. 3.* *An instrument of utensil for measuring. 4a.* *An appropriate or due portion; b.* *A moderate extent, amount, or degree. 5a.* *A poetic rhythm measured by quantity or accent; meter; b.* *A metrical unit; a foot* [17, p. 546]), we may assume that Shakespeare metaphorically called a dance a measure, hinting at the importance of following the rhythm of music, just the same as in poetry, which may be interpreted as a certain kind of measurement (*meter* – if to speak in terms of poetry). Thus, *to measure a measure* may be interpreted as *to dance (perform) a dance* keeping to the rhythm of music.

In Kostetskyi's translation, the pun is preserved with the partial change of image:

Нехай же нас там ВВОДЯТЬ, чи ВИВОДЯТЬ –

Ми введем їм танчик, та й підем [13, p. 25].

While in the source text the pun was based on different commonly accepted and contextual meanings of the lexeme *measure*, in Kostetskyi's translation, it is reproduced playing upon the words derived from the same root – *вводити* and *выводити* and the polysemy of their meanings. The first line as if prepares the context for the pun: *вводять, чи виводять* – (in the direct meaning of these words) // *Ми введем* (already in the meaning of “perform”) *їм танчик...* In the comprehensive dictionary of the Ukrainian language, the collocation *выводити (вивести) танець* is separately indicated within the entry *выводити* and defined as follows: *виконувати груповий танець, в якому учасники рухаються один за одним; бути ведучим у танці* [9, v. 1, p. 366]. The stylistically neutral noun *танець* is

substituted by a more expressive form *панчик* created with the help of the diminutive suffix *-ик*. Thus, taking into account everything mentioned above, it may be assumed that the translator managed to find an adequate equivalent for original Shakespeare's pun.

The second scene of the second act of Kostetskyi's translation of Shakespeare's drama *Hamlet* starts with the dialogue between Polonius and Hamlet. A substantial part at the beginning of this scene has been omitted in this publication. In the source text, the conversation does not appear to be of much interest from the linguistic or stylistic perspective, while in the translation it immediately attracts the reader's attention due to the wittiness of Hamlet's words. After Polonius asks Hamlet whether he knows him, the young prince replies: *Excellent well. You are a fishmonger*. Such an unexpected answer caught the father of Ophelia by surprise, and the conversation continued in the following way:

POLONIUS: Not I, my lord.

HAMLET: Then I would you were so honest a man.

POLONIUS: Honest, my lord?

HAMLET: Ay, sir. To be honest, as this world goes, is to be one man picked out of ten thousand [15, p. 104].

In his translation, I. Kostetskyi preserved the image of a fishmonger and, moreover, used its Ukrainian equivalent as the basis for additional play on words which created a witty effect:

ПОЛОНІЙ: Ви ж знаєте мене, паничу?

ГАМЛЕТ: Ще й як. Риботорговець, а як же.

ПОЛОНІЙ: Рибо? Торговець? Аж ні, паничу.

ГАМЛЕТ: Аж ні? Шкода. Хочу, щоб з вас був риботорговець, а не работорговець.

ПОЛОНІЙ: Рибо? Не рабо? А то як, паничу?

ГАМЛЕТ: Авжеж, пане. А коли вже рабо, то щоб був порядний раб Божий.

Щоб був такий, як личить світові сьому. Щоб був добірний. Щоб був один

Божий на десять тисяч тих, що божаться [11, p. 53].

Such obvious additions in the translation not only made Hamlet more verbose, but they also provided more space for the extension of this excerpt with new images. The lexeme *риботорговець* in Polonius' answer is further subdivided into two components according to its semantic structure: *Рибо? Торговець?* It laid the foundation for Hamlet's pun in the preceding line: *Хочу, щоб з вас був риботорговець, а не работорговець*. The pun is based on the likeness of the two homophones which are not related semantically but sound similar. Polonius, being bewildered by the words of his interlocutor, asks Hamlet to clarify what he means and repeats the pattern

of his previous question: *Рибо? Не рабо?* – naming only the first parts of lexemes in this homonymic pair.

Such play on words in the translation has so far excluded the image of “honesty” which Hamlet originally associated a fishmonger with: *Then I would you were so honest a man* [as a fishmonger]. However, I. Kostetskyi immediately compensates this omission by its Ukrainian equivalent in the following line by Hamlet: *А коли вже рабо, то щоб був порядний раб Божий*. Such an unexpected shift from the first pun (*рибо – работорговець*) to the next play on words (*рабо – раб Божий*) endows the Ukrainian counterpart of Shakespeare’s Hamlet with unique lingual virtuosity, creating the whole chain of puns – each next one stemming from the last element of the preceding one.

Such an anadiplosis-like pattern of pun may be observed as we consider the continuation of the dialogue between Hamlet and Polonius: *Щоб був один Божий на десять тисяч тих, що божаться* as the translation for the source text sentence: *To be honest, as this world goes, is to be one man picked out of ten thousand*. I. Kostetskyi draws parallels between the rarity of an honest man and a true believer in God in the world. The adjective *Божий* is in the same sentence followed by the verb *божаться* which is derived from the same root. The verb is marked as archaic and means *говорити “їй-богу” на підтвердження висловленого, присягатися богом у тім, що сказане є правда* [6, v. 1, p. 122].

As the dialogue proceeds and Polonius agrees with Hamlet, the prince says: *For if the sun breed maggots in a dead dog, being a good kissing carrion...* [15, p. 104] I. Kostetskyi translated this line adhering to the above-mentioned pattern of pun: *Бо всяке Боже буває. Он сонце – воно теж Боже, ба й само божисте. А яку нікчемну воно черву розводить у здохлому собаці! От і прошу вас: божество цілує убожество* [11, p. 53]. The same-rooted lexemes *Боже, божисте* lead the translator to the noun *божество* which is followed by its paronym *убожество* that is already semantically different from the previous words, derived from the lexeme *Бог*, and creates the last play on words in this chain of puns. Thus, the main elements that are used to create such an extended anadiplosis-like pun in Kostetskyi’s translations are: *работорговець – рибо, торговець – работорговець – рабо – раб Божий – Божий – божаться – Боже – божисте – божество – убожество*. This list of words that resembles an associative row serves as the basis of a chain of puns, in which every next play on words is based on the element of the preceding one.

While the translation of the given excerpt appears to render the main communicative purpose of the source text, it is stylistically much more embellished than the original. The translator introduces additional images and creates the whole chain of puns which produces a witty effect that did not initially exist in Shakespeare’s text.

Another bright example of the extension of the source text in Kostetskyi's translation by the introduction of a new pun may be observed in the translation of the following words of Hamlet: *It hath made me mad* [15, p. 128]. Rather a short and stylistically neutral sentence, it might only catch the researcher's attention by the (possibly accidental) alliteration. It was rendered as *І з того став неспівомий, неспівомий – не всі дома в мене* [12, p. 57]. If we consider the translation step by step as it reads, the first adjective the reader encounters is *неспівомий* which may be regarded as a component of the general semantic structure of the English lexeme *mad*, namely – being not conscious. The second adjective – *неспівомий* is an obviously new coinage of I. Kostetskyi. Using the first lexeme *неспівомий* the translator modifies it in order to lay the foundation for the introduction of the following idiomatic expression – *не всі дома в мене (Хто-небудь дурний, недоумкуватий* [10, p. 131]), creating a kind of gradation. The latter renders the denotative meaning of the English adjective *mad* while being more expressive and vivid on the connotative level.

Such a drastic shift from a single lexeme that belongs to the neutral stratum of the English vocabulary to its tri-componential Ukrainian equivalent composed of a neutral lexeme, a neologism and a phraseological unit makes the translated text much more expressive and Hamlet's voice – wittier and sharper.

Similar intensification of meaning in the translation may be observed when I. Kostetskyi renders repetitions that consist of three components. For instance, Hamlet's line in response to Polonius' question *What do you read, my lord?* in Act 2, Scene 2: *Words, words, words* [15, p. 105] is reproduced as *Слова. Словеса. Глаголи* [11, p. 53]. While in the source texts all three elements of the repetition are the same, the translation introduces three different lexemes. The first one is neutral by its register and may be regarded as an adequate equivalent of the original word. The second and the third lexemes coincide with the first one in terms of their meaning, however, *словеса* is marked as an archaic word [9, v. 9, p. 366] and *глаголи* – as Church Slavonic [9, v. 2, p. 78], creating a feeling of a diachronic gradation – from modern to dated and finally obsolete vocabulary.

The given line is followed by another question by Polonius for the sake of clarification: *What is the matter, my lord?* [15, p. 105] In Kostetskyi's translation, it is rendered as *І про що вони глаголають, паничу?* [11, p. 53] which follows the archaic mode of the last part of the preceding line. In the translation dictionary of Church Slavonic lexeme *глаголати* is defined as *говорити; проповідувати* [1, p. 237].

As this dialogue between Polonius and Hamlets evolves, Polonius says: *I mean, the matter that you read, my lord.* And Hamlet answers: *Slanders,*

sir [15, p. 105]. These rather unpretentious lines appear to be much more eloquent in the Ukrainian translation under consideration:

ПОЛОНІЙ: ...Я питався, паничу, про глузд глаголів, що їх читаєте.

ГАМЛЕТ: Глузд – без гнузд [11, p. 53].

The collocation of two nouns *глузд глаголів* is obviously characterized by the repetition of the consonant sounds *з* and *л* which creates the poetic effect of alliteration. In the following line, Hamlet uses the abovementioned lexeme *глузд* in the play on words *Глузд – без гнузд*, based on the similar sounding of the two words. This pun, the literal meaning of which is “a mind (sense) without a bridle”, does not serve as a full equivalent of the English word *slanders*. It is a more general hyperonymic expression in comparison with the original word.

The same line of pun develops further in the text as the conversation between Hamlet and Polonius takes place. Polonius, stunned by Hamlet’s words, says: *Though this be madness, yet there is method in ’t* [15, p. 105]. In the translation, the corresponding line is much more verbose and reads as follows: *Здурів безперечно. Глузд – без гнузд. А проте, у безглузді чи, про мене, у безгнузді є щось і від послідовності* [11, p. 54]. We may observe another repetition of the phrase *глузд – без гнузд* which is played upon in the following sentence: *у безглузді – у безгнузді*. The latter noun is not registered in the dictionaries of the Ukrainian language and, therefore, may be considered the translator’s neologism coined for the sake of introducing additional play on words in the translation of the given line.

The tendency of I. Kostetskyi to change the components of repetitions that are comprised of three equal elements (as in the abovementioned example with *Words, words, words*) by their Ukrainian equivalents with different stylistic connotations (*Слова. Словеса. Глаголи.*) may be traced in the reproduction of other similar repetitions in Shakespeare’s tragedy *Hamlet*. For instance, Hamlet’s words *...except my life, except my life, except my life* [15, p. 106] is reproduced as *Крім життя, звичайно. Крім живоття. Крім живота* [11, p. 54]. While *життя* maybe regarded as an adequate equivalent of the stylistically neutral English noun *life*, the two others bear additional connotations. Although both lexemes mean *life*, *живоття* is marked as a dialectal word and *живит* carries an archaic Church Slavonic load.

Another example of similar combinations of stylistic and temporal shifts within a single phrase may be observed in Kostetskyi’s translation of the following line by Hamlet: *I humbly thank you. Well, well, well* [15, p. 126] which the protagonist says in response to Ophelia’s question *How does your honor for this many a day?* [15, p. 126] In the Ukrainian translation, Hamlet’s words are reproduced as *Найнижче вдячний. Благ. Блажен. Поблажлив.* [11, p. 56] The collocation *найнижче вдячний* is rather un-

common in the Ukrainian language and hints at the conventionally used collocation *низький уклін* which one may often come across in the context of expressing gratitude. Such unusual combination of words creates the feeling of harsh sounding and disturbs the ease of perception of the text. Simple repetition of the English lexeme *well* thrice is reproduced by three semantically unrelated lexemes which may at first sight create an impression of belonging to the same semantic field. However, such an impression proves wrong: *благ* is a contracted adjectival form of *благий* which, in one of its meanings, is defined as *добрий, добросердний, лагідний* [9, v. 1, p. 191]. In the given context, the word *благ* is used in its dated meaning. Following the same principle, *блажен* is a shortened form of the Ukrainian adjective *блаженний* which means *дуже щасливий; пройнятий щастям, радістю; який виражає щастя, радість* [9, v. 1, p. 195]. The third component of the phrase under consideration in Kostetskyi's translation – *поблажлив* is analogically deprived of its grammatical ending –*ий* and drastically differs from the first two words in terms of its meaning. It is defined as *1. Який занадто невимогливо, м'яко ставиться до кого-, чого-небудь, потурає комусь. Який виражає м'якість, терпимість, доброзичливість, свідчить про них. 2. Вибачливий, милостивий. 3. Який виражає перевагу перед ким-, чим-небудь, прихильно-зверхнє ставлення до когось, чогось* [9, v. 6, p. 619].

Thus, all the three words are homogeneous in terms of their grammatical form – all of them are contracted forms of adjectives which, in its turn, adds a more solemn and dated colouring to the text. Otherwise, these words lack any semantic links with each other and only create the effect of the play on words based on their homonymic sounding.

Such an unconventional translation approach to the rendition of a simple triple repetition of a source text word conveys the impression that the translator attempts at the diversification of the text via the introduction of additional elements that are, moreover, stylistically marked. It is also characteristic that in such renditions of repetitions, on the lexical level, I. Kostetskyi resorted to the amalgam of modern, archaic, Church Slavonic and dialectal layers of vocabulary, often occurring all within the same phrase. On the level of grammar, we may observe the use of contracted adjectival forms coinciding with the stem which was much favored and regarded as a means of modernization of the Ukrainian language by the translator. Consequently, I. Kostetskyi might have considered such a diversifying approach to the translation of repetitions as a means of actualizing various layers of the Ukrainian language and play on words appears to be one of the tools that assisted the translator in the fulfillment of this task.

List of References

1. Біленька-Свистович Л. В. Церковнослов'янська мова : підруч. зі словником для духов. навч. закл. / Л. В. Біленька-Свистович, Н. Р. Рибак. — К. : Криниця, 2000. — 335 с.
2. Галас А. С. Відтворення функцій гри слів у перекладі драми / А. С. Галас // Вісник Житомирського державного університету. — Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2011. — Вип. 58. Філологічні науки. — С. 100–104.
3. Дроздовський Д. Шекспірівські шування в українській еміграційній літературі: імпровізація, співтворчість, абсурдність / Д. Дроздовський // Питання літературознавства. — Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. — Вип. 84. — С. 222–230.
4. Кухаренко В. А. Практикум з стилістики англійської мови : підручник / В. А. Кухаренко. — Вінниця : Нова книга, 2000. — 160 с.
5. Лотоцька К. Стилістика англійської мови : навч. посібник / К. Лотоцька. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. — 254 с.
6. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. — К. : Видавництво “Аконіт”, 2006. — Т. 1–3.
7. Олексин О. Відтворення гри слів у мовленні персонажів в українських перекладах трагедії Вільяма Шекспіра “Ромео і Джульєтта” / О. Олексин // Іноземна філологія. — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. — Вип. 127, Ч. 2. — С. 269–275.
8. Олексин О. Ідентифікація гри слів у творах Вільяма Шекспіра: перекладознавчий аспект / О. Олексин // Мандрівець : всеукраїнський науковий журнал гуманітарних студій. — Тернопіль : Національний університет “Кієво-Могилянська академія”; Вид-во «Мандрівець», 2012. — №4. — С. 71–73.
9. Словник української мови : в 11 т. [Електронний ресурс] : академічний тлумачний словник 1970–1980. — [Цит. 2015, 21 травня]. — Режим доступу : <http://sit.in.ua>.
10. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. — К. : Наук. Думка, 2008. — 1104 с.
11. Шекспір В. Гамлет / Дія друга, сцена 2 ; пер. з англ. І. Костецького // Сучасність: Література, мистецтво, суспільне життя. — Мюнхен, 1963. — № 12 (36). — С. 53–63.
12. Шекспір В. Гамлет / Дія третя, сцени 1 та 2 ; пер. з англ. І. Костецького // Сучасність: Література, мистецтво, суспільне жит-

тя. — Мюнхен, 1964. — № 4 (30). — С. 54–69. **13.** Шекспір В. Презнаменита й прежалісна трагедія Ромео та Джульєтта : По-українському наново переказана / В. Шекспір ; пер. з англ. І. Костецького. — Мюнхен : На горі, 1957. — 101 с. **14.** Шекспір В. Трагедія Макбета. Король Генрі IV / В. Шекспір ; пер. з англ. Т. Осъмачки ; редакція і вступні статті І. Костецького. — Мюнхен : На горі, 1961. — 446 с. **15.** Shakespeare W. Hamlet / W. Shakespeare. — Chicago : Scott, Foresman and Company, 1903. — 286 p. **16.** Shakespeare W. Romeo and Juliet / W. Shakespeare. — New York : The Macmillan Company, 1923. — 181 p. **17.** The Penguin English Dictionary / [ed. by R. Allen]. — Penguin Books, 2002. — 1046 p.

Наукове видання

IN STATU NASCENDI
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірник студентських статей
Випуск 16

Українською, російською, англійською, німецькою, іспанською
та французькою мовами

Відповідальний за випуск: Ребрій О. В.
Технічний редактор: Карпенко Н. П.
Художнє оформлення: Макєєва Н. В.

Підписано до друку 22.11.2013 р. Формат 60x84^{1/16}
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7C
Ум. др. арк. 13 Зам. № 195/10-2015
Тираж 75 пр.

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

Надруковано: видавництво «НТМТ»
61022, м. Харків, пр. Леніна, 58, к. 106
Тел./факс: 763-03-72, 763-03-80
E-mail: ntmt@mail.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1748 від 15.04.2005 р.